

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ**

**ΤΜΗΜΑ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗΣ**

Πτυχιακή Εργασία

Θέμα:

Η οικονομική ζώνη του Ευρώ, οι επιπτώσεις του Ευρώ στις χώρες που συμμετέχουν στην οικονομική ολοκλήρωση και οι προοπτικές των χωρών μελών από την συμμετοχή τους στην Ευρωζώνη.

Η περίπτωση της Ελλάδος και του Ελληνικού Χρηματοπιστωτικού Συστήματος

Εισηγητές: Βερναδάκη Καλή Α.Μ. 069
Κανάκη Αντιγόνη Α.Μ. 106

Επιβλέπων Καθηγητής: κ. Σεμερτζάκης Γεώργιος

ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ 2010

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	13
ΠΛΑΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	17
ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΟΝΕ	17
Ελλάδα	18
Χρηματοπιστωτικοί Οργανισμοί	25
Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΝΕ	31
Ιστορική Αναδρομή	31
9 ΜΑΙΟΥ 1950: Η δημιουργία της Ενωμένης Ευρώπης.....	31
25 ΜΑΡΤΙΟΥ 1957: Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα.....	31
20 ΙΟΥΛΙΟΥ 1963: Συνθήκη του Γιαουντέ.....	32
1η ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1973: Πρώτη Διεύρυνση της ΕΟΚ	32
7-10 ΙΟΥΝΙΟΥ 1979: Πρώτες εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου	32
Υπογραφή εντάξεως της Ελλάδος στην ΕΟΚ	33
17 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1986: Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη	33
1η ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1993: Η Ευρωπαϊκή Ένωση.....	33
Ένταξη της Ελλάδος στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση	34
Οι αρχικές Συνθήκες.....	35
Η Συνθήκη του Μάαστριχ	37
Η Συνθήκη του Άμστερνταμ.....	39
Η Συνθήκη της Νίκαιας	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	43
Οικονομική και νομισματική ένωση.....	43
Η υλοποίηση της ΟΝΕ και οι λόγοι δημιουργίας της.....	43
Η ενιαία νομισματική πολιτική της ΕΕ.....	48
Το ψήφισμα του 1971	49
Το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα	51
Τα στάδια της ΟΝΕ.....	52
Η μετάβαση στο ευρώ και η διοίκησή του	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	63
Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΟΝΕ	63
Η μετάβαση από τη δραχμή στο ευρώ.....	63
Η Οικονομική Πολιτική 1996-2000	65
Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΕΝΙΑΙΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ	74
Παρεμβάσεις σε θεσμικό επίπεδο	75
Νόμοι 2842/2000 και 2948/2001	76
Μετατροπή του δημοσίου χρέους.....	76
Ευρώ -παρατηρητήρια	77
Επιταγές	77
Ειδική αργία της 31ης Δεκεμβρίου.....	77

Παράταση ωραρίου συναλλαγών κατά τη διάρκεια της περιόδου απόσυρσης	78
Κώδικας Τραπεζικής Δεοντολογίας για τις χρεώσεις των μετατροπών σε ευρώ	78
Επικοινωνιακή δραστηριότητα	79
Εκπαιδευτική δραστηριότητα	79
Αναθεώρηση του κανονιστικού πλαισίου για τη λειτουργία των κεφαλαιαγορών στην Ευρωπαϊκή Ένωση - Έκθεση της "Επιτροπής Σοφών"	80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	83
ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	83
Συγκριτική Μελέτη των ετών πριν και μετά την ΟΝΕ.....	83
Η Ελλάδα	83
Αμέσως μετά την Ένταξη	83
Το διεθνές οικονομικό περιβάλλον.....	84
Οικονομική δραστηριότητα	84
Πληθωρισμός	85
Οικονομικές συνθήκες στην Ελλάδα προ της κρίσης.....	86
Επιδράσεις της συμμετοχής της Ελλάδας στην Ευρωζώνη στη δανειακή της θέση.....	90
Εξελίξεις στα επιτόκια της Ελλάδας.....	92
Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα μετά την Ένταξη στην ΟΝΕ	95
Εισαγωγή	95
Η Δομή του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος	97
Στρατηγικές και Οικονομική Αποτελεσματικότητα μέχρι την Εκδήλωση της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης.....	101
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	115
Η Κρίση και οι Επιπτώσεις της	115
Ελλάδα	116
Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα.....	118
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	123
Επίλογος.....	123
Συμπεράσματα	123
Ελλάδα	126
Τράπεζες	128
Πραγματική Σύγκλιση	130
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	135
I. Ελληνική.....	135
II. Αγγλική	137
III. Χρήσιμες Ιστοσελίδες.....	138
IV. Άλλες Πηγές	138
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	139
ΠΙΝΑΚΕΣ – ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ	139

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ή ΑΕΠ (αγγλ.*Gross Domestic Product* GDP) είναι το σύνολο όλων των προϊόντων και αγαθών που παράγει μια οικονομία, εκφρασμένο σε χρηματικές μονάδες. Με άλλα λόγια είναι η συνολική αξία όλων των τελικών αγαθών (υλικών και άυλων) που παράχθηκαν εντός μιας χώρας σε διάστημα ενός έτους, ακόμα και αν μέρος αυτού παράχθηκε από παραγωγικές μονάδες που ανήκουν σε κατοίκους του εξωτερικού.

Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν - Α.Ε.Π. (ή *Gross National Product* - GNP) είναι το Προϊόν ή Εισόδημα που αποκτούν οι κάτοικοι μιας χώρας ανεξάρτητα του σε ποια χώρα το αποκτούν. Με άλλα λόγια είναι η συνολική αξία όλων των τελικών αγαθών (υλικών και άυλων) που αποκτούν οι κάτοικοι μιας χώρας σε διάστημα ενός έτους. Διαφέρει από το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν κατά το ότι συμπεριλαμβάνει και το Εισόδημα που απέκτησαν οι κάτοικοι μιας χώρας στο εξωτερικό. Η συνολική παραγωγή όλων των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μία οικονομία σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο αποτελεί ένα μέτρο της οικονομικής της δραστηριότητας και ευημερίας. Επειδή τα αγαθά και οι υπηρεσίες που παράγονται είναι ποικιλόμορφα η παραγωγή των επιμέρους αγαθών και υπηρεσιών εκφράζονται σε συνολική χρηματική αξία.

Αποπληθωριστής του ΑΕΠ ή Δείκτης Τιμών του ΑΕΠ : αριθμοδείκτης που μετρά τις μεταβολές όλων των τιμών των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μια οικονομία, δηλαδή του ΑΕΠ. Ισούται με το λόγο του ονομαστικού ΑΕΠ στο έτος βάσης προς το ονομαστικό ΑΕΠ στο έτος που έχει επιλεγεί ως βάση επί εκατό.

Δείκτης NPL: Το ποσό των μη εξυπηρετούμενων χορηγήσεων επί του συνόλου των δανείων, που εκφράζεται ως ποσοστό.

ΔΛΠ (Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα): είναι λογιστικές πρακτικές υπό τη μορφή νόμων με τους οποίους καλούνται να εναρμονιστούν υποχρεωτικά οι ελληνικές επιχειρήσεις, μετά από κοινοτική οδηγία.

ΔΝΤ: Το **Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ)** είναι ένας διεθνής οργανισμός ο οποίος επιβλέπει το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα παρακολουθώντας τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και τα ισοζύγια πληρωμών και προσφέροντας οικονομική και τεχνική βοήθεια όταν του ζητηθεί. Το ΔΝΤ ιδρύθηκε στις 27 Δεκεμβρίου του 1945 στην Ουάσιγκτον, πρωτεύουσα των ΗΠΑ κατόπιν συνομολόγησης 39 Χωρών. Η ίδρυση του Οργανισμού αυτού είχε προπαρασκευαστεί κατά τη Διεθνή Νομισματική και Χρηματοδοτική Συνδιάσκεψη που συνήλθε στο Μπρέτον Γουντς, του Νιού Χαμσάιρ των ΗΠΑ, ενάμισι χρόνο πριν, από 1ης Ιουλίου μέχρι 22 Ιουλίου του 1944. Έδρα του Οργανισμού ορίστηκε η Ουάσιγκτον ως πρωτεύουσα της χώρας με το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής.

ΔΥΕ: Διαδικασία για τα υπερβολικά ελλείμματα

Ε.Ε: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕΤ: Η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών (ΕΕΤ) ιδρύθηκε το 1928 και αποτελεί όργανο συμβουλευτικού χαρακτήρα, δεν αποσκοπεί στην άσκηση εμπορικής και γενικότερα οικονομικής δραστηριότητας για την δημιουργία κέρδους και δεν αποτελεί εργοδοτική οργάνωση, ούτε συνάπτει Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας

ΕΚΑΕ: Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας

ΕΚΑΧ: Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα & Χάλυβα ιδρύθηκε το 1951 με τη συνθήκη των Παρισίων και αποτελείτο από το Βέλγιο, Γαλλία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία και Δυτική Γερμανία. Σκοπός της ήταν να θέσει την παραγωγή και εμπορία του άνθρακα και του χάλυβα, δηλαδή των δύο κύριων πρώτων υλών της πολεμικής βιομηχανίας μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, υπό κοινή διαχείριση των πρώην εμπολέμων κρατών.

ΕΚΤ: Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) ιδρύθηκε την 1η Ιουνίου 1998. Αποτελεί νομικό πρόσωπο και είναι απολύτως ανεξάρτητη έναντι των εθνικών και κοινοτικών θεσμικών οργάνων. Η ΕΚΤ διασφαλίζει την καλή λειτουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης διευθύνοντας το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ). Η αποστολή της είναι η διατήρηση της σταθερότητας

των τιμών με τον καθορισμό της νομισματικής πολιτικής της «ζώνης ευρώ» ώστε να διαφυλάσσεται η αξία του ευρώ.

ΕΛΜ: Ευρωπαϊκή Λογιστική Μονάδα

Εμπορικό Ισοζύγιο: καταγράφονται οι χρηματικές ροές που αφορούν σε συναλλαγές σε αγαθά (πληρωμές/ εισαγωγές και εισπράξεις/ εξαγωγές), των οποίων η κυριότητα αλλάζει μεταξύ ενός κατοίκου και μη κατοίκου. Επιπλέον, στο εμπορικό ισοζύγιο καταχωρούνται οι τριγωνικές συναλλαγές, η αξία της επεξεργασίας αγαθών, η αξία επισκευής αγαθών και η αξία των αγαθών για τον εφοδιασμό πλοίων και αεροπλάνων.

ΕΝΣ: Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα

ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

Η Επιτροπή της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία ιδρύθηκε το 1974 με τη συμμετοχή 13 χωρών (Βέλγιο, Καναδάς, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ιαπωνία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, Ηνωμένο Βασίλειο και ΗΠΑ). Η Επιτροπή διατυπώνει ευρέα εποπτικά πρότυπα και κατευθύνσεις και προτείνει βέλτιστες πρακτικές, με την προσδοκία ότι οι επιμέρους εποπτικές αρχές θα λάβουν μέτρα για την εφαρμογή τους μέσω θεσμικών ή άλλων προσαρμογών, οι οποίες ενδείκνυνται για τα εθνικά τους συστήματα. Η Επιτροπή δεν έχει τη μορφή υπερεθνικής εποπτικής αρχής και τα συμπεράσματά της δεν έχουν, ούτε υπήρχε ποτέ η πρόθεση να έχουν, δεσμευτική νομική ισχύ.

ΕΤΙ: Το Ελληνικό Τραπεζικό Ινστιτούτο είναι ο φορέας εκπαίδευσης της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών. Σκοπός του είναι η συμβολή στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των τραπεζών μέσω της συστηματικής ανάπτυξης των επαγγελματικών προσόντων του ανθρώπινου δυναμικού τους. Κυριότερος στόχος του ΕΤΙ είναι ο σχεδιασμός και η υλοποίηση προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης σύμφωνα με ένα ολοκληρωμένο σύστημα σπουδών, το οποίο περιλαμβάνει όλα τα αντικείμενα του ευρύτερου χρηματοπιστωτικού τομέα, σε όλα τα επίπεδα γνώσεων και ικανοτήτων.

ΕΤΝΣ: Ευρωπαϊκό Ταμείο Νομισματικής Συνεργασίας

ΕΤΟ: Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ομοσπονδία

ΚΕΠΠΑ: Η Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας, ιδρύθηκε ως ο δεύτερος από τους τρεις Πυλώνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη Συνθήκη του Μάαστριχ το 1992 και επεκτάθηκε από τη Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1999. Διαδέχτηκε την Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία. Η ΚΕΠΠΑ θεωρεί το ΝΑΤΟ ως υπεύθυνο για την εδαφική άμυνα της Ευρώπης, ενώ η ΕΕ από το 1999 είναι υπεύθυνη για την διατήρηση της ειρήνης, τη διατήρηση των συμφωνιών κ.ά.

ΜΣΙ Ι/ ΙΙ: Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών. Ο ΜΣΙ ΙΙ αποτελεί ένα θεσμικό πλαίσιο για τις χώρες μέλη της ΕΕ, που αποσκοπεί στη διασφάλιση σχετικής σταθερότητας των ισοτιμιών των νομισμάτων των χωρών μελών της ΕΕ που δεν έχουν υιοθετήσει ακόμα το ευρώ, στα πλαίσια των γενικότερων οικονομικών πολιτικών τους για ενίσχυση της μακροοικονομικής σταθερότητας και τη σύγκλιση

Νομισματική πολιτική : **Νομισματική πολιτική** εννοούμε το σύνολο των μέτρων που λαμβάνει το κράτος και επηρεάζει τη ποσότητα του Χρήματος που κυκλοφορεί στην Αγορά.

Κύριος φορέας άσκησης της Νομισματικής πολιτικής σε κάθε χώρα είναι η Κεντρική Τράπεζα (Εκδοτική Τράπεζα). Τα κυριότερα μέτρα της Νομισματικής Πολιτικής είναι τα εξής:

- Η πολιτική του προεξοφλητικού επιτοκίου.
- Η πολιτική του ποσοστού ρευστών διαθεσίμων.
- Η πολιτική της Ανοικτής Αγοράς.

ΟΔΕ: Οικονομική και δημοσιονομική πολιτική

ΟΝΕ: Οικονομική και Νομισματική Ένωση

Περιθώριο κέρδους: είναι ένα μέτρο της αποδοτικότητας. Υπολογίζεται όπως

Καθαρό εισόδημα / εισόδημα = περιθώριο κέρδους και εκφρασμένος ως α ποσοστό

Πληθωρισμός: είναι η ποσοστιαία μεταβολή του γενικού επιπέδου των τιμών μιας οικονομίας μέσα σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Ο πληθωρισμός μπορεί να είναι είτε θετικός, είτε αρνητικός (οπότε μιλάμε για αντίπληθωρισμό). Ας σημειωθεί ότι πληθωρισμός είναι η κίνηση των τιμών. Δεν υφίσταται όταν οι τιμές σταθεροποιηθούν, ανεξαρτήτως αν είναι υψηλές ή όχι. Σε μια οικονομία όταν μετράμε τον πληθωρισμό, στην ουσία μελετάμε την ποσοστιαία μεταβολή του επιπέδου των τιμών, όχι για το σύνολο των αγαθών ή παροχή υπηρεσιών που καταναλώνονται, αλλά για κάποια συγκεκριμένα αγαθά ή υπηρεσίες, το σύνολο των οποίων παλαιότερα καλούνταν "καλάθι της νοικοκυράς", ενώ πλέον χρησιμοποιείται το πολιτικά ορθότερο "καλάθι του καταναλωτή".

ΣΕΕ: Συνθήκη Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το **Συμβούλιο Ecofin** καλύπτει την πολιτική της ΕΕ σε διάφορους τομείς, στους οποίους περιλαμβάνονται ο συντονισμός της οικονομικής πολιτικής, η οικονομική εποπτεία, η παρακολούθηση της δημοσιονομικής πολιτικής και των δημόσιων οικονομικών των κρατών μελών, το ευρώ (νομικές, πρακτικές και διεθνείς πτυχές), οι χρηματοοικονομικές αγορές και οι κινήσεις των κεφαλαίων καθώς και οι οικονομικές σχέσεις με τις τρίτες χώρες. Αποφασίζει κατά κανόνα με ειδική πλειοψηφία, κατόπιν διαβουλεύσεως ή στο πλαίσιο διαδικασίας συναπόφασης με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, με εξαίρεση τα φορολογικά θέματα για τα οποία απαιτείται ομοφωνία.

Συναλλαγματική ισοτιμία: είναι η τιμή στην οποία ανταλλάσσονται δύο εθνικά νομίσματα στην διεθνή αγορά συναλλάγματος.

Συναλλαγματικός κίνδυνος (exchange rate risk): Οι επενδύσεις που γίνονται σε ξένες κεφαλαιαγορές μπορεί να συνοδεύονται από τον κίνδυνο απώλειας των αποδόσεων των κεφαλαίων από μια μείωση της συναλλαγματικής ισοτιμίας ή μιας υποτίμησης του νομίσματος.

TEMPIE: Ταμείο Εγγυοδοσίας Μικρών Και Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων

ΤτΕ: Τράπεζα της Ελλάδος

Bretton Woods: Το σύστημα του Bretton Woods της νομισματικής διαχείρισης που θεσπίζονται οι κανόνες για τις εμπορικές και οικονομικές σχέσεις μεταξύ των μεγάλων βιομηχανικών στον κόσμο. Το σύστημα του Bretton Woods ήταν το πρώτο παράδειγμα μιας πλήρους διαπραγμάτευσης νομισματική σκοπό που προορίζεται να διέπει τις νομισματικές σχέσεις μεταξύ των ανεξάρτητων εθνικών κρατών.

Ceteris paribus: Η φράση **Ceteris paribus** είναι μια λατινική φράση, που μεταφράζεται κυριολεκτικά ως "άλλα πράγματα το ίδιο πράγμα," και που δίνεται συνήθως στα ελληνικά ως "με τις υπόλοιπες μεταβλητές σταθερές."

EURIBOR: (ή διατραπεζικό επιτόκιο του ευρώ) Είναι το βασικό επιτόκιο του ευρώ στη διατραπεζική αγορά χρήματος. Δηλαδή είναι το επιτόκιο με το οποίο δανείζουν και δανείζονται μεταξύ τους τα πιστωτικά ιδρύματα. Η κάθε τράπεζα που λειτουργεί εντός της ζώνης του ευρώ, είναι υποχρεωμένη να ανακοινώνει καθημερινά τα επιτόκια με τα οποία είναι διατεθειμένη να προσφέρει την πλεονάζουσα ρευστότητα που διαθέτει στις άλλες τράπεζες και για διαφορετικές διάρκειες, οι οποίες ξεκινούν από τη μία ημέρα φθάνοντας τον ένα χρόνο. Ταυτοχρόνως ανακοινώνει για τις ίδιες χρονικές περιόδους το επιτόκιο το οποίο είναι διατεθειμένη να καταβάλει στις άλλες τράπεζες προκειμένου ν' αντλήσει ρευστότητα εφόσον τη χρειαστεί. Ο μέσος όρος των επιτοκίων αυτών αποτελεί το επιτόκιο euribor για κάθε μία χρονική διάρκεια.

MiFID Markets in Financial Instruments Directive: Η MiFID είναι η οδηγία για τις αγορές χρηματοπιστωτικών μέσων (2004/39/EK) η οποία, μεταξύ άλλων, καλύπτει το πώς ενεργούν οι φορείς παροχής επενδυτικών υπηρεσιών έναντι των πελατών τους.

REPOS: μία μορφή βραχυχρόνιας επένδυσης σε χρεόγραφα κυρίως του Ελληνικού Δημοσίου.

ROA: Η απόδοση των στοιχείων του ενεργητικού (ROA) δείχνει σε ποσοστό πόσο κερδοφόρα είναι τα στοιχεία του ενεργητικού της εταιρείας στη διαμόρφωση των εσόδων.

ROE: ο αριθμοδείκτης αποδοτικότητας ιδίων κεφαλαίων (return on equity, ROE), και δείχνει την αποδοτικότητα των επενδύσεων των μετόχων.

Αποδοτικότητα ιδίων κεφαλαίων = καθαρά κέρδη (μ.φ.) / ίδια κεφάλαια (καθαρή θέση)

SEPA (Single Euro Payments Area): είναι ένας χώρος στον οποίο οι καταναλωτές, οι εταιρίες και οι λοιποί οικονομικοί παράγοντες θα είναι σε θέση να διενεργούν και να δέχονται εγχώριες και διασυνοριακές πληρωμές σε ευρώ με τους ίδιους βασικούς όρους και τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις ανεξάρτητα από τη γεωγραφική τους θέση. Σκοπός του SEPA είναι η δημιουργία μιας ενοποιημένης, ανταγωνιστικής και καινοτόμου αγοράς πληρωμών μικρής αξίας στον ευρωπαϊκό χώρο, όπου οι πληρωμές σε ευρώ χωρίς μετρητά θα διενεργούνται με τη χρήση ενός μόνο τραπεζικού λογαριασμού και μιας ενιαίας δέσμης μέσων πληρωμών.

TARGET: Το σύστημα TARGET (Αγγλική συντομογραφία για τις λέξεις: Διευρωπαϊκή Αυτοματοποιημένη Σε πραγματικό χρόνο Διευθέτηση Ταχείας Μεταβιβάσεως) είναι το σύστημα πληρωμών που εφαρμόζεται για να επισημοποιήσει την κοινή νομισματική πολιτική και τις λειτουργίες των νομισματικών αγορών στην τρίτη φάση της ONE.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Δέκα χρόνια πέρασαν από την πλήρη εγκατάσταση της ONE και η ακαδημαϊκή και πολιτική ετυμηγορία μοιάζει σχεδόν αυτονόητη: το εγχείρημα της νομισματικής ενοποίησης είναι γενικώς επιτυχές. Αψευδές τεκμήριο ισχύος αυτής της κατηγορηματικής διαπίστωσης δεν είναι άλλο από τις απαισιόδοξες, ακόμη και ζοφερές προβλέψεις που, πολύ συχνά, διατυπώνονταν κατά τις πρώτες φάσεις εφαρμογής του σχεδίου για την ONE – ας θυμηθούμε πως ο εκ των κορυφαίων Αμερικανών οικονομολόγων Martin Feldstein¹ προειδοποιούσε ότι το εγχείρημα της ONE μπορεί, δια της αποτυχίας του, να προκαλέσει ακόμη και πόλεμο μεταξύ των (ζημιωμένων και μετανιωμένων) εταίρων.

Παρ' όλα αυτά, η διαπίστωση της επιτυχίας δεν μπορεί να είναι ανεπιφύλακτη. Κατά την οικονομική θεωρία των νομισματικών ενώσεων, άλλωστε, τα μέτρα επιτυχίας είναι αρκετά και οι λογικές προσδοκίες αυξημένες. Ειδικότερα, λοιπόν, ο μέσος ρυθμός αύξησης του επιπέδου των τιμών, ο πληθωρισμός, μεταξύ των κρατών μελών της ευρωζώνης ακολούθησε πτωτική τάση. Επίσης, η περιστολή των δημοσίων ελλειμμάτων και, σε αρκετά κράτη μέλη, η προσέγγιση ισοσκελισμένων ή πλεονασματικών προϋπολογισμών συνέβαλε και αυτή στην εμπέδωση συνθηκών μακροοικονομικής σταθερότητας που, σε συνδυασμό με τον έλεγχο της αστάθειας της αποτελεσματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας των κρατών μελών, συνέτειναν στην ενίσχυση της προσαρμοστικότητας της ευρωζώνης έναντι των εξωτερικών διαταράξεων. Από την άλλη πλευρά, όμως, η μαζική δημιουργία θέσεων εργασίας και η συνακόλουθη αύξηση της απασχόλησης συνοδεύτηκαν από την ανάσχεση του ρυθμού αύξησης της παραγωγικότητας, με αποτέλεσμα την καθήλωση του ρυθμού αύξησης του δυνητικού προϊόντος. Την ίδια στιγμή, ο συγχρονισμός των επιχειρηματικών κύκλων μεταξύ των κρατών μελών της ευρωζώνης ελάχιστα εντάθηκε – σε σύγκριση με την αξιοσημείωτη ενίσχυσή του κατά τη δεκαετία του 1990 – ενώ οι αποκλίσεις ως προς το ρυθμό μεγέθυνσης, τον πληθωρισμό και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρέμειναν μεγάλες και μερικώς, μόνο, μπορεί να συνδέονται με τη (λιγότερο ή περισσότερο ενεργό)

¹**Martin Stuart "Marty" Feldstein:** Γεννημένος στις 25 Νοεμβρίου του 1939 είναι ένας συντηρητικός αμερικανικός οικονομολόγος. Καθηγητής οικονομικών στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ, και ομότιμος Πρόεδρος του εθνικού γραφείου οικονομικής έρευνας National Bureau of Economic Research (NBER).

διαδικασία πραγματικής σύγκλισης ή να λογίζονται, ιδίως οι διαφορές των ποσοστών πληθωρισμού, ως μηχανισμοί διόρθωσης των (εξωτερικών) ανισοροπιών.

Πώς και πόσο επέδρασε η ΟΝΕ στη διαμόρφωση των μακροοικονομικών επιδόσεων της ευρωζώνης; Πόσο καλά λειτούργησαν οι μηχανισμοί επιτάχυνσης της οικονομικής μεγέθυνσης, ενθάρρυνσης της σταθερότητας και προσαρμοστικότητας των οικονομιών και ενίσχυσης της πραγματικής σύγκλισης; Ως γνωστόν, αυτοί οι μηχανισμοί συνδέονται με την άρση της νομισματικής αυτονομίας των κρατών μελών της ευρωζώνης και τη μεταβολή του καθεστώτος μακροοικονομικής πολιτικής εντός της τελευταίας. Τίθενται σε λειτουργία ως αποτέλεσμα της μείωσης της αβεβαιότητας και του κόστους συναλλαγών, της αύξησης της εμπιστοσύνης και της μείωσης των επιτοκίων. Αφορούν, τέλος, τόσο στην αύξηση των επενδύσεων και του εμπορίου και τη χρηματοπιστωτική ολοκλήρωση μεταξύ των κρατών μελών της ευρωζώνης, όσο και στην εφαρμογή εγχώριων οικονομικών και θεσμικών μεταρρυθμίσεων.

Η παρακάτω εργασία προσπαθεί να αποσαφηνίσει τις έννοιες γύρω από την Οικονομική Νομισματική Ένωση και το Ευρώ και πραγματεύεται την ενταξιακή πορεία της Ελλάδας στην ΟΝΕ.

ΠΛΑΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η εκπόνηση της παραπάνω εργασίας χωρίζεται σε 2 μέρη και βασίζεται στην συγκριτική ανάλυση ιστορικών οικονομικών μεγεθών με την χρήση οικονομικών αριθμοδεικτών όπως το ΑΕΠ, ο δείκτης τιμών, η ιδιωτική κατανάλωση, οι επενδύσεις κ.α. και στην βιβλιογραφική μελέτη των οικονομικών εξελίξεων πριν και μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ.

Στο Πρώτο μέρος της εργασίας παρουσιάζεται η οικονομική κατάσταση της Ελλάδος πριν την ένταξή της στην ΟΝΕ αναλύοντας βασικούς αριθμοδείκτες της οικονομίας (ΑΕΠ, Ιδιωτική Κατανάλωση, Επενδύσεις, Τιμάρημος κ.α.) με σκοπό την αποτύπωση της οικονομικής κατάστασης που επικρατούσε στην Ελλάδα τα χρόνια εκείνα.

Παράλληλα, εξειδικεύουμε την έρευνα αυτή στο Ελληνικό Χρηματοπιστωτικό σύστημα, ως αντιπροσωπευτικό τομέα της οικονομίας, και παρουσιάζουμε το πλαίσιο, τις συνθήκες λειτουργίας, την ευθυγράμμιση και την συμβολή του στις τότε οικονομικές εξελίξεις.

Στο μέρος αυτό της εργασίας, επίσης, γίνεται και μία ιστορική αναδρομή από την «Γέννηση» της ιδέας έως την ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, δίνοντας έμφαση στις συνθήκες (Ψηφίσματα) που κατέστησαν αυτό δυνατό.

Η συνέχεια της εργασίας πραγματεύεται, μέσω βιβλιογραφικής έρευνας, βασικές έννοιες γύρω από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Παρουσιάζονται αναλυτικά οι λόγοι που οδήγησαν στην δημιουργία της Ένωσης και οι ενέργειες που έγιναν για να πραγματοποιηθεί αυτή, όπως το ψήφισμα του 1971. Επίσης, αναλύονται η ενιαία νομισματική πολιτική της ΕΕ, Το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα και τα στάδια που ακολουθήθηκαν στην πορεία προς την ΟΝΕ. Τέλος, προσπαθεί να αποσαφηνίσει την έννοια του ευρώ και τον τρόπο διαχείρισης του από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Εν συνεχεία, περιγράφονται οι ενέργειες της Ελλάδος για την ένταξή της στην ΟΝΕ τόσο σε οικονομικό όσο και πολιτικό επίπεδο. Αναλύεται η μετάβαση από τη Δραχμή στο Ευρώ αλλά και η πολιτική του Προγράμματος Σύγκλισης.

Στο μέρος αυτό επανερχόμαστε στο Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα και αναδεικνύουμε την συμβολή των Ελληνικών τραπεζών στην προετοιμασία, εισαγωγή και λειτουργία της νέας Ευρωπαϊκής πολιτικής. Παρουσιάζονται οι θεσμικές αλλαγές, τα διάφορα νομοθετήματα και οι ενέργειες της Κεντρικής Τράπεζας της Ελλάδος προς τον κοινό στόχο της σύγκλισης και γίνεται αναφορά στην έννοια της πραγματικής σύγκλισης και των προϋποθέσεων που απαιτούνται ώστε να επιτευχθεί.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, πρακτικό, πραγματοποιείται μια εκτενής μελέτη των αποτελεσμάτων από την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ με την ανάλυση και παρουσίαση οικονομικών, οικονομετρικών και στατιστικών μεγεθών για τα χρόνια που ακολούθησαν μετά την ένταξη.

Επιπροσθέτως, παρουσιάζονται και οι αντίστοιχες επιπτώσεις στο Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα με την μελέτη των οικονομικών αποτελεσμάτων τους και άλλων αντιπροσωπευτικών δεικτών και συγκρίνεται η οικονομική και λειτουργική διαφοροποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος από την ένταξη του ευρώ.

Η εργασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση της οικονομικής κατάστασης που επικρατεί στις μέρες μας και την οικονομική ύφεση που μαστίζει την παγκόσμια οικονομία και προσπαθεί να αναδείξει την κατάσταση της Ελλάδος και του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος, ως αναπόσπαστα μέρη της ΟΝΕ.

Τέλος, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που απορρέουν από την μελέτη και αναλύονται σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα και τα στοιχεία της οικονομικής κρίσης τόσο για την Ελλάδα όσο και για το Ελληνικό Χρηματοπιστωτικό Σύστημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΟΝΕ

Το έτος 2000 αποτέλεσε ορόσημο στην πορεία της Ελληνικής οικονομίας και των ελληνικών τραπεζών. Ο χρόνος αυτός, που ταυτίζεται με την τελευταία χρήση του εικοστού αιώνα, υπήρξε πράγματι ιδιαίτερα σημαντικός τόσο για τη χώρα και την οικονομία της όσο και για το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Με το τέλος του και την είσοδο της χώρας στη ζώνη του ευρώ, από την 1η Ιανουαρίου 2001, τερματίστηκε με επιτυχία μια μακρά περίοδος ανασυγκρότησης, αναδιάρθρωσης και σταθεροποίησης της οικονομίας. Ο πληθωρισμός και τα επιτόκια μειώθηκαν σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα. Οι ρυθμοί αύξησης της παραγωγής ξεπέρασαν, τα μέσα επίπεδα των υπολοίπων κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τα δημοσιονομικά μεγέθη βελτιώθηκαν σε μεγάλο βαθμό, με αποτέλεσμα ο προϋπολογισμός του 2001 να κατατεθεί πλεονασματικός, για πρώτη φορά μετά από δεκαετίες.

Οι θεσμικές, διοικητικές και παραγωγικές δομές της χώρας εκσυγχρονίστηκαν και ευθυγραμμίστηκαν με αυτές που υφίσταντο ή διαμορφώνονταν στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο. Αποτελούσε κοινή πεποίθηση πλέον ότι η χώρα είχε εισέλθει σε μια περίοδο ταχείας βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου και των συνθηκών ζωής.

Οι ελληνικές τράπεζες συνέβαλαν ουσιαστικά στην προσαρμογή και την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας σε όλη τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Προσάρμοσαν τους μηχανισμούς και τη λειτουργία τους έγκαιρα και με επιτυχία στις νέες συνθήκες, ώστε αφενός μεν να προσεγγίσουν το ευρωπαϊκό μέσο επίπεδο εξυπηρέτησης της πελατείας, με όρους και προϋποθέσεις ανάλογους εκείνων των ανταγωνιστριών τους στις διεθνείς αγορές, και αφετέρου να διαχειρίζονται με αποτελεσματικότερο τρόπο τους κινδύνους που είναι συνυφασμένοι με τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες που παρέχουν.

Ελλάδα

Ένα μέτρο παρουσίασης της οικονομικής κατάστασης πριν της ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη αποτελεί το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Όπως παρουσιάζεται στον **Πίνακα 1**, το ΑΕΠ αυξήθηκε με ρυθμό 4,1% σε πραγματικές τιμές έναντι 3,5% της ζώνης του ευρώ, με αποτέλεσμα για ένα ακόμα χρόνο η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας να είναι ανώτερη από εκείνη της ευρωζώνης.

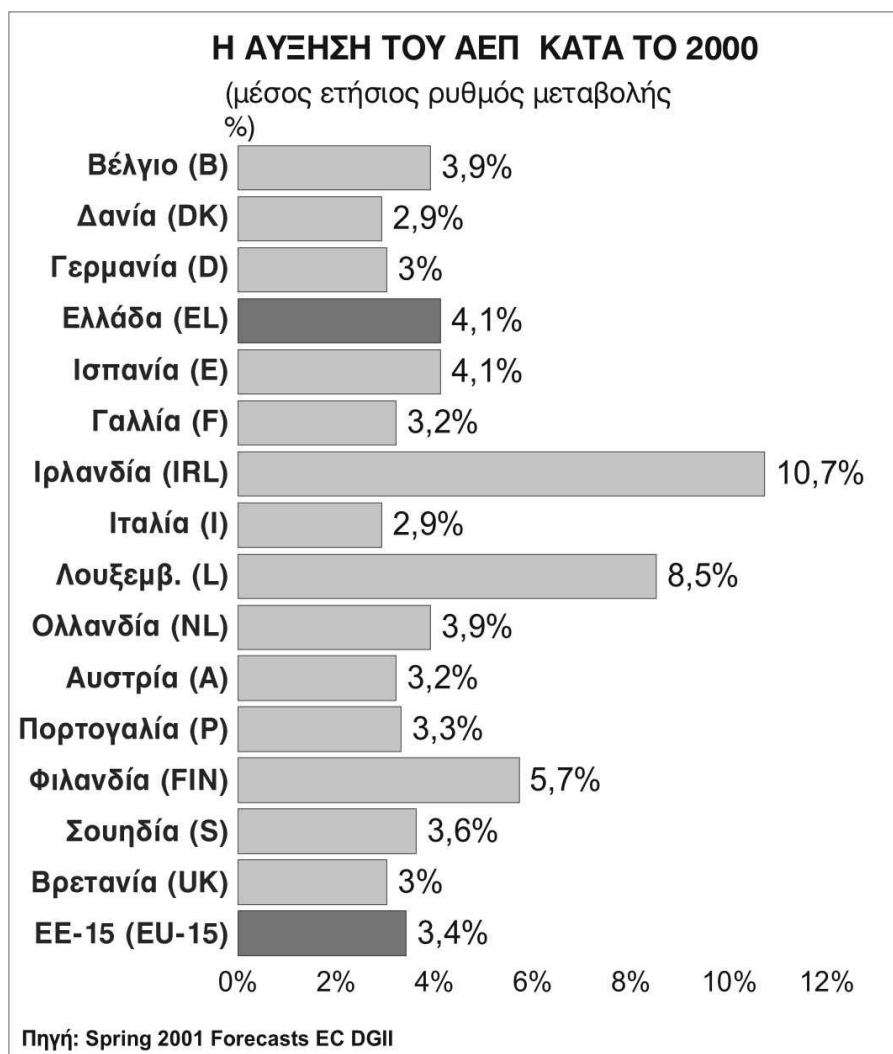
ΠΙΝΑΚΑΣ 1 ΑΕΠ ΚΑΙ ΤΙΜΕΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ ΕΛΛΑΔΑ – ΕΥΡΩΖΩΝΗ

	Πραγματικό ΑΕΠ			Τιμές Καταναλωτή		
	1998	1999	2000	1998	1999	2000
Ελλάδα	3,7	3,5	4,1	4,5	2,2	2,5
Ζώνη Ευρώ (11)	2,7	2,4	3,5	1,1	1,2	2,1

Σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγουν και οι εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (EUROPEAN COMMISSION Economic Forecasts Spring 2001), σύμφωνα με τις οποίες οι ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης στην Ελλάδα κατά το έτος 2000 βρίσκονται πάνω από το μέσο όρο, σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της πραγματικής σύγκλισης (**πίνακας 2**).

Κατά το έτος 2000, όπως και κατά τα προηγούμενα έτη της περιόδου 1995-2000, η κινητήρια δύναμη της αύξησης του ΑΕΠ στην Ελλάδα ήταν η εγχώρια ζήτηση, η οποία αυξήθηκε κατά 4,1%.

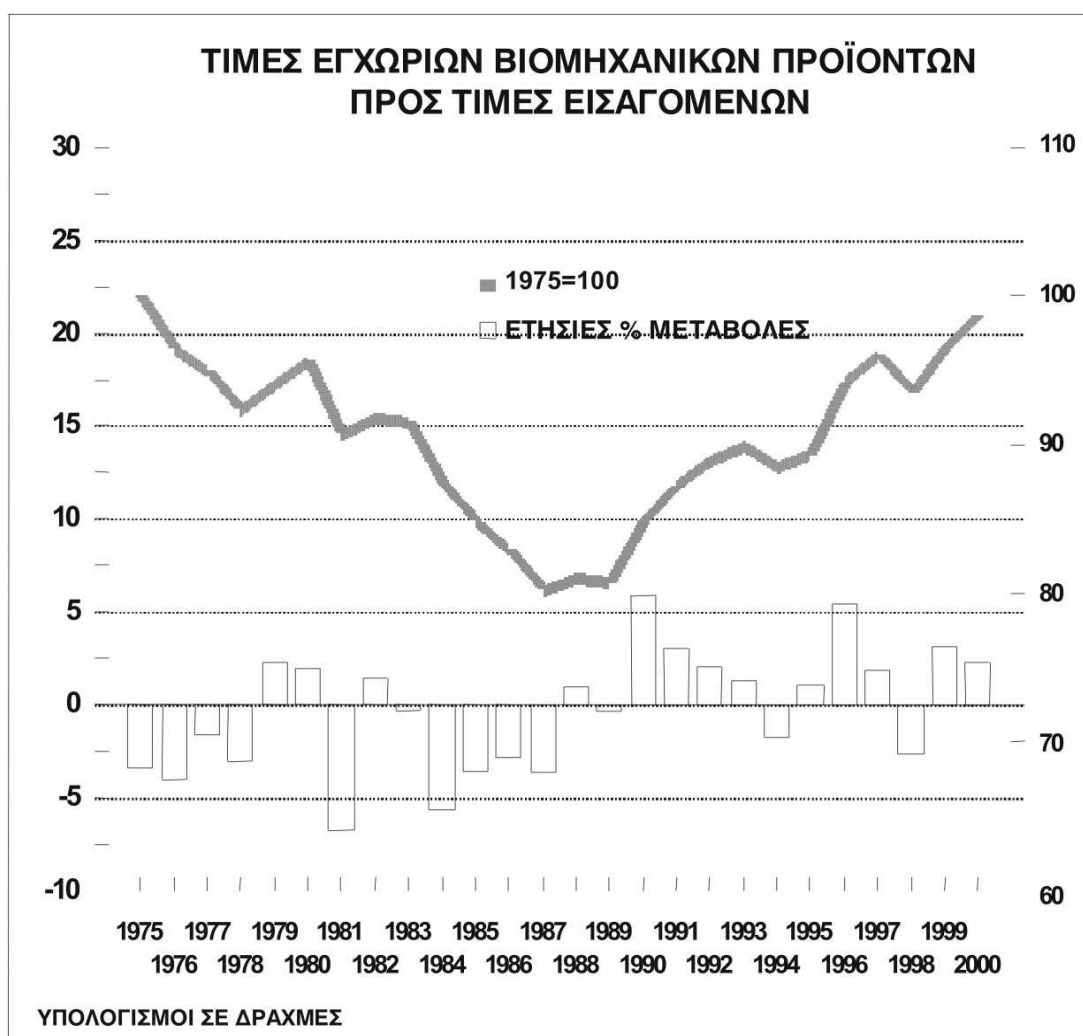
ΠΙΝΑΚΑΣ 2 ΑΕΠ

Οι εξωτερικές συναλλαγές, αντίθετα, είχαν αρνητική συμβολή στο ΑΕΠ σε ολόκληρη την περίοδο από το 1986 και μετά, εξαιτίας της ανατίμησης της δραχμής. Βέβαια, η υποτίμηση του 1998 συνέβαλε σημαντικά στην αύξηση της παραγωγής, καθώς αποδυνάμωσε την εκτροπή ενός σημαντικού μεριδίου της εγχώριας ζήτησης προς τις εισαγωγές και ευνόησε τις εξαγωγές. Έτσι, ενώ η αρνητική συμβολή του εμπορικού ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών στην διαμόρφωση τού ΑΕΠ κατά το 1996-1998 ανερχόταν περίπου σε -1,5% ετησίως, κατά το 1999 ήταν θετική κατά 0,2%. Ωστόσο, η συμβολή των εξωτερικών ανταλλαγών της χώρας στην διαμόρφωση του ΑΕΠ ήταν εκ νέου αρνητική κατά το 2000 (-0,4%). Η αρνητική συμβολή του ισοζυγίου στο ΑΕΠ δεν σχετίζεται με την εξέλιξη της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής η οποία υπήρξε ευνοϊκή για τους εγχώριους παραγωγούς, είτε

η πραγματική ισοτιμία υπολογισθεί με βάση το μοναδιαίο κόστος εργασίας, είτε με τον αποπληθωριστή του ΑΕΠ, είτε με τον δείκτη τιμών καταναλωτή. Στο **διάγραμμα 3** φαίνεται η εξέλιξη των τιμών των εγχωρίων βιομηχανικών προϊόντων που παράγονται για εσωτερική κατανάλωση σε σύγκριση με τις τιμές των εισαγομένων προϊόντων. Από την εξέλιξη του δείκτη αυτού φαίνεται ότι τα εγχώρια προϊόντα έγιναν ακριβότερα έναντι των εισαγομένων παρόλο που η συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής δεν δικαιολογούσε μια τέτοια εξέλιξη. Αυτό που κατέστησε ακριβότερα τα εγχώρια προϊόντα ήταν η αύξηση των περιθωρίων κέρδους.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΙΜΩΝ

Από μακροχρόνια άποψη, η εξέλιξη του ΑΕΠ παρουσίασε κατά την τελευταία τριακονταετία τρεις περιόδους (**διάγραμμα 4**): την περίοδο επιβράδυνσης της

οικονομικής μεγέθυνσης 1970-1983, την περίοδο της στασιμότητας 1984-1994 (με μέσο ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης περίπου 1,5%), και την περίοδο επιτάχυνσης της οικονομικής δραστηριότητας 1995-2001. Ταυτόχρονα με την ανάκαμψη της παραγωγής, κατά την περίοδο 1995-2001, παρουσιάστηκε σημαντική αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, κατά πάσα πιθανότητα συνδεδεμένη και με την αύξηση της παραγωγής (η επιτάχυνση της οικονομικής μεγέθυνσης συστηματικά επιταχύνει και την παραγωγικότητα της εργασίας).

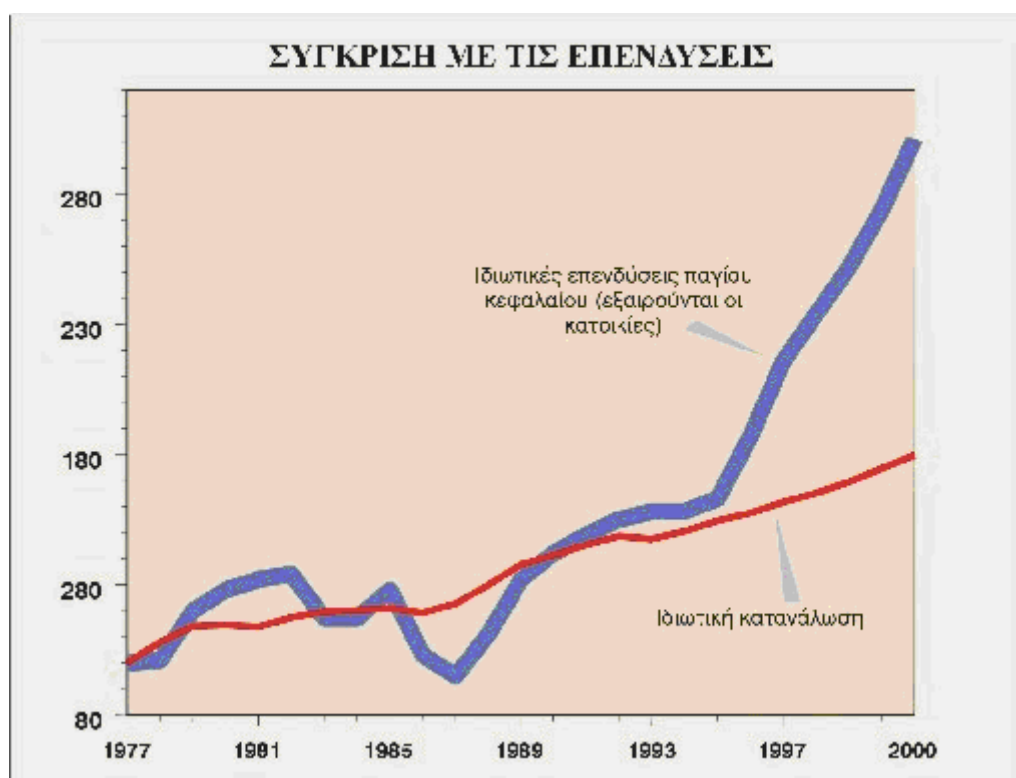
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4 ΠΑΡΑΓΩΓΗ, ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ, ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Αξιοσημείωτες, επίσης μεταβολές για το έτος 2000 αποτελούν, η αύξηση των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου (9,3% σε σταθερές τιμές) και η ιδιωτική κατανάλωση (3,1%). Οι επενδύσεις σε εξοπλισμό αποτελούν το 38% των συνολικών επενδύσεων (33% το 1999) σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος (*Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας 2001*). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύγκριση του δείκτη **ιδιωτικής κατανάλωσης** με τον αντίστοιχο δείκτη των **ιδιωτικών επενδύσεων παγίου κεφαλαίου** (από τον οποίο όμως έχουν

εξαιρεθεί οι επενδύσεις σε κατοικίες, ως μη παραγωγικές επενδύσεις). Ο ρυθμός αύξησης των εν λόγω επενδύσεων παρουσιάζει μεγάλες διακυμάνσεις, σε αντίθεση με την ιδιωτική κατανάλωση. Εάν συγκρίνουμε, ωστόσο, την μακροχρόνια τάση ανάπτυξης των δύο μεγεθών, κατά την περίοδο 1977-1993, θα διαπιστώσουμε ότι η πορεία του όγκου των επενδύσεων ήταν παρόμοια με την αντίστοιχη της ιδιωτικής κατανάλωσης. Από το 1994, όμως, όπως φαίνεται στο σχετικό **διάγραμμα 5**, πραγματοποιείται μια αποκλίνουσα πορεία των δύο δεικτών: ο όγκος των επενδύσεων αυξάνεται πλέον με πολύ ταχύτερους ρυθμούς, με αποτέλεσμα η αναλογία ιδιωτικών επενδύσεων / ιδιωτικής κατανάλωσης να έχει μεταστραφεί σημαντικά υπέρ των επενδύσεων, φτάνοντας στην μεγαλύτερη διαφορά κατά το έτος 2000.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5 ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ - ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Οι δημόσιες επενδύσεις, έχουν αναλάβει το ρόλο ενός από τους σταθερότερους “κινητήρες” της οικονομικής μεγέθυνσης. Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 έως το 1998, ο όγκος τους αυξανόταν με μέσο ετήσιο ρυθμό 3,7%. Το 1999, η αντίστοιχη αύξηση προσέγγισε το 4,2% , ρυθμός που διατηρήθηκε σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και κατά τα έτη 2000-01. Η άνοδος των

δημοσίων επενδύσεων αντανακλά την ταχύτερη αύξηση των μονομερών μεταβιβάσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση προς την Ελλάδα.

Η ταχεία αύξηση των επενδύσεων σε εξοπλισμό αποτελεί σαφή ένδειξη ότι το σύνολο της οικονομίας είχε εισέλθει πλέον σε πορεία εκσυγχρονισμού και προσαρμογής σε περισσότερο ανταγωνιστικές μορφές παραγωγής, κάτι που διαφαινόταν καθαρά τόσο από την αύξηση της συμβολής της μεταποιητικής βιομηχανίας στη δημιουργία του ΑΕΠ όσο και από τον όγκο και τη σύνθεση των εξαγωγών. Η αύξηση του επιπέδου των τιμών, παρά την αύξηση των τιμών των καυσίμων και την ανατίμηση του δολαρίου, ήταν συγκρατημένη και σε στενή συνάφεια με τις εξελίξεις στην ευρωζώνη.

Ταυτόχρονα, εντυπωσιακή υπήρξε η μείωση σε όλες τις μορφές, χρεωστικές και πιστωτικές, των επιτοκίων. Σύμφωνα, πάντα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, το μέσο επιτόκιο βραχυπρόθεσμων χρηματοδοτήσεων προς τις επιχειρήσεις ανερχόταν το Νοέμβριο του 2000 σε 11,1% έναντι 15% το 1999 και το μέσο επιτόκιο κάθε μορφής καταναλωτικών δανείων προς τα νοικοκυριά σε 14,9% έναντι 20,4% το 1999 (Πίνακας 6).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6 ΕΠΙΤΟΚΙΑ

Περίοδος	Επιτόκια Καταθέσεων %			Επιτόκια Χορηγήσεων %				Απόδοση %		Δ.Τ.Κ. %
	Όψεως	Ταμιευτηρίου	Προθεσμ 12 μην.	Βραχυπρόθεσμα		Μακροπρόθεσμα		Ετήσια ΕΓΕΔ	10ετή Ομόλογα	
				Επιχειρ.	Νοικοκ.	Επιχειρ.	Νοικοκ.			
1995	5,8	13,7	15,9	23,1		22,1		15,5		8,9
1996	5,9	11,9	13,5	21		18,9		12,8		8,2
1997	5,4	9,2	10,2	18,9		16,8		10,4	9,8	5,5
1998	5,3	9	10,7	18,6		16,6		11,6	8,5	4,8
1999 I	3,4	8,2	9,4	15	20,4	14	13,1	9,2	6,1	3,6
II	3,4	8	8,6	15	20,4	13,4	12,5	8,7	5,9	2,4
III	3,4	8	8,4	15	20,4	13,4	12,4	8,8	6,6	2
IV	3,4	8	8,3	14,9	20,5	13,4	12,5	8,8	6,7	2,5
2000 I	3,3	7	7,1	13,8	19,6	12,8	11,2	6,9	6,4	2,9
II	2,8	6,1	6,2	12,6	18,1	11,7	9,9	6,4	6,1	2,7
III	2,4	5,3	5,9	12	15,5	11,3	9,3	6	6,1	2,9
ΟΚΤ.	2,6	4,7	5,5	11,3	15	10,5	8,9	5,5	6	4
ΝΟΕ.	2,6	4,7	5,5	11,1	14,9	10,4	8,8	5,3	5,9	4,2

Το ισοζύγιο εξωτερικών πληρωμών επιδεινώθηκε, κυρίως εξαιτίας της αύξησης του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου παρά την αύξηση των εξαγωγών. Στο δεκάμηνο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 2000 το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών διαμορφώθηκε σε 6.127 εκατ. ευρώ έναντι ελλείμματος 3.082 εκατ. ευρώ στο αντίστοιχο δεκάμηνο του 1999. Το 40% περίπου της διεύρυνσης του ελλείμματος οφείλεται στην αυξημένη δαπάνη για καθαρές εισαγωγές καυσίμων, κυρίως λόγω της εξέλιξης της διεθνούς τιμής του αργού πετρελαίου, αλλά και της εισαγωγής μεγαλύτερων ποσοτήτων στις αρχές του 2000. Η μεγάλη αύξηση της εισαγωγικής δαπάνης αφορά κυρίως σε εισαγωγές επιβατικών αυτοκινήτων, μηχανημάτων και άλλων κεφαλαιακών αγαθών και αντανακλά την αυξημένη επενδυτική δραστηριότητα και την ταχύτερη άνοδο του διαθέσιμου εισοδήματος.

Χρηματοπιστωτικοί Οργανισμοί

Την ίδια περίοδο, οι ελληνικές τράπεζες με την προσαρμοστικότητα που επέδειξαν και τις στρατηγικές τους κινήσεις συνέβαλαν ουσιαστικά στην παραπάνω οικονομική ανάπτυξη και σταθερότητα της ελληνικής οικονομίας.

Οι ελληνικές τράπεζες στο ξεκίνημα του νέου αιώνα βρίσκονταν αντιμέτωπες με νέα δεδομένα και με ένα νέο δυναμικό και συνεχώς μεταλλασσόμενο διεθνές και εγχώριο περιβάλλον, που το διαμόρφωναν οι μεγάλες αλλαγές που βρίσκονταν σε εξέλιξη. Οι αλλαγές αυτές μεταμόρφωσαν τη μορφολογία του χρηματοπιστωτικού χώρου στην Ελλάδα και το εξωτερικό και επέδρασαν καθοριστικά αφενός στη διαμόρφωση της μεσοπρόθεσμης στρατηγικής των πιστωτικών ιδρυμάτων και αφετέρου στην εξέλιξη της μελλοντικής κερδοφορίας τους.

Για πολλά χρόνια και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990, το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα λειτουργούσε κάτω από ένα ασφυκτικό καθεστώς γραφειοκρατικών κανόνων και ρυθμίσεων, που περιόριζαν σημαντικά τους βαθμούς ελευθερίας των πιστωτικών ιδρυμάτων, την ανάπτυξη εργασιών και τον ανταγωνισμό. Το κράτος έμμεσα ή άμεσα είχε μια κυρίαρχη παρουσία στο χρηματοπιστωτικό χώρο με τον έλεγχο σημαντικού αριθμού τραπεζών, ενώ μέσω των πολιτικών που επέβαλλε στα πιστωτικά ιδρύματα διαμόρφωνε αφενός σε μεγάλο βαθμό τη σύνθεση του ενεργητικού τους και την αποδοτικότητά τους, αφετέρου επιχειρούσε να εξασφαλίσει με προνομιακούς όρους τη χρηματοδότηση των μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων από το τραπεζικό σύστημα. Επιπλέον, οι αυστηροί περιορισμοί που ίσχυαν στην κίνηση κεφαλαίων από και προς την Ελλάδα και ο χαμηλός βαθμός ανάπτυξης των εγχώριων αγορών χρήματος και κεφαλαίου περιόριζαν τη διεθνοποίηση του ελληνικού χρηματοπιστωτικού χώρου και το βαθμό ανταγωνισμού που επικρατούσε.

Από το τέλος της δεκαετίας του '80 και στο πλαίσιο της προετοιμασίας της χώρας για την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σημειώθηκαν ραγδαίες και σημαντικές αλλαγές στην Ελλάδα προς την κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού και της απελευθέρωσης του χρηματοπιστωτικού χώρου. Πριν από το 1987, το χρηματοπιστωτικό σύστημα της Ελλάδος χαρακτηριζόταν από την ύπαρξη εκτεταμένων ελέγχων, που ήταν απαραίτητοι, μεταξύ άλλων, για τη χρηματοδότηση του υπερβολικά μεγάλου δημόσιου τομέα. Οι έλεγχοι αφορούσαν τις τιμές (π.χ. διοικητικοί έλεγχοι των περισσότερων επιτοκίων) ή τις ποσότητες (π.χ. περιορισμοί

στη διάθεση πιστώσεων εκ μέρους των εμπορικών τραπεζών ή των λοιπών πιστωτικών ιδρυμάτων, η οποία επηρεαζόταν από τα υποχρεωτικά ποσοστά επένδυσης ή τα υποχρεωτικά ποσοστά ρευστών διαθεσίμων). Άλλοι άμεσοι έλεγχοι που είχαν υιοθετηθεί από την Τράπεζα της Ελλάδος ήταν: περιορισμοί στην πολιτική χαρτοφυλακίου των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, καθώς και έλεγχοι στη διεθνή ροή κεφαλαίων. Οι περιορισμοί στη παροχή πίστης ήταν απαραίτητοι για να εμποδίσουν την αύξηση της ρευστότητας που προέκυπτε από τα θεσμοθετημένα χαμηλά επιτόκια.

Επιπλέον, η αγορά κεφαλαίων ήταν ρηχή, καθιστώντας τον τραπεζικό τομέα κυρίαρχη πηγή χρηματοδότησης, ενώ τα ασφαλιστικά ταμεία και οι ασφαλιστικές εταιρίες ελέγχονταν από το κράτος χωρίς να έχουν αισθητή παρουσία στο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Ο ανταγωνισμός ήταν χαμηλός έως ανύπαρκτος, ο δε χρηματοπιστωτικός τομέας παρουσίαζε υψηλή συγκέντρωση και περιορισμένο αριθμό προϊόντων. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, η κυβέρνηση έθεσε σε εφαρμογή ένα εντατικό πρόγραμμα απελευθέρωσης, που ολοκληρώθηκε το 1997-98 και οδήγησε σε πλήρη αναδιάρθρωση του χρηματοπιστωτικού τομέα. Στον **Πίνακα 7** παρουσιάζονται τα πιο σημαντικά μέτρα κατά το εν λόγω χρονικό διάστημα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7 ΜΕΤΡΑ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ

Μέτρα απελευθέρωσης του Ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος	
Έτος	Μέτρο απελευθέρωσης
1982	Καταργείται η Νομισματική Επιτροπή
1984	Η Τράπεζα της Ελλάδος αρχίζει να ελαττώνει τους πιστωτικούς ελέγχους και θέτει ανώτατο όριο στην πιστωτική επέκταση.
1985	Καθιερώνονται οι πιστωτικές κάρτες. Το ελάχιστο επιτόκιο των βραχυπρόθεσμων δανείων προς τη γεωργία και τη βιομηχανία αυξάνεται. Έντοκα γραμμάτια του Δημοσίου πωλούνται στο κοινό για πρώτη φορά τον Αύγουστο και τα επιτόκια τους αυξάνονται τον Οκτώβριο.
1987	Καταργείται το ανώτατο όριο της πιστωτικής επέκτασης των τραπεζών μέσω πιστωτικών καρτών και διπλασιάζεται το ανώτατο όριο των εν λόγω πιστώσεων ανά πελάτη. Αρχίζουν να πωλούνται στο κοινό ομόλογα του Δημοσίου δυο ή τριών ετών με σταθερό επιτόκιο. Εγκρίνεται η έκδοση πιστοποιητικών καταθέσεων και ομολόγων με επιτόκια που υφίστανται διαπραγμάτευση ελεύθερα. Τα 4/5 των δανείων των εμπορικών τραπεζών προς το ιδιωτικό τομέα μπορούν να χορηγούνται χωρίς ειδικούς περιορισμούς. Απελευθερώνονται τα επιτόκια των καταθέσεων προθεσμίας, ταμειυτηρίου και ομολόγων. Καταργείται το ανώτατο όριο του επιτοκίου των βραχυπρόθεσμων τραπεζικών δανείων.
1989	Απελευθερώνονται τα επιτόκια των τρεχούμενων λογαριασμών και των λογαριασμών καταθέσεων όψεως.
1990	Διενεργείται από την Τράπεζα της Ελλάδος η πρώτη δημοπρασία έντοκων γραμματίων. Το ποσοστό των υποχρεωτικών αποθεματικών ορίζεται στο 9%.
1991	Καθιερώνονται τα <i>repos</i> . Επιβάλλεται φόρος στο εισόδημα από τόκους τραπεζικών καταθέσεων. Εγκρίνεται η έκδοση πιστωτικών καρτών εκ μέρους των εμπορικών τραπεζών, της Κτηματικής και της Αγροτικής Τράπεζας, καθώς και η πώληση των καρτών αυτών μέσω άλλων τραπεζών χωρίς έγκριση της Τράπεζας της Ελλάδος. Απελευθερώνονται οι πληρωμές μέσω πιστωτικών καρτών εκ μέρους Ελλήνων που ταξιδεύουν στις χώρες της ΕΕ (Μάιος). Επιτρέπεται στις κτηματικές τράπεζες επενδύσεων να δέχονται καταθέσεις σε δραχμές και να χορηγούν δάνεια για κεφάλαιο κίνησης καθώς και στην Αγροτική Τράπεζα να χορηγεί τους ίδιους τύπους δανείων με τις εμπορικές τράπεζες.
1991-92	Καταργείται η υποχρέωση των τραπεζών να διαθέτουν 9% των καταθέσεων τους για την χρηματοδότηση δημόσιων επιχειρήσεων. Οι τράπεζες πλέον καθορίζουν ελεύθερα το επιτόκιο σχεδόν του 90% του συνόλου των πιστώσεων.
1992	Καταργούνται έλεγχοι συναλλάγματος
1992	Απελευθερώνεται το επιτόκιο των καταθέσεων που είναι μετατρέψιμες σε δραχμές
1993	Καταργείται το ελάχιστο επιτόκιο καταθέσεων (Μάρτιος). Καταργείται το υποχρεωτικό ποσοστό επενδύσεων των εμπορικών τραπεζών σε έντοκα γραμμάτια. Απελευθερώνεται η κίνηση κεφαλαίων με τις χώρες της ΕΕ (Μάρτιος). Καταργείται ο φόρος 3% επί των τραπεζικών δανείων (Ιούνιος). Καταργείται η δέσμευση του ποσοστού των καταθέσεων που περιοριζόταν για δάνεια προς μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (Ιούλιος).
1994	Το ανώτατο όριο των προσωπικών δανείων ορίζεται στα 8 εκατ. Δραχμές. Απαγορεύεται πλέον η νομισματική χρηματοδότηση του δημοσιονομικού ελλείμματος (Ιανουάριος). Καταργείται ο φόρος 8% επί του κύκλου εργασιών των τραπεζών (Ιανουάριος)
1995	Καταργείται Σύστημα Εγγύησης Τραπεζικών Καταθέσεων. Απουλοποιούνται οι τίτλοι του Δημοσίου.

Πηγή: OECD 1985-1998. Τράπεζα της Ελλάδος Έκθεση του Διοικητή για τα έτη 1987- 1998

Ένα από τα πρώτα μέτρα που εφαρμόστηκαν ήταν η απελευθέρωση των επιτοκίων, η οποία ξεκίνησε το 1984, συνεχίστηκε το 1986-87 με το Πρόγραμμα Σταθεροποίησης και σχεδόν ολοκληρώθηκε το 1993. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 10 ετών, τα επιτόκια αρχικά αυξήθηκαν μετά την έναρξη της απελευθέρωσης και στη συνέχεια μειώθηκαν μετά την ολοκλήρωσή της, διευκολύνοντας την πιστωτική επέκταση και ασκώντας έτσι ευνοϊκή επίδραση στην κατανάλωση. Με την κατάργηση του ελάχιστου επιτοκίου καταθέσεων στις αρχές του 1993 ολοκληρώθηκε η σειρά μέτρων που ελήφθησαν με σκοπό να επηρεαστεί το επίπεδο και η διάρθρωση των επιτοκίων.

Το 1984 άρχισε μια προσπάθεια από την Τράπεζα της Ελλάδος για την ελάττωση των πιστωτικών ελέγχων επί των εμπορικών τραπεζών, η οποία συνεχίστηκε με τη μείωση του ποσοστού των ελάχιστων αποθεματικών στο 9% το 1990, την κατάργηση του υποχρεωτικού ποσοστού επένδυσης των εμπορικών τραπεζών το 1993 και την κατάργηση των υποχρεωτικών τραπεζικών χορηγήσεων προς τις επιχειρήσεις τον Ιούλιο του 1993. Η Τράπεζα εισήγαγε την πολιτική της ανοικτής αγοράς τον Αύγουστο του 1985.

Η Τράπεζα της Ελλάδος έχει λάβει διάφορα μέτρα για την απελευθέρωση της καταναλωτικής πίστης. Η εισαγωγή των πιστωτικών καρτών έγινε το 1985.² Το 1987 καταργήθηκε το ανώτατο όριο των τραπεζικών πιστώσεων μέσω πιστωτικών καρτών και διπλασιάστηκε το ανώτατο όριο στις πιστώσεις ανά πελάτη.

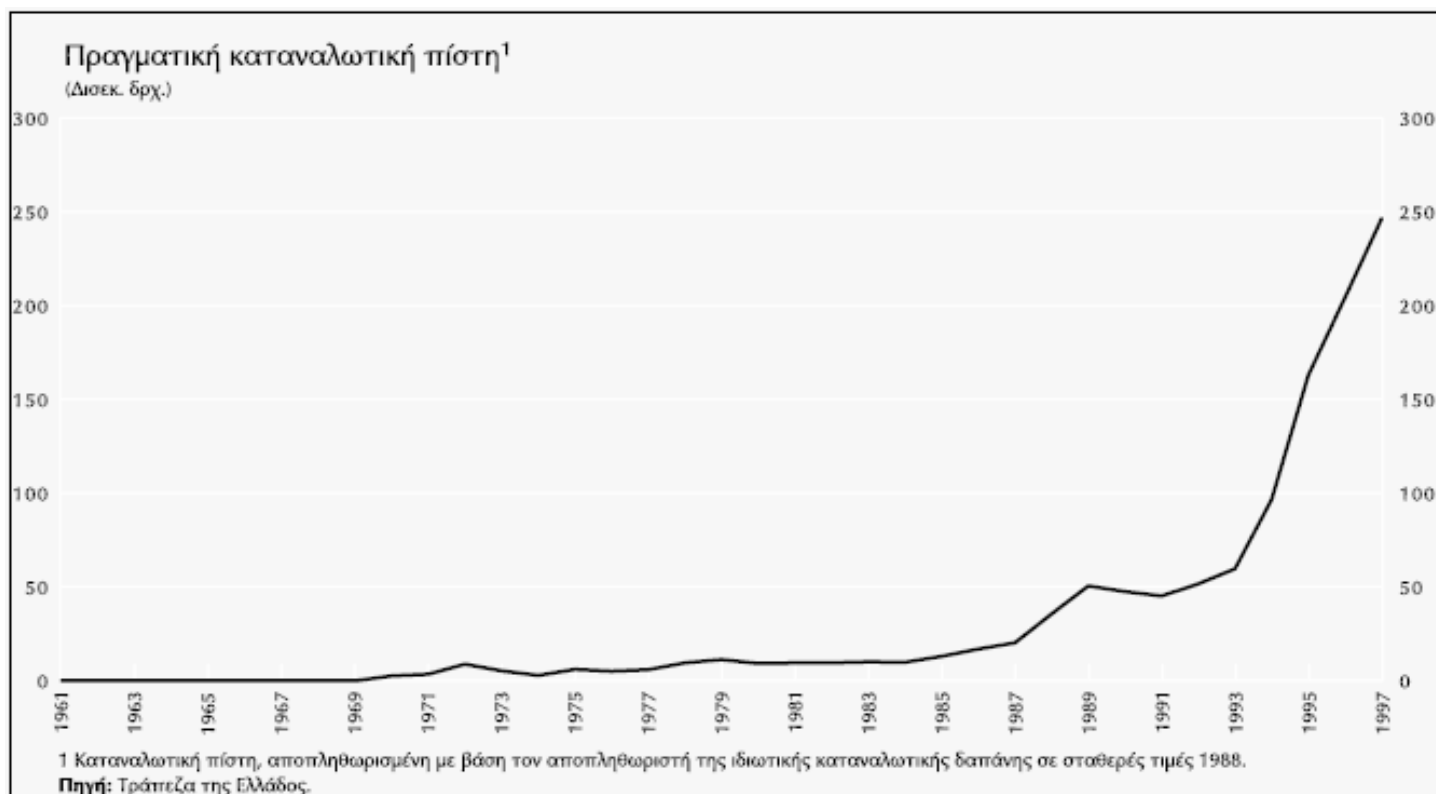
Τέλος, το 1994 η Τράπεζα της Ελλάδος αύξησε το ανώτατο όριο, κατά δάνειο, των προσωπικών δανείων, επιτρέποντας στους καταναλωτές να βασίζονται τις αποφάσεις τους στο "μόνιμο" εισόδημα (που αποτελεί το προσδοκώμενο μελλοντικό τους εισόδημα σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους), παρά στο τρέχον εισόδημά τους.³ Η επίδραση που άσκησε η άρση των θεσμοθετημένων περιορισμών στη διαθεσιμότητα της καταναλωτικής πίστης φαίνεται από την έκρηξη που παρατηρήθηκε στη πραγματική καταναλωτική πίστη —χαρακτηριστικοί είναι οι υψηλοί ρυθμοί μεταβολής της τελευταίας π.χ. το 1988 (76%) και το 1995 (68%) —

2. Η καταναλωτική πίστη υπήρχε πριν από το 1987. Δάνεια με τη μορφή γραμματίων χορηγούνταν από το 1970, αλλά αποτελούσαν μικρό ποσοστό της οικονομικής δραστηριότητας (λιγότερο από 1% του διαθέσιμου εισοδήματος). Το 1997 η πραγματική καταναλωτική πίστη ήταν γύρω στο 3% του πραγματικού διαθέσιμου εισοδήματος.

3. Επίσης, το 1994 λήφθηκαν αρκετά μέτρα για να περιοριστεί η καταναλωτική πίστη και η προκύπτουσα υπερβάλλουσα ρευστότητα. Σημειώνεται ότι το 1989 είχαν αυξηθεί τα επιτόκια των πιστωτικών καρτών, ενώ το 1996 η Τράπεζα της Ελλάδος έθεσε περιορισμούς στο ύψος και τον τρόπο χορήγησης των καταναλωτικών δανείων.

που υπολογίζεται ως ο λόγος του υπολοίπου της ονομαστικής καταναλωτικής πίστης προς τον αποπληθωριστή της ιδιωτικής καταναλωτικής δαπάνης. Η πραγματική καταναλωτική πίστη, από 17 δισεκ. δρχ. το 1986, έφθασε γύρω στα 250 δισεκ. δρχ. το 1997 (σε τιμές 1988), όπως προκύπτει από το **Διάγραμμα 8**.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8 ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗ ΠΙΣΤΗ

Τα παραπάνω μέτρα χρηματοπιστωτικής απελευθέρωσης οδήγησαν (μέσω της αύξησης του μεριδίου των ιδιωτικών τραπεζών στην αγορά) στην αύξηση των ανταγωνιστικών πιέσεων επί του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος και στη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς του.

Παράλληλα, η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η παγκοσμιοποίηση των αγορών, του δανεισμού και των χρηματοοικονομικών τοποθετήσεων, η επανάσταση στην τεχνολογία των πληροφοριών, της πληροφορικής και των επικοινωνιών, η ραγδαία ανάπτυξη της θεσμικής διαχείρισης, η σημαντική ανάπτυξη των παραγώγων χρηματοοικονομικών προϊόντων και τεχνικών, η διεθνής τάση για αποκρατικοποιήσεις και για μείωση του ρόλου του κράτους στην οικονομία, η απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων και η απορύθμιση των εγχώριων χρηματοπιστωτικών χώρων συνέβαλαν επίσης στη διαμόρφωση ενός νέου

περιβάλλοντος λειτουργίας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα και στον κόσμο, πιο ανοικτού, πιο σύγχρονου, πιο ανταγωνιστικού.

Για την καλύτερη αντιμετώπιση του ανταγωνισμού αυτού, με τον ερχομό της ONE και του ευρώ, γίναμε μάρτυρες ενός ιδιαίτερα σημαντικού φαινομένου, αυτού της συγχώνευσης μεγάλων τραπεζών στις χώρες της Ενωμένης Ευρώπης που άλλαξε ταχύτατα τον υπάρχοντα τραπεζικό χάρτη: στη Μ. Βρετανία η Lloyds συγχωνεύθηκε με την TSB, στην Ολλανδία η ABN με την AMRO, στην Ελβετία η UBS συγχωνεύθηκε με την Swiss Bank Corporation, στη Γερμανία η Bayerische με την Hypotheken Bank, η Ολλανδική ING συγχωνεύτηκε με τη Βελγική Banque Bruxelles Lambert. Όλες αυτές οι συγχωνεύσεις ήταν μέρος μιας ευρύτερης ανακατάταξης που άλλαξε τη μορφή του χρηματοπιστωτικού τομέα σε όλη την Ευρώπη, με στόχο την ενίσχυση και τη μείωση του λειτουργικού κόστους των τραπεζών ώστε να αντιμετωπίσουν μια σειρά από προκλήσεις και αλλαγές που είχαν μεγάλο κόστος και δημιούργησαν ανταγωνιστικές πιέσεις στις σχετικά μικρές και αυτόνομες τράπεζες. Σαν αποτέλεσμα αυτού, η τράπεζα στην Ενωμένη Ευρώπη φαίνεται να είναι μεγάλη και ισχυρή για να εκμεταλλεύεται συνέργιες (μείωση κόστους - cross selling) και να μπορέσει να αντέξει στον ανταγωνισμό. Έπρεπε όμως να είναι επίσης εξειδικευμένη και ευέλικτη, μέσα από την τεχνογνωσία και μέσα από μια πελατοκεντρική και αποκεντρωμένη δομή, ώστε να ελαχιστοποιηθούν τα μειονεκτήματα του όγκου και να δίνεται η καλύτερη εξυπηρέτηση στις αγορές που απευθύνεται.

Στην Ελλάδα, την περίοδο εκείνη, δημιουργήθηκαν νέες τράπεζες, μεγεθύνθηκαν οι παλιές μέσω συγχωνεύσεων και εξαγορών, αναπτύχθηκαν δεκάδες νέα χρηματοοικονομικά προϊόντα και υπηρεσίες, διευρύνθηκαν οι τραπεζικές δραστηριότητες σε νέους τομείς, εκσυγχρονίσθηκαν σε σημαντικό βαθμό οι υποδομές, οι διαδικασίες, το εποπτικό πλαίσιο και η διαχείριση κινδύνων, εξυγιάνθηκαν τα χαρτοφυλάκια τραπεζών υπό κρατικό έλεγχο, εκσυγχρονίστηκε το θεσμικό και νομικό πλαίσιο της κεφαλαιαγοράς, αναπτύχθηκαν οι αγορές χρήματος και κεφαλαίου και διεθνοποιήθηκαν οι ελληνικές τράπεζες σε κάποιο βαθμό, με την επέκτασή τους κυρίως στις χώρες της Βαλκανικής.

Παράλληλα η διαμόρφωση ευνοϊκών μακροοικονομικών συνθηκών με τα προγράμματα σταθεροποίησης και την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η μείωση των επιτοκίων, η συναλλαγματική σταθερότητα, ο περιορισμός των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης της οικονομίας και ο θεσμικός εκσυγχρονισμός των αγορών οδήγησαν στην ανάπτυξη των τραπεζικών

εργασιών με εντυπωσιακούς ρυθμούς αυξήσεων σε ορισμένες περιπτώσεις (π.χ. καταναλωτική και στεγαστική πίστη 30%-40% ετησίως).

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΝΕ

Ιστορική Αναδρομή

9 ΜΑΙΟΥ 1950: Η δημιουργία της Ενωμένης Ευρώπης

Το 1950 υπήρχε η αναγκαιότητα να υπάρξει μια συμφιλίωση των πρώην αντιπάλων Γερμανίας και Γαλλίας, διότι υπήρχε ένα ψυχροπολεμικό κλίμα. Έπρεπε να δημιουργηθεί ένας δεσμός μεταξύ των δύο αυτών κρατών, και να συγκεντρωθούν γύρω τους όλες οι ελεύθερες χώρες της Ευρώπης, ώστε να οικοδομήσουν μαζί το κοινό τους πεπρωμένο. Ωστόσο, ιδιαίτερη σημασία για την έναρξη της διαδικασίας της οικονομικής ενοποίησης της Ευρώπης αποδίδεται στην διακήρυξη του Γάλλου Υπουργού Εξωτερικών Robert Schumann στο Παρίσι (έπειτα από πρόταση του διαπραγματευτή και ειρηνοποιού με μεγάλη εμπειρία, Jean Monnet), ο οποίος δήλωνε την αναγκαιότητα της δημιουργίας μιας ενωμένης Ευρώπης τόσο για οικονομική ανάπτυξη, όσο και για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης. Πρότεινε δε, η παραγωγή Άνθρακα και Χάλυβα της Γαλλίας και της Γερμανίας να τεθεί κάτω από μια κοινή αρχή και να αναπτύξει μια δομή που να επιτρέπει την είσοδο και άλλων χωρών της Ευρώπης. Κάτω από αυτό το σχήμα μιας Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας, εντάχθηκαν, το Βέλγιο, η Γερμανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία, οι οποίες υπέγραψαν την συμφωνία για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) στο Παρίσι στις 18/4/1951, η οποία ετέθη σε ισχύ από 25/7/1952.

25 ΜΑΡΤΙΟΥ 1957: Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

Τα επόμενα χρόνια τα έξι κράτη μέλη της ΕΚΑΧ αποφάσισαν να συνεργαστούν ακόμη στενότερα στον οικονομικό τομέα αποφασίζοντας τη δημιουργία μιας κοινής αγοράς. Έτσι στις 25 Μαρτίου 1957 η Γαλλία, η Γερμανία, η Ολλανδία, το Βέλγιο, η Ιταλία και το Λουξεμβούργο υπέγραψαν τη Συνθήκη της Ρώμης με την οποία ιδρύθηκε η ΕΟΚ. Θέσπισαν όργανα και μηχανισμούς λήψης αποφάσεων που

επιτρέπουν την έκφραση τόσο των εθνικών συμφερόντων όσο και μιας κοινοτικής θεώρησης. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αποτελεί στο εξής τον κύριο πόλο γύρω από τον οποίο οργανώνεται η ευρωπαϊκή οικοδόμηση.

20 ΙΟΥΛΙΟΥ 1963: Συνθήκη του Γιαουντέ

Τα ιδρυτικά κράτη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, αφού αποφάσισαν για το κοινό τους μέλλον στην ευρωπαϊκή ήπειρο της ηπείρου, υπέγραψαν το 1963 μια σύμβαση με τις πρώην αποικίες τους στην Αφρική που εγγυούταν στις τελευταίες ορισμένα εμπορικά πλεονεκτήματα και οικονομική βοήθεια. Η Σύμβαση Λομέ που ακολούθησε τη Σύμβαση Γιαουντέ εφαρμόζεται σήμερα σε 70 χώρες της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού και καθιστά την Ευρωπαϊκή Ένωση την πρώτη δημόσια πηγή βοήθειας για την ανάπτυξη. Η συνεργασία επεκτάθηκε επίσης, υπό άλλες μορφές, στις περισσότερες χώρες της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής.

1η ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1973: Πρώτη Διεύρυνση της ΕΟΚ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ανοικτή για όλα τα κράτη που θέλουν να συμμετέχουν σε αυτή, αποδεχόμενες το σύνολο των υποχρεώσεων που προβλέπονται στις ιδρυτικές Συνθήκες και τους θεμελιώδεις στόχους της ΕΟΚ. Το υποψήφιο μέλος πρέπει να βρίσκεται επί της ευρωπαϊκής ηπείρου και να εφαρμόζει όλες τις δημοκρατικές διαδικασίες που χαρακτηρίζουν το κράτος δικαίου. Έτσι την 1η Ιανουαρίου 1973 γίνεται η πρώτη διεύρυνση της Κοινότητας όπου προσχώρησαν σε αυτή τα κράτη της Δανίας, Ιρλανδίας, και το Ηνωμένο Βασίλειο. Συνεχίζεται δε η διεύρυνση της ΕΟΚ με την είσοδο των κρατών που πλέον έχουν δημοκρατικές διαδικασίες το 1981 της Ελλάδος και το 1986 των κρατών της Ισπανίας και Πορτογαλίας. Το 1995 προσχώρησαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση η Αυστρία, η Σουηδία και η Φιλανδία.

7-10 ΙΟΥΝΙΟΥ 1979: Πρώτες εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

Τον Ιούνιο του 1979 γίνονται οι πρώτες εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με άμεση καθολική ψηφοφορία. Σύμφωνα με τον Jean Monnet ο οποίος είχε δηλώσει ότι δεν συνασπίζουμε κράτη, ενώνουμε ανθρώπους, δημιουργείται μια ισορροπία των θεσμών της ΕΟΚ, με την δημιουργία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

το οποίο διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο αντιπροσωπεύοντας λαούς και αποτελεί δημοκρατική πτυχή του Ευρωπαϊκού σχεδίου. Έτσι κάθε 5 χρόνια εκλέγονται με καθολική και άμεση ψηφοφορία Ευρωβουλευτές που προέρχονται από τα κοινοβούλια των κρατών που είναι μέλη της ΕΟΚ. Ο χώρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου είναι το Στρασβούργο. Το κοινοβούλιο αυτό διαθέτει σημαντικές εξουσίες λήψεως αποφάσεων και ελέγχου.

Υπογραφή εντάξεως της Ελλάδος στην ΕΟΚ

Έπειτα από χρόνιες προσπάθειες του Πρωθυπουργού της Ελλάδος κ. Κωνσταντίνου Καραμανλή, αλλά και των συνεργατών του, κ. Γ. Ράλλη και του Π. Παπαληγούρα, ώστε να υπάρξει ένταξη της Ελλάδος στην ΕΟΚ, επετεύχθη τελικά η ένταξη της στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) το 1979. Ο χώρος που υπεγράφη η συνθήκη της ένταξης ήταν το Ζάππειο Μέγαρο στην Αθήνα. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ως πρόεδρος της ελληνικής κυβερνήσεως μαζί με τον Γεώργιο Ράλλη, υπέγραψαν την συνθήκη της ένταξης στην ΕΟΚ, παρουσία όλων των Ευρωπαίων ηγετών.

17 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1986: Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη

Η κατάργηση των εσωτερικών δασμών και των ποσοτικών περιορισμών στις ανταλλαγές οδευσε στην υπογραφή της Συνθήκης που αναφέρεται σαν μια Ενιαία Πράξη όπου συνδέει στενά τον στόχο της μεγάλης εσωτερικής αγοράς με τον εξίσου σημαντικό ρόλο της Οικονομικής και Κοινωνικής συνοχής. Πλέον δεν είναι μόνο οι Οικονομικοί παράμετροι αλλά και τα Κοινωνικά δεδομένα που αφορούν την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο υγιής ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων συνδέονται άρρηκτα με τον σταθερό στόχο της βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας των ευρωπαίων πολιτών.

1η ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1993: Η Ευρωπαϊκή Ένωση

Την 7^η Φεβρουαρίου 1992 υπογράφηκε η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση στο Μάαστριχ. Την 1^η Νοεμβρίου 1993 η Συνθήκη αυτή τέθηκε σε ισχύ. Η Συνθήκη αυτή είχε τρεις άξονες που στηριζότανε:

- 1^{ος} η Επιτροπή, το Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και Δικαστήριο,
- 2^{ος} η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφάλειας,
- 3^{ος} οι Εσωτερικές Υποθέσεις των κρατών που την απαρτίζουν.

Η μεγάλη ενιαία αγορά χρειάζεται ένα ενιαίο νόμισμα στο οποίο συμμετέχουν όλα τα κράτη μέλη εφ' όσον πληρούν ορισμένους όρους καλής διαχείρισης. Αυτό είναι το Ευρώ.

Ένταξη της Ελλάδος στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση

Την ένταξη της Ελλάδος στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ.), από την 1η Ιανουαρίου του 2001, αποφάσισε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, κατά τη διάρκεια της Συνόδου Κορυφής, στη Σάντα Μαρία ντε Φείρα της Πορτογαλίας.

Η ελληνική κυβέρνηση, με προεξάρχοντα τον Πρωθυπουργό της Ελλάδος κ. Κωνσταντίνο Σημίτη και τους Υπουργούς Εξωτερικών κ. Γεώργιο Παπανδρέου και των Οικονομικών και Οικονομίας κ. Γιάννο Παπαντωνίου, για πολλά χρόνια προσπάθησε έτσι ώστε, να καλυφθούν οι οικονομικοί δείκτες που απαιτούντο, ώστε να γίνει δεκτή η Ένταξη της Ελλάδος στην ΟΝΕ. Ο ελληνικός λαός δέχθηκε με μεγάλη ικανοποίηση την ένταξη στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση, διότι πίστευε και πιστεύει για την αναγκαιότητα που υπάρχει για το πιο σφικτό δέσιμο της Ελλάδος με την Ενωμένη Ευρώπη.

Πρόκειται για μία ιστορική απόφαση με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, διότι ύστερα από μία πολύχρονη και κοπιώδη προσπάθεια προσαρμογής στις συνθήκες λειτουργίας της ενοποιημένης ευρωπαϊκής αγοράς, η Ελλάδα γίνεται δεκτή και τυπικά από τους εταίρους της στην ΟΝΕ.

Η Ελλάδα πλέον εντάσσεται οριστικά στον σκληρό πυρήνα των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γεγονός που επιτρέπει την οικονομική ανάπτυξη της χώρας και την άνοδο του βιοτικού επιπέδου των πολιτών της. Η ένταξη της χώρας μας στη ζώνη του ευρώ, επηρεάζει καθοριστικά τη λειτουργία και τις επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας. Η υιοθέτηση του ευρώ προκαλεί σημαντικές αλλαγές στο οικονομικό περιβάλλον, οι οποίες δρομολογούνται από τις νέες συνθήκες, στις οποίες ασκείται η οικονομική πολιτική. Οι αλλαγές αφορούν τη ζωή των μισθωτών, των συνταξιούχων, των επιχειρηματιών και εμπόρων, των φορολογούμενων, των δανειοληπτών, των καταναλωτών και γενικότερα όλων των συναλλασσομένων, τις οποίες έφερε η ένταξη της δραχμής στη ζώνη του ευρώ.

Οι αρχικές Συνθήκες

Με την απουσία ειρηνευτικής συνθήκης μεταξύ των παλαιών εμπολέμων, η πρώτη Ευρωπαϊκή Κοινότητα είναι ταυτόχρονα πράξη εμπιστοσύνης στη θέληση της Γαλλίας, της Γερμανίας και των εταίρων τους, να μετουσιώσουν τα λάθη του παρελθόντος και πράξη πίστης σε ένα κοινό μέλλον προόδου. Έτσι υπογράφηκε στο Παρίσι στις 18 Απριλίου 1951 και τέθηκε σε ισχύ στις 25 Ιουλίου 1952 η πρώτη κοινοτική Συνθήκη που ίδρυε την **Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ)**. Ο κύριος αντικειμενικός σκοπός της ήταν η εξάλειψη των εμποδίων στις ανταλλαγές και η δημιουργία μιας κοινής αγοράς, μέσα στην οποία τα προϊόντα των ανθρακωρυχείων και των σιδηρουργείων θα κυκλοφορούσαν ελεύθερα για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες όλων των κατοίκων της Κοινότητας χωρίς διακρίσεις βασισμένες στην εθνικότητα. Ελεύθερα επίσης θα έπρεπε να κυκλοφορούν τα κεφάλαια και οι εργαζόμενοι σ' αυτούς τους τομείς.

Για να επιτευχθούν αυτά, η Συνθήκη προέβλεπε ορισμένους κανόνες σε θέματα επενδύσεων, εθνικών ενισχύσεων, παραγωγής, τιμών, συμφωνιών και συγχωνεύσεων επιχειρήσεων, μεταφορών και εμπορικής πολιτικής. Προέβλεπε επίσης τη δημιουργία κοινοτικών θεσμών και ειδικά μιας Ανώτατης Αρχής και ενός Ειδικού Συμβουλίου Υπουργών, των οποίων οι αποφάσεις θα επιβάλλονταν στα κράτη μέλη. Φιλόδοξη, παρά το περιορισμένο πεδίο εφαρμογής της, η Συνθήκη ΕΚΑΧ ίδρυε ήδη μια Συνέλευση και ένα Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Οι ρητές προθέσεις των ιδρυτών της ΕΚΑΧ ήταν, πράγματι, να αποτελέσει αυτή ένα πείραμα, το οποίο θα επεκτεινόταν σταδιακά σε άλλους οικονομικούς τομείς και θα κατάληγε στη δημιουργία μιας «Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας». Ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο, η ισχύς της Συνθήκης ΕΚΑΧ είχε περιορισμένη διάρκεια. Στις 23 Ιουλίου 2002, οπότε εξέπνευσε η πεντηκονταετούς διάρκειας ισχύς της Συνθήκης ΕΚΑΧ, οι ειδικοί κανόνες που αφορούσαν τους τομείς του άνθρακα και του χάλυβα εντάχθηκαν στο κοινοτικό δίκαιο και οι πόροι και τα προγράμματα που τους αφορούσαν αναλήφθηκαν από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Οι τομείς του άνθρακα και του χάλυβα, που αφορούσε η Συνθήκη ΕΚΑΧ, εξετάζονται ο πρώτος στο κεφάλαιο για την ενέργεια και ο δεύτερος στο κεφάλαιο για τη βιομηχανία.

Η Συνθήκη ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ), πιο γνωστή σαν Ευρατόμ, υπογράφηκε στη Ρώμη στις 25 Μαρτίου 1957 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1958. Απέβλεπε στη δημιουργία μιας κοινής αγοράς

πυρηνικών υλικών και εφοδίων, στην κατάρτιση μιας κοινής πυρηνικής νομοθεσίας, στην εγκατάσταση ενός κοινού συστήματος εφοδιασμού σε πρώτες ύλες, ενός συστήματος ελέγχου για την ειρηνική χρησιμοποίηση της πυρηνικής ενέργειας καθώς και κοινών κανόνων ασφαλείας και υγιεινής του πληθυσμού και των εργαζομένων έναντι της ραδιενέργειας. Το κύριο στοιχείο αυτής της Συνθήκης ήταν πάντως ο συντονισμός των ερευνητικών προγραμμάτων των κρατών μελών και ένα κοινό πρόγραμμα έρευνας, το οποίο θα έθετε σε λειτουργία ένα Κοινό Κέντρο Ερευνών, θα ανέπτυξε την τεχνολογία και θα παρακινούσε την παραγωγή πυρηνικής ενέργειας στην Ευρώπη. Ενώ κατά τη στιγμή της ίδρυσης της, η Ευρατόμ είχε δημιουργήσει μεγάλες προσδοκίες, σύντομα συνάντησε πολλούς σκοπέλους, οι οποίοι προέρχονταν τόσο από την απογοήτευση για τις οικονομικές προοπτικές της πυρηνικής ενέργειας, όσο και από τις φιλοδοξίες ορισμένων κρατών μελών να αναπτύξουν τη δική τους πυρηνική ενέργεια. Πάντως, η Συνθήκη ΕΚΑΕ διέπει πάντα την κοινή αγορά της πυρηνικής ενέργειας.

Μαζί με τη Συνθήκη περί Ευρατόμ, τα έξι αρχικά κράτη μέλη υπέγραψαν στις 25 Μαρτίου 1957, στον λόφο του Καπιτωλίου της Ρώμης, τη Συνθήκη ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), η οποία επίσης τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1958. Η βασική αποστολή την οποία ανέθετε η Συνθήκη της Ρώμης στους κοινοτικούς θεσμούς ήταν η δημιουργία μιας κοινής αγοράς μεταξύ των κρατών μελών. Αυτή περιλάμβανε: (α) την πραγματοποίηση μιας τελωνειακής ένωσης, που σημαίνει, αφενός, την εξάλειψη των τελωνειακών δασμών, των ποσοστάσεων εισαγωγής και των άλλων εμποδίων στις ανταλλαγές μεταξύ των κρατών μελών και, αφετέρου, την υιοθέτηση ενός κοινού τελωνειακού δασμολογίου (ΚΤΔ) έναντι των τρίτων χωρών και (β) την πραγματοποίηση, μέσω κοινών πολιτικών, τεσσάρων ουσιωδών ελευθεριών:

- ✚ της ελεύθερης κυκλοφορίας των βιομηχανικών και αγροτικών προϊόντων,
- ✚ της ελεύθερης κυκλοφορίας των μισθωτών εργαζομένων,
- ✚ της ελεύθερης εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών από ανεξάρτητους επαγγελματίες και επιχειρήσεις και
- ✚ της ελεύθερης κυκλοφορίας κεφαλαίων.

Παρόλο που στο προοίμιο της Συνθήκης της Ρώμης τα κράτη μέλη διακήρυσσαν την απόφαση τους να θέσουν τα θεμέλια μιας συνεχώς πιο στενής ένωσης μεταξύ των

ευρωπαϊκών λαών, η Συνθήκη η ίδια ήταν ο καταστατικός χάρτης απλά και μόνο της κοινής αγοράς. Με το άρθρο 235 (άρ. 308 ΣΕΚ), όμως, έδινε τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να αναπτύξουν δραστηριότητες σε πεδία που αυτή δεν είχε προβλέψει παίρνοντας ομόφωνα τις αποφάσεις που χρειάζονταν για τη πραγματοποίηση αυτών. Αυτό επέτρεψε στα κράτη μέλη να αναπτύξουν πολυάριθμες κοινές ή, άλλως λεγόμενες, κοινοτικές πολιτικές χωρίς αναθεώρηση της Συνθήκης.

Οι Συνθήκες που ίδρυσαν τις Κοινότητες τροποποιήθηκαν και πάλι ως προς τα θεσμικά θέματα από τη Συνθήκη ένταξης της Ελληνικής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας, που υπογράφηκε στην Αθήνα στις 28 Μαΐου 1979. Με αυτή τη Συνθήκη οι «Εννέα» έγιναν «Δέκα» από την 1η Ιανουαρίου 1981. Οι Δέκα έγιναν «Δώδεκα» από την 1η Ιανουαρίου 1986 χάρη στις πράξεις προσχώρησης της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, που υπογράφηκαν στη Μαδρίτη και στη Λισσαβόνα στις 12 Ιουνίου 1985.

Μια σημαντική τροποποίηση των Ιδρυτικών Συνθηκών των Κοινοτήτων έγινε την 1η Ιουλίου 1987 με τη θέση σε ισχύ της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης. Συμπληρώνοντας ιδίως τη Συνθήκη ΕΟΚ, η Ενιαία Πράξη υποχρέωνε την Κοινότητα να πάρει τα μέτρα που χρειάζονταν για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς μέχρι την 31 Δεκεμβρίου 1992. Συγχρόνως αύξανε τα δικαιώματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και επισημοποιούσε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή πολιτική συνεργασία και την οικονομική και κοινωνική συνοχή μεταξύ των κρατών μελών. Επιπλέον, έδωσε νομική βάση σε πολλές κοινές πολιτικές, όπως την κοινωνική, του περιβάλλοντος, της έρευνας και της τεχνολογίας.

Η Συνθήκη του Μάαστριχ

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ένταξη των κρατών – μελών στην Ευρωζώνη ήταν η εκπλήρωση των κριτηρίων σύγκλισης της Συνθήκης του Μάαστριχ ή Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΕΕ), η οποία υπογράφηκε στις 7 Φεβρουαρίου του 1992. Η Συνθήκη αυτή άνοιξε μια νέα φάση στη διαδικασία μιας διαρκούς στενότερης ένωσης των λαών της Ευρώπης. Η Ένωση βασίζεται στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, συμπληρωμένες με νέες πολιτικές και μορφές συνεργασίας. Οι κυρίως οικονομικοί στόχοι των Κοινοτήτων ξεπεράστηκαν για να αποκτήσουν αυτές σφαιρικούς στόχους. Η Ένωση θέτει, πράγματι, σαν στόχους:

- να προωθήσει την ισόρροπη και σταθερή οικονομική πρόοδο, ιδίως με τη δημιουργία ενός χώρου χωρίς εσωτερικά σύνορα, με την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και με την ίδρυση μιας οικονομικής και νομισματικής ένωσης, η οποία θα περιλάβει εν καιρώ, ένα ενιαίο νόμισμα,
- να επιβεβαιώσει την ταυτότητα της στη διεθνή σκηνή, ιδίως με την εφαρμογή μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένης της εν καιρώ διαμόρφωσης μιας κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία μπορεί, σε δεδομένη στιγμή να οδηγήσει σε κοινή άμυνα,
- να ενισχύσει την προστασία των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των υπηκόων των κρατών μελών της με τη θέσπιση ιθαγένειας της
- να αναπτύξει στενή συνεργασία στον τομέα της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων,
- να διατηρήσει στο ακέραιο το κοινοτικό κεκτημένο και να το αναπτύξει, προκειμένου να εξασφαλισθεί η αποτελεσματικότητα των μηχανισμών και των οργάνων της Κοινότητας .

Η Συνθήκη του Μάαστριχ κάλυπτε τροποποιώντας συγχρόνως, τις προηγούμενες Συνθήκες, εφ' όσον οι διατάξεις για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, που μετονομάστηκε σε Συνθήκη περί ίδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΣΕΚ), συγκεντρώνονταν στο άρθρο Ζ, αυτές που αφορούσαν τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα αποτελούσαν το άρθρο Η και αυτές που τροποποιούσαν τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας βρίσκονταν στο άρθρο Θ της νέας Συνθήκης. Στην πραγματικότητα η Συνθήκη για την ΕΕ διαχωρίζει το ευρωπαϊκό οικοδόμημα σε τρία κτίσματα, που ξεχωρίζουν μεταξύ τους ως προς τις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων: το κύριο κτίσμα που είναι αυτό της Κοινότητας και όπου επικρατεί η κοινοτική μέθοδος το κτίσμα της συνεργασίας στους τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων και το κτίσμα της κοινής εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής της ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ), όπου η λήψη των αποφάσεων προσομοιάζει με διακυβερνητική συνεργασία. Μέσα στο εσωτερικό του κυρίου κτίσματος, αυτού της Κοινότητας, η ΣΕΕ επέφερε βαθιές αλλαγές, εφόσον ενίσχυσε ορισμένες κοινές πολιτικές και ίδρυσε ορισμένες νέες, όπως αυτές που αφορούν την παιδεία και τη νεότητα, τον πολιτισμό, τη δημόσια υγεία και την προστασία των καταναλωτών. Είναι εμφανές ότι ήδη πριν από την ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς,

τα κράτη μέλη αισθάνθηκαν την ανάγκη να την συμπληρώσουν με ένα ενιαίο νόμισμα και να την εμπλουτίσουν με νέες ή ενδυναμωμένες κοινές πολιτικές, επιβεβαιώνοντας τον εξελικτικό χαρακτήρα της διαδικασίας πολυεθνικής ολοκλήρωσης.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση διευρύνθηκε σε δεκαπέντε κράτη μέλη από την 1η Ιανουαρίου 1995, χάρη στις πράξεις προσχώρησης της Αυστρίας, της Σουηδίας και της Φινλανδίας, οι οποίες υπεγράφησαν στις 24 Ιουνίου 1994 με την ευκαιρία της συνόδου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στην Κέρκυρα. Τότε είχε υπογραφεί επίσης η πράξη προσχώρησης της Νορβηγίας, αλλά ο Νορβηγικός λαός ψήφισε και πάλι κατά της ένταξης στην Ένωση με πλειοψηφία 52,8%.

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ

Στις 16 και 17 Ιουνίου 1997, στο Άμστερνταμ, οι αρχηγοί κρατών ή κυβερνήσεων των δεκαπέντε κρατών της ΕΕ αναθεώρησαν τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση⁴. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ, η οποία ισχύει έως ότου τεθεί σε ισχύ η Συνθήκη της Νίκαιας στις αρχές του 2003, καθιερώνει μια πιο δημοκρατική Ευρώπη που εξασφαλίζει τον σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των δημοκρατικών αρχών από τα κράτη μέλη. Επίσης σημειώνει σαφείς προόδους στα θέματα που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών της, ενώ συγχρόνως επιτρέπει την καλύτερη αντιμετώπιση του διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος. Προετοιμάζοντας τη διεύρυνση της Ένωσης, η Συνθήκη του Άμστερνταμ εμβάθυνε την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση θέτοντας τη δικαιοσύνη και τις εσωτερικές υποθέσεις υπό την πτέρυγα της Κοινότητας, ενισχύοντας την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας και εισάγοντας νέες κοινές πολιτικές, όπως ιδίως για την απασχόληση και την κοινωνική προστασία.

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ έχει τέσσερις κύριους στόχους:

- να θέσει την απασχόληση και τα δικαιώματα των πολιτών στην καρδιά της Ένωσης. Ενώ δηλώνει ότι τα κράτη μέλη έχουν την κύρια ευθύνη για την απασχόληση, η νέα Συνθήκη τα υποχρεώνει να επιδιώξουν από κοινού βρίσκοντας λύσεις για την καταπολέμηση της ανεργίας που είναι το υπ' αριθμόν ένα πρόβλημα της Ευρώπης σήμερα

⁴ ΕΕ C 340,10.11.1997. Συνθήκη του Άμστερνταμ που τροποποιεί τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις Συνθήκες περί ιδρύσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και ορισμένες συναφείς πράξεις

- να εξαλείψει τα τελευταία εναπομένοντα εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων και να ενδυναμώσει την ασφάλεια, παγιώνοντας και «κοινοτικοποιώντας» τη συνεργασία των κρατών μελών στα πεδία της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων
- να δώσει στην Ευρώπη μια ισχυρότερη φωνή στις παγκόσμιες υποθέσεις, καθιστώντας το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (τους αρχηγούς κρατών ή κυβερνήσεων) υπεύθυνο για τον ορισμό κοινών στρατηγικών, τις οποίες θα εφαρμόζουν τα κράτη μέλη και η Ένωση, ορίζοντας έναν ανώτατο αντιπρόσωπο της ΚΕΠΠΑ (τον Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου) και ιδρύοντας μια μονάδα πολιτικού προγραμματισμού και επείγουσας δράσης υπό την αρμοδιότητα του
- να καταστήσει πιο αποτελεσματική τη θεσμική δομή της Ένωσης ενόψει της διεύρυνσης της δια της ένταξης των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης και της Κύπρου.

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ έκανε ορισμένα βήματα προς την κατεύθυνση του τελευταίου στόχου, ιδίως στην επέκταση της διαδικασίας συναπόφασης (Κοινοβουλίου/ Συμβουλίου) και της λήψης των αποφάσεων κατά πλειοψηφία αλλά μια νέα αναθεώρηση της ΣΕΕ ή μια νέα Συνθήκη χρειάζεται ασφαλώς για να συμπληρωθεί η αναδιάρθρωση των θεσμών έτσι ώστε να μπορούν να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες ενός οργανισμού αποτελούμενου από πάνω από εικοσιπέντε κράτη μέλη.

Η Συνθήκη της Νίκαιας

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας (7-9 Δεκεμβρίου 2000), που συνήλθε σε διακυβερνητική διάσκεψη, ενέκρινε νέα Συνθήκη ύστερα από έντονες διαπραγματεύσεις διάρκειας δέκα μηνών σχετικά με τα τέσσερα θέματα της εν λόγω διάσκεψης: το μέγεθος και τη σύνθεση της Επιτροπής, τη στάθμιση των ψήφων στο Συμβούλιο, την αντικατάσταση της ομοφωνίας από την ειδική πλειοψηφία στις διαδικασίες απόφασης και τις ενισχυμένες συνεργασίες.

- Όσον αφορά τη σύνθεση της Επιτροπής η απόφαση είναι να διατηρηθεί ένας επίτροπος ανά κράτος μέλος μέχρι να προσχωρήσει στην Ένωση το 27ο κράτος μέλος, οπότε ο αριθμός των επιτρόπων θα είναι χαμηλότερος από τον αριθμό των κρατών. Εξάλλου, ενισχύθηκαν οι εξουσίες του προέδρου της Επιτροπής.
- Από την 1η Μαΐου 2005, το σύστημα λήψης αποφάσεων τροποποιήθηκε ως εξής: η ειδική πλειοψηφία θα επιτυγχάνεται όταν η απόφαση συγκεντρώνει ορισμένο

αριθμό ψήφων και την ευνοϊκή ψήφο της απλής πλειοψηφίας των μελών. Η ομοφωνία αντικαθίσταται από την ειδική πλειοψηφία για 30 περίπου διατάξεις, που αφορούν ιδίως τη δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις, την κοινή εμπορική πολιτική και τη βιομηχανική πολιτική.

- Η στενότερη συνεργασία ορισμένων κρατών μελών ενισχύεται και θα διευκολύνεται.
- Άλλες σημαντικές θεσμικές μεταρρυθμίσεις αφορούν το κοινοτικό νομικό σύστημα. Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ενισχύεται αρκετά. Οι αρμοδιότητες του Δικαστηρίου και του Πρωτοδικείου επαναπροσδιορίζονται, ειδικευμένα δικαστικά τμήματα δημιουργούνται και ο οργανισμός του Δικαστηρίου και του Πρωτοδικείου αναθεωρείται.

Τα κράτη μέλη της ΕΚ/ ΕΕ έχουν επιδείξει μια εξαιρετική ικανότητα να προσαρμόζουν τις Συνθήκες στις συνεχώς μεταβαλλόμενες εσωτερικές και εξωτερικές περιστάσεις. Ο δυναμισμός της διαδικασίας ολοκλήρωσης φαίνεται καθαρά, όταν κανείς παρατηρήσει τη συχνότητα των μεταρρυθμίσεων των Συνθηκών μαζί με την ώθηση που κάθε μεταρρύθμιση έδωσε στην πρόοδο της ολοκλήρωσης. Η διαδικασία πολυεθνικής ολοκλήρωσης ξεκίνησε στην Ευρώπη, τον Απρίλιο του 1951, με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση Άνθρακα και Χάλυβα, η οποία σχεδίασε την κοινή αγορά σε αυτούς τους δύο τομείς. Έξι χρόνια αργότερα, τον Μάρτιο του 1957, η ολοκλήρωση επεκτεινόταν σε όλους τους οικονομικούς τομείς με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Το 1986, τα τότε δέκα κράτη μέλη αποφάσισαν με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη να ολοκληρώσουν την εσωτερική αγορά στις 31 Δεκεμβρίου του 1992. Ένα χρόνο πριν από αυτήν την ημερομηνία, τον Δεκέμβριο του 1991, στο Μάαστριχ, υπέγραψαν τη Συνθήκη για τη Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία προέβλεπε, μεταξύ άλλων, την πραγματοποίηση της οικονομικής και νομισματικής ένωσης τους. Έξι χρόνια αργότερα, τον Δεκέμβριο του 1997, στο Άμστερνταμ, τροποποίησαν αυτή τη Συνθήκη για να καταστρώσουν σημαντικές αλλαγές στα πεδία των εσωτερικών και δικαστικών υποθέσεων καθώς και των εξωτερικών υποθέσεων. Μόλις τρία χρόνια αργότερα, τον Δεκέμβριο του 2000, οι δεκαπέντε υπέγραψαν τη νέα Συνθήκη της Νίκαιας για να προετοιμάσουν τη νέα διεύρυνση της Ένωσης. Συγχρόνως ξεκίνησαν μια σοβαρή συζήτηση ως προς τις προσεχείς μεταρρυθμίσεις των Συνθηκών και του συντάγματος που θα τις επικαλύπτει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Οικονομική και νομισματική ένωση

Η οικονομική και νομισματική ένωση (ONE) είναι ένα προηγμένο στάδιο πολυεθνικής ολοκλήρωσης το οποίο προϋποθέτει μια κοινή νομισματική πολιτική και στενά συντονισμένες οικονομικές πολιτικές των κρατών μελών. Η ONE πρέπει να θεμελιώνεται πάνω σε μια κοινή αγορά προϊόντων και υπηρεσιών αλλά είναι η ίδια απαραίτητη για την καλή λειτουργία της κοινής αγοράς, γιατί οι μεταβολές των ισοτιμιών των νομισμάτων των κρατών μελών μιας κοινής αγοράς παρεμποδίζουν τις μεταξύ τους συναλλαγές, την αλληλοδιείσδυση των αγορών κεφαλαίων και επομένως τις διασταυρωμένες επενδύσεις.

Στις αρχές της δεκαετίας του 70, τα έξι αρχικά μέλη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας απέτυχαν στην επιχείρηση ίδρυσης της ONE. Οι λόγοι ήταν τόσο εξωτερικοί - η κατάρρευση του διεθνούς νομισματικού συστήματος - όσο και εσωτερικοί - η μη ολοκλήρωση του σταδίου της κοινής αγοράς. Αυτή η αποτυχία χρησίμευσε, όμως, σαν εμπειρία. Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας συνειδητοποίησαν ότι δεν θα μπορούσαν να επισπεύσουν τη διαδικασία πολυεθνικής ολοκλήρωσης χωρίς να έχει προηγηθεί κατάλληλη προετοιμασία, ότι θα έπρεπε να ολοκληρώσουν το στάδιο της κοινής αγοράς, να υιοθετήσουν πολλές συνοδευτικές πολιτικές και να δεσμευθούν με συνθήκη ως προς τον στόχο της ONE. Η οικονομική και νομισματική ένωση, η οποία προβλέφθηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχ και ολοκληρώθηκε ως προς τα περισσότερα κράτη μέλη με την κυκλοφορία του ευρώ αποδεικνύει τη συνέχεια της διαδικασίας πολυεθνικής ολοκλήρωσης.

Η υλοποίηση της ONE και οι λόγοι δημιουργίας της

Οι μεταβολές των συναλλαγματικών τιμών είναι ακόμη δυνατές και, μέχρι ενός σημείου, επιθυμητές, στο στάδιο της τελωνειακής ένωσης, γιατί τα κράτη μέλη μπορούν να διατηρούν την αυτονομία των οικονομικών πολιτικών τους και χάρη σε αυτές τις μεταβολές να προσαρμόσουν τις οικονομίες τους στις νέες συνθήκες του ανταγωνισμού μεταξύ τους και με τον υπόλοιπο κόσμο. Οι μεταβολές των συναλλαγματικών τιμών όμως, στο στάδιο της κοινής αγοράς, γίνονται όλο και πιο ενοχλητικές για τους εταίρους. Ενώ ίσοι όροι ανταγωνισμού πρέπει να ισχύουν σε μια κοινή αγορά, η υποτίμηση του νομίσματος ενός κράτους μέλους μπορεί να

προσκομίζει ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στις επιχειρήσεις του, ενώ η ανατίμηση του νομίσματος ενός άλλου κράτους μέλους μπορεί να παρενοχλήσει τις εξαγωγές του. Πράγματι, η υποτίμηση του νομίσματος ενός κράτους μέλους μιας κοινής αγοράς έχει αποτελέσματα ισοδύναμα με την επιβολή τελωνειακών δασμών σε όλα τα εισαγόμενα είδη και την επιδότηση όλων των εξαγομένων αγαθών και υπηρεσιών. Αντίστροφα, η υπερτίμηση του νομίσματος ενός κράτους μέλους σημαίνει περιορισμό των εξαγωγών και ενθάρρυνση των εισαγωγών, καταστάσεις που παρενοχλούν τις οικονομικές δραστηριότητες στο κράτος αυτό.

Μια ενιαία αγορά χωρίς ενιαίο νόμισμα είναι εκτεθειμένη σε νομισματικούς και οικονομικούς κινδύνους. Στο νομισματικό πεδίο, λόγω της δυνατότητας μεταβολής προς τα πάνω ή προς τα κάτω της τιμής ορισμένων νομισμάτων των κρατών μελών, υπάρχει συναλλαγματικός κίνδυνος στις πωλήσεις επί πιστώσει σε εταίρο άλλου κράτους μέλους, κάτι που περιορίζει πολύ αυτού του είδους τις συναλλαγές μεταξύ κρατών μελών. Πράγματι μια μεταβολή των συναλλαγματικών ισοτιμιών, ακόμη και μικρή, μπορεί να μεταβάλλει σημαντικά την ισορροπία των συμβάσεων μεταξύ ευρωπαϊκών επιχειρήσεων, όπως μπορεί να επηρεάσει τον σχετικό πλούτο των πολιτών και την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών.

Οι νομισματικές διακυμάνσεις ενδέχεται να βλάψουν τόσο τους επενδυτές οι οποίοι χρηματοδοτούν τις επενδύσεις τους στο εξωτερικό με την εξαγωγή κεφαλαίων από τη χώρα τους, όσο και εκείνους οι οποίοι χρησιμοποιούν χρηματοδοτικές πηγές της χώρας προορισμού. Στην πρώτη περίπτωση, η υποτίμηση του νομίσματος της χώρας όπου έγινε η επένδυση ή η υπερτίμηση του νομίσματος της χώρας του επενδυτού απομυζούν μέρη του κεφαλαίου ή των επαναπατριζόμενων κερδών. Στη δεύτερη περίπτωση, η υποτίμηση στη χώρα του επενδυτού ή η υπερτίμηση στη χώρα προορισμού σημαίνουν υψηλότερες αποσβέσεις και επομένως υψηλότερο κόστος των επενδύσεων από το αρχικά αναμενόμενο. Για όλους αυτούς τους λόγους, οι επιχειρήσεις, οι οποίες θα δρούσαν σε μια κοινή αγορά χωρίς ενιαίο νόμισμα, θα δίσταζαν να κάνουν επενδύσεις σε εταιρικές χώρες ή να δανειστούν από αυτές κεφάλαια για τις επενδύσεις τους. Ο συναλλαγματικός κίνδυνος θα μείωνε, έτσι, την αλληλοδιείσδυση των χρηματαγορών και επομένως την οικονομική ανάπτυξη σε μια κοινή αγορά χωρίς ενιαίο νόμισμα.

Από οικονομικής πλευράς, εάν η κοινή αγορά τεμαχιζόταν σε αυτόνομες αγορές, συνέπεια των διαφόρων οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών, τα πλεονεκτήματα που θα αναμένονταν από αυτήν, ιδίως η ανάπτυξη και η σταθερότητα

της οικονομίας, θα μειώνονταν κατά πολύ. Πράγματι, η αλληλεξάρτηση των οικονομιών των μελών μιας κοινής αγοράς επιταχύνει τη μετάδοση των κυκλικών διακυμάνσεων και των αποτελεσμάτων των μέτρων που λαμβάνονται για την αντιμετώπισή τους. Η πραγματοποίηση των οικονομικών στόχων ενός κράτους μέλους εξαρτάται πολύ από τις οικονομικές συνθήκες στα άλλα κράτη μέλη. Μια κακή συγκυρία σ' ένα κράτος μέλος επιφέρει τη μείωση των εισαγωγών του από τα άλλα κράτη μέλη της κοινής αγοράς, τα οποία δέχονται με τη σειρά τους τις συνέπειες. Αντίστροφα, μια ευνοϊκή συγκυρία σ' ένα κράτος μέλος έχει θετικά αποτελέσματα επί των οικονομιών των άλλων και δευτερεύοντα καλά αποτελέσματα στην οικονομία του πρώτου. Εάν δεν υπήρχε συντονισμός των οικονομικών πολιτικών, οι διαφορές της οικονομικής ανάπτυξης - που θα εκδηλώνονταν με υψηλά επιτόκια και χαμηλές συναλλαγματικές αξίες σε ορισμένα κράτη μέλη και, αντίστροφα, με χαμηλά επιτόκια και υψηλές συναλλαγματικές αξίες σε άλλα θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ανεπιθύμητες κινήσεις κεφαλαίων, δηλαδή από τα φτωχότερα κράτη προς τα πλουσιότερα.

Αρνητικά αποτελέσματα θα μπορούσαν επίσης να προκύψουν από τις διαφορές των εθνικών συγκυριακών πολιτικών. Εάν, π.χ., ένα κράτος μέλος ακολουθούσε μίαν αντιπληθωριστική πολιτική υψώνοντας τα επιτόκια, ενώ ένα άλλο κράτος μέλος ήθελε να ακολουθήσει μια επεκτατική πολιτική με χαμηλά επιτόκια, κεφάλαια μπορούσαν να αποδημήσουν για βραχυπρόθεσμες τοποθετήσεις από το δεύτερο κράτος προς το πρώτο και να παρεμποδίσουν την επίτευξη των στόχων του ενός και του άλλου κράτους. Ακόμη και αν ακολουθούσαν τους ίδιους αντικειμενικούς σκοπούς αλλά με διαφορετικά μέσα, δύο κράτη μέλη μιας κοινής αγοράς χωρίς ενιαίο νόμισμα μπορούσαν να προκαλέσουν ανεπιθύμητες κινήσεις κεφαλαίων. Εάν, π.χ., επιδιώκοντας μια αντιπληθωριστική πολιτική ένα κράτος περιόριζε ποσοτικά τις πιστώσεις, ενώ ένα άλλο κράτος ύψωνε τα επιτόκια, κεφάλαια μπορούσαν να μεταβιβασθούν από το πρώτο για βραχυπρόθεσμες τοποθετήσεις στο δεύτερο, προκαλώντας προβλήματα ισοζυγίου πληρωμών στο πρώτο και πληθωριστικές πιέσεις στο δεύτερο.

Η ημι-ολοκλήρωση ή ατελής ολοκλήρωση, η οποία χαρακτηρίζει μια κοινή αγορά, προκαλεί ασταθείς και μακροχρόνια δυσβάστακτες καταστάσεις για τις οικονομικές πολιτικές των κρατών μελών. Αυτές δεν είναι πλέον αποτελεσματικές για την αντιμετώπιση συγκυριακών προβλημάτων, γιατί, αφενός, ορισμένα αίτια βρίσκονται στο εξωτερικό και αφετέρου, ορισμένα μέσα οικονομικής πολιτικής βρίσκονται ήδη

εκτός του ελέγχου των εθνικών αρχών, ιδίως οι τελωνειακοί δασμοί, οι περιορισμοί των εισαγωγών και τα κίνητρα των εξαγωγών. Παρατηρούμε λοιπόν ότι η αυξανόμενη αλληλοδιείσδυση των οικονομιών μέσα σε μια κοινή αγορά προκαλεί την εξασθένηση της αυτοδυναμίας των εθνικών συγκυριακών πολιτικών. Αυτό σημαίνει ότι οι οικονομίες των κρατών μελών μιας κοινής αγοράς δεν μπορούν να ρυθμίζονται αποτελεσματικά από τις εθνικές αρχές, δηλαδή από τα αρμόδια υπουργεία και τις κεντρικές τράπεζες αυτών των κρατών. Γίνεται εμφανές ότι η απώλεια αυτοδυναμίας των εθνικών οικονομικών και νομισματικών πολιτικών των κρατών μελών μιας κοινής αγοράς πρέπει να αντισταθμιστεί με την εδραίωση μιας κοινής οικονομικής και μιας ενιαίας νομισματικής πολιτικής. Τα κράτη μέλη μιας κοινής αγοράς που θέλουν να την ολοκληρώσουν πρέπει επομένως να περάσουν στο επόμενο στάδιο της πολυεθνικής ολοκλήρωσης που είναι εκείνο της οικονομικής και νομισματικής ένωσης.

Για να ομοιάσουν οι συνθήκες μιας κοινής αγοράς μ' εκείνες της εσωτερικής αγοράς, πρέπει να εκλείψουν οι συναλλαγματικές μεταβολές, οι οποίες διαταράσσουν τις εμπορικές συναλλαγές και τις επενδύσεις, μεταβάλλοντας κατά απρόβλεπτο τρόπο την αποδοτικότητά τους. Για να εδραιώσουν μια νομισματική ένωση, τα κράτη μέλη μιας κοινής αγοράς πρέπει να καθορίσουν αμετάκλητα τις συναλλαγματικές ισοτιμίες για τα νομίσματά τους ή, ακόμη καλύτερα, να υιοθετήσουν ένα ενιαίο νόμισμα. Και στις δύο περιπτώσεις θα εξέλειπε το κόστος των διασυνοριακών συναλλαγών (έξοδα μετατροπής νομισμάτων ή έξοδα κάλυψης των συναλλαγματικών κινδύνων. Η δεύτερη περίπτωση, όμως, που σωστά επιλέχθηκε από την ΕΕ, έχει ορισμένα επιπλέον πλεονεκτήματα. Το ενιαίο νόμισμα επιτρέπει μια πραγματική σύγκριση των τιμών μέσα στην εσωτερική αγορά. Είναι ένα από τα κύρια νομίσματα των συναλλαγών και των αποθεμάτων στον κόσμο και επιτρέπει στους Ευρωπαίους να εξοφλούν στο νόμισμά τους τις εισαγωγές τους από τρίτα κράτη, χωρίς τη μεσολάβηση του δολαρίου.

Με άλλα λόγια, το ενιαίο νόμισμα είναι αναγκαίο στοιχείο μιας πραγματικής ενιαίας αγοράς. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίον τα κράτη μέλη της Κοινότητας, ενόψει της ολοκλήρωσης της ενιαίας αγοράς, αποφάσισαν τον Δεκέμβριο 1999 στο Μάαστριχ να προχωρήσουν προς την οδό της οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Διευκολύνοντας έτσι την καλή λειτουργία της ενιαίας αγοράς, το ενιαίο νόμισμα δημιουργεί επίσης ένα σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον για τις επιχειρήσεις. Υπό συνθήκες, *ceteris paribus* (με τις υπόλοιπες μεταβλητές

σταθερές), αυτό το περιβάλλον ευνοεί την ανάπτυξη των ανταλλαγών, βελτιώνει την κατανομή των πόρων, ενθαρρύνει την αποταμίευση και την επένδυση και, επομένως, τονώνει την οικονομική ανάπτυξη.

Ασφαλώς όλα αυτά τα οφέλη θα απέρρεαν από την οικονομική και νομισματική ένωση υπό ορισμένους όρους, ειδικότερα τη δέσμευση όλων των συμμετεχόντων κρατών να τηρούν με ακρίβεια ορισμένα κριτήρια νομισματικής σταθερότητας, της σταθερότητας των τιμών και των υγιών δημοσίων οικονομικών. Το ενιαίο νόμισμα σημαίνει, βέβαια, την απώλεια της νομισματικής ανεξαρτησίας των κρατών που συμμετέχουν στην ΟΝΕ και ενδεχομένως και μια σχετική απώλεια της οικονομικής τους ανεξαρτησίας, γιατί η συναλλαγματική ισοτιμία δεν μπορεί πλέον να χρησιμοποιείται για την αντιμετώπιση των ιδιαιτέρων προβλημάτων, τα οποία μπορεί να αντιμετωπίσει ένα από αυτά τα κράτη. Όμως, δεδομένης της οικονομικής ολοκλήρωσης μέσα στην προϋπάρχουσα κοινή αγορά, αυτή η αντιμετώπιση δεν θα πρόσφερε παρά μόνον πρόσκαιρες λύσεις σε αυτό το κράτος και θα δημιουργούσε προβλήματα στα άλλα κράτη της κοινής αγοράς. Πράγματι, για να δημιουργήσουν συνθήκες ενιαίας αγοράς, οι εταίροι υιοθετούν ένα μεγάλο αριθμό κοινών πολιτικών χάνοντας έτσι ένα μεγάλο μέρος της αυτονομίας διαχείρισης των οικονομιών τους. Η απώλεια της εθνικής αυτονομίας πρέπει επομένως να αναπληρωθεί από αύξηση της συλλογικής πειθαρχίας στο οικονομικό και το νομισματικό πεδίο. Αυτός είναι ο κεντρικός στόχος της οικονομικής και νομισματικής ένωσης.

Εξ άλλου, η σύγκλιση των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών χρειάζεται, όχι μόνο για τη καλή λειτουργία της κοινής αγοράς, αλλά και για την αντιμετώπιση της παγκοσμιοποίησης. Πράγματι, σε ένα περιβάλλον παγκοσμιοποίησης των αγορών, αλληλεξαρτούμενων οικονομιών, ελεύθερης κυκλοφορίας των αγαθών και των κεφαλαίων, μια τελείως ανεξάρτητη οικονομική πολιτική είναι πλέον αδύνατη. Για ν' αντιμετωπίζουν καλύτερα τα προβλήματα της παγκοσμιοποίησης τα κράτη μέλη μιας κοινής αγοράς έχουν συμφέρον, έστω και αν δεν έχουν νομικό καταναγκασμό, να συντονίζουν τις οικονομικές πολιτικές τους. Οι χώρες που συμμετέχουν στην ΟΝΕ χάνουν, επομένως, ορισμένα δικαιώματα, τα οποία στην πραγματικότητα δεν μπορούν πλέον να εξασκήσουν. Από την άλλη όμως, χάρη στην ΟΝΕ, αποκτούν μια συλλογική ευθύνη πάνω στις οικονομικές πολιτικές της Ένωσης και μπορούν να αξιοποιούν την οικονομική και νομισματική ισχύ του συνόλου για να προστατεύουν τα συμφέροντά τους μέσα στη παγκόσμια αγορά.

Η ενιαία νομισματική πολιτική της ΕΕ

Η Συνθήκη της Ρώμης δεν προέβλεπε μια νομισματική οργάνωση της Κοινότητας, γιατί η Συνθήκη αυτή στόχευε στην υλοποίηση των δύο πρώτων σταδίων της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης: της τελωνειακής ένωσης και της κοινής αγοράς. Επιπλέον κατά την εποχή της σύνταξης της Συνθήκης ΕΟΚ υπήρχε μια διεθνής νομισματική οργάνωση, το σύστημα του Bretton Woods, η οποία επέτρεπε τη μετατρεψιμότητα όλων των νομισμάτων του δυτικού κόσμου σε σταθερές ισοτιμίες. Αυτό το σύστημα εξασφάλιζε τη νομισματική σταθερότητα που είναι απαραίτητη μέσα σε μια κοινή αγορά.

Τη στιγμή ακριβώς που κατέρρεε το σύστημα του Bretton Woods, στις αρχές της δεκαετίας '70, τα κράτη μέλη της ΕΟΚ ξεκίνησαν την προσπάθεια να βάλουν τάξη στις νομισματικές υποθέσεις τους μέσα σε μian οικονομική και νομισματική ένωση. Η πρόταση της Επιτροπής ήταν εμπνευσμένη από την έκθεση Werner⁵, και εκφράστηκε με ψήφισμα στις 22 Μαρτίου 1971. Στο τέρμα του σχεδίου, η Κοινότητα θα αποτελούσε μια ζώνη με ενιαίο νόμισμα μέσα στους κόλπους του διεθνούς συστήματος και θα είχε στο οικονομικό και νομισματικό πεδίο τις αρμοδιότητες που θα επέτρεπαν στους θεσμούς της να διαχειρίζονται την οικονομική και νομισματική ένωση.

Εκ των υστέρων αυτή η πρώτη προσπάθεια νομισματικής ένωσης φαίνεται ατελέσφορη εφόσον δεν βασιζόταν σε μian ολοκληρωμένη κοινή αγορά. Αλλά αυτή η πρώτη προσπάθεια της δεκαετίας '70 επέτρεψε στα κράτη μέλη να αποκτήσουν πολύτιμες εμπειρίες, να εφεύρουν μηχανισμούς οι οποίοι μεταβιβάστηκαν, το 1979, στο Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (το οποίο προσπάθησε με σχετική επιτυχία να σταθεροποιήσει τις συναλλαγματικές τιμές των νομισμάτων της κοινής αγοράς), τελειοποιήθηκαν με τον χρόνο και χρησίμευσαν τελικά στη δεύτερη προσπάθεια δημιουργίας μιας οικονομικής και νομισματικής ένωσης τη δεκαετία '90. Αυτή η

⁵ Το 1969 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλε ένα σχέδιο (γνωστό ως “σχέδιο Barre”) σχετικά με την περαιτέρω ανάπτυξη της ιδέας του ενιαίου νομίσματος, επειδή το σύστημα Bretton Woods είχε αρχίσει να παρουσιάζει αρκετά έντονα σημάδια κόπωσης. Με βάση το **σχέδιο Barre** οι αρχηγοί κρατών ή κυβερνήσεων κάλεσαν το Συμβούλιο των Υπουργών να χαράξει στρατηγική για την υλοποίηση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ). Το αποτέλεσμα ήταν η **έκθεση Werner**, η οποία δημοσιεύθηκε το 1970 και πρότεινε τη σταδιακή δημιουργία της ΟΝΕ μέχρι το 1980. Ωστόσο, η διαδικασία αυτή έχασε τη δυναμική της λόγω της σημαντικής συναλλαγματικής αστάθειας που επικρατούσε διεθνώς μετά την κατάρρευση του συστήματος Bretton Woods στις αρχές της δεκαετίας του '70 και υπό την πίεση των διαφορετικών αντιδράσεων πολιτικής στις οικονομικές διαταραχές εκείνης της περιόδου, ιδιαίτερα κατά την πρώτη πετρελαϊκή κρίση. (**Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα**).

δεύτερη προσπάθεια στηρίχθηκε σε στερεότερες βάσεις. Η εσωτερική αγορά είχε ολοκληρωθεί, τα κράτη μέλη είχαν δημιουργήσει στενούς δεσμούς μεταξύ τους, χάρη στις κοινές πολιτικές και είχαν αναλάβει στο Μάαστριχ τη συμβατική υποχρέωση να προχωρήσουν στο στάδιο της οικονομικής και νομισματικής ένωσης

Το ψήφισμα του 1971

Ενόψει της διεύρυνσης της Κοινότητας, τα έξι αρχικά κράτη μέλη αισθάνθηκαν την ανάγκη να ενισχύσουν τις μεταξύ τους νομισματικές σχέσεις. Το «σχέδιο Barre» (της Επιτροπής) της 4ης Μαρτίου 1970 και η «έκθεση Werner» (του Συμβουλίου) της 8ης Οκτωβρίου 1970 πρότειναν γι' αυτόν τον σκοπό τη σταδιακή πραγματοποίηση μιας οικονομικής και νομισματικής ένωσης μέσα στην Κοινότητα. Έτσι, το Συμβούλιο και οι εκπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών εξέφρασαν με ψήφισμα στις 22 Μαρτίου 1971, τη θέλησή τους να δημιουργήσουν μια οικονομική και νομισματική ένωση σύμφωνα με ένα σχέδιο, η πρώτη φάση του οποίου άρχιζε αναδρομικά την 1η Ιανουαρίου 1971. Αλλά η Ευρώπη δεν είχε προβλέψει τις αντιδράσεις του υπόλοιπου κόσμου στις προθέσεις της. Μέσα στις δύο εβδομάδες που ακολούθησαν την απόφαση των χωρών της ΕΟΚ να θέσουν τάξη στις νομισματικές υποθέσεις τους, ορισμένες από αυτές τις χώρες δέχτηκαν τεράστια εισροή βραχυπρόθεσμων κεφαλαίων που τους δημιουργούσε πληθωριστικές πιέσεις. Για να αντιμετωπίσουν αυτή την κατάσταση, αναγκάστηκαν να πάρουν μέτρα αντίθετα προς τις προθέσεις τις οποίες είχαν εκφράσει στο ψήφισμα του Μαρτίου 1971, ιδίως προς τη μείωση των περιθωρίων διακύμανσης των συναλλαγματικών τιμών μεταξύ των νομισμάτων της Κοινότητας.

Το πιο σοβαρό χτύπημα κατά της νομισματικής ένωσης της ΕΟΚ καταφέρθηκε πέντε μήνες μετά τη διακήρυξη των προθέσεων της ως προς αυτό το εγχείρημα. Στις 15 Αυγούστου 1971, η αμερικανική κυβέρνηση ανακοίνωνε την απόφασή της να αναστείλει τη μετατρεψιμότητα του δολαρίου σε χρυσό, να αφήσει να κυμαίνεται η συναλλαγματική τιμή του δολαρίου και να προστατεύει την αμερικανική αγορά έναντι των εισαγωγών από τον υπόλοιπο αναπτυγμένο κόσμο. Οι ΗΠΑ επέφεραν έτσι το χαριστικό χτύπημα κατά του συστήματος του Bretton Woods. Συγχρόνως κατάφεραν ένα τόσο βαρύ χτύπημα κατά της οικονομικής και νομισματικής ένωσης της ΕΟΚ, ώστε αυτή να αναβληθεί για τριάντα χρόνια έστω και αν τα κράτη μέλη δεν ήθελαν να το παραδεχτούν.

Είναι αλήθεια ότι, σύμφωνα με την πρόσκληση του Συμβουλίου της 21ης Μαρτίου 1971, οι διοικητές των κεντρικών τραπεζών των κρατών μελών αποφάσισαν να μειώσουν, από την 24η Απριλίου 1972, σε 2,25% τα περιθώρια διακύμανσης μεταξύ δύο κοινοτικών νομισμάτων. Έτσι γεννήθηκε το κοινοτικό νομισματικό «φίδι»⁶, δηλαδή η στενή κοινοτική ταινία διακύμανσης των συμμετεχόντων νομισμάτων, με τους μηχανισμούς βραχυπρόθεσμης παρέμβασης και υποστήριξης της. Αυτό το «φίδι» έπρεπε να ελίσσεται μέσα σε μια σήραγγα την οποία σχημάτιζαν τα περιθώρια διακύμανσης των 4,5% μεταξύ των κοινοτικών νομισμάτων και του δολαρίου. Αλλά το «φίδι» δεν παρέμεινε επί πολύ μέσα στη σήραγγα. Στις 12 Μαρτίου 1973, το Συμβούλιο, διαπιστώνοντας τις δυσκολίες τήρησης των περιθωρίων διακύμανσης των κοινοτικών νομισμάτων και του δολαρίου, αποφάσισε να αφήσει τις κεντρικές τράπεζες ελεύθερες να μην επεμβαίνουν όταν οι συναλλαγματικές τιμές των νομισμάτων τους έφθαναν τα περιθώρια διακύμανσης σχετικά με το δολάριο. Έγινε τότε λόγος για «φίδι χωρίς σήραγγα».

Η διεθνής νομισματική κρίση αύξησε τις διαφορές και τις διαρθρωτικές ανισοροπίες στους κόλπους της Κοινότητας, η οποία είχε μόλις διευρυνθεί. Κερδισμένοι από αυτή την κρίση ήταν οι κερδοσκόποι. Αρκούσε ένας σημαντικός αριθμός αυτών να είναι πωλητές σε μια δεδομένη στιγμή του νομίσματος του φιδιού, το οποίο θεωρούσαν σαν πιο ασταθές, για να βρεθεί αυτό στο κατώφλι. Οι νομισματικές αρχές της προσβαλλόμενης χώρας όφειλαν τότε να σταματήσουν την πτώση της τιμής του νομίσματος της αγοράζοντάς το έναντι των αποθεμάτων τους σε συνάλλαγμα. Η τύχη του προσβαλλόμενου από τη διεθνή κερδοσκοπία νομίσματος εξαρτιόταν τότε από τον όγκο των αποθεμάτων που διέθετε ή που μπορούσε να διαθέσει η κεντρική τράπεζά του. Έτσι έγινε και τα περισσότερα ευρωπαϊκά νομίσματα αναγκάστηκαν να εισέλθουν στο καθεστώς των κυμαινόμενων συναλλαγματικών τιμών. Σε πρώτη φάση, αυτό το καθεστώς παρείχε κάποια ανακούφιση απαλλάσσοντας τις κεντρικές τράπεζες από την άκαρπη προσπάθεια να υπερασπίσουν τα ασθενή νομίσματά τους. Σε δεύτερη φάση, όμως, καθώς κανένας μηχανισμός δεν ανάγκαζε πλέον τα κράτη να εφαρμόζουν αυστηρές και συγκλίνουσες νομισματικές και οικονομικές πολιτικές, αυτά υπέκυπταν στον πειρασμό της παραγωγής νομίσματος, που είχαν προβλέψει οι κερδοσκόποι, και

⁶ Πρόκειται για ένα μηχανισμό συντονισμένης διακύμανσης των νομισμάτων εντός στενών περιθωρίων διακύμανσης σε σχέση με το δολάριο

βούλιαζαν όλο και περισσότερο στον πληθωρισμό, τις κοινωνικές πιέσεις, την οικονομική στασιμότητα και την ανεργία.

Έτσι οι στόχοι οι οποίοι είχαν οριστεί για την πρώτη φάση της οικονομικής και νομισματικής ένωσης, δεν μπόρεσαν να επιτευχθούν και το πέρασμα στη δεύτερη φάση, που προβλεπόταν για τις αρχές του 1974, δεν έγινε ποτέ. Αλλά ενώ η πρώτη προσπάθεια δημιουργίας μιας ΟΝΕ απέτυχε, η αποκτηθείσα αυτή εμπειρία ήταν πολύτιμη για την Κοινότητα. Τα όργανα τα οποία τέθηκαν σε λειτουργία από το 1972, το νομισματικό φίδι, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Νομισματικής Συνεργασίας (ΕΤΝΣ) και η Ευρωπαϊκή Λογιστική Μονάδα (ΕΛΜ) δοκιμάστηκαν με επιτυχία, βελτιώθηκαν και μεταβιβάστηκαν στο Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ).

Το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα

Θεωρώντας ότι η Κοινότητα χρειαζόταν μια νομισματική οργάνωση, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, τον Ιούλιο του 1978, προετοίμασε το έδαφος για τη θέσπιση ενός βελτιωμένου νομισματικού συστήματος. Ακολουθώντας τις κατευθύνσεις του, το Συμβούλιο εξέδωσε, το Δεκέμβριο 1978, έναν κανονισμό σχετικά με το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ) [Κανονισμός 3181/78 καταργηθείς από κανονισμό 640/2006]. Ενώ σε διεθνές επίπεδο, από το 1971, οι νομισματικές αρχές μιας χώρας δεν ήταν πλέον αναγκασμένες να επεμβαίνουν για να επηρεάσουν την ισοτιμία του νομίσματός τους, ο μηχανισμός του ΕΝΣ εισήγαγε για τα συμμετέχοντα νομίσματα την υποχρέωση να περιορίζουν τις μεταξύ τους διακυμάνσεις μέσα σε ορισμένα περιθώρια.

Στην αρχική του φάση το ΕΝΣ ήταν, στην πραγματικότητα, ένα βελτιωμένο «νομισματικό φίδι», πιο ευέλικτο και πιο αλληλέγγυο. Η μέγιστη ανεκτή απόσταση μεταξύ δύο νομισμάτων του συστήματος ήταν πάντα 2,25%, όπως ήταν και στο φίδι (6% για ορισμένα ασθενή νομίσματα), αλλά οι συναλλαγματικές διακυμάνσεις ενός νομίσματος δεν υπολογίζονταν πλέον, όπως μέσα στο φίδι, σχετικά με τα άλλα νομίσματα του συστήματος, αλλά σχετικά με την Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα (ΕCU). Αυτή βαπτίστηκε ΕCU, από τα αρχικά του European Currency Unit, τα οποία θύμιζαν το γαλλικό χρυσό νόμισμα που κυκλοφορούσε επί πολλούς αιώνες. Το ΕCU αποτελείτο από ένα συνδυασμό η «καλάθι» των διαφόρων νομισμάτων που το συνιστούσαν, του οποίου η αρχική σύνθεση είχε καθοριστεί βάσει αντικειμενικών

κριτηρίων σχετικών με την οικονομική βαρύτητα κάθε κράτους μέλους, ιδίως του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος, του ενδοκοινοτικού εμπορίου και των μερίδων συμμετοχής στον μηχανισμό βραχυπρόθεσμης νομισματικής συνδρομής. Έτσι χρησιμοποιείτο σαν: κοινός παρονομαστής για τον υπολογισμό των συναλλαγματικών τιμών των κοινοτικών νομισμάτων βάση για τον υπολογισμό του δείκτη απόκλισης μεταξύ των κοινοτικών νομισμάτων παρονομαστής για τις πράξεις παρέμβασης και μέσο διακανονισμού των πιστωτικών ή χρεωστικών υπολοίπων μεταξύ των κεντρικών τραπεζών.

Γενικά το ΕΝΣ απέδειξε τη σημασία του πλαισίου συλλογικής πειθαρχίας στο νομισματικό πεδίο. Αναγκάζοντας τα κράτη που ήταν μέλη του να πειθαρχούν ως προς τις συναλλαγματικές ισοτιμίες, συνέβαλε στην καταπολέμηση του πληθωρισμού. Όμως, κατά τα τελευταία χρόνια, το ΕΝΣ μετατράπηκε σε σε πραγματική ζώνη μάρκου, η πειθαρχία της οποίας επιβαλλόταν από τη γερμανική κεντρική τράπεζα, την περίφημη Bundesbank. Αυτή η πειθαρχία έδινε καλά αποτελέσματα μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '80. Από το 1990, όμως, δύο σημαντικά φαινόμενα άρχισαν να κλονίζουν την πειθαρχία μέσα στο ΕΝΣ: η πλήρης απελευθέρωση των κινήσεων κεφαλαίων μέσα στην Κοινότητα, η οποία ενίσχυσε τις κερδοσκοπικές δυνατότητες των χρηματοδοτικών ενδιάμεσων και η χρηματοδότηση της γερμανικής ενοποίησης, η οποία επιβάρυνε τον γερμανικό προϋπολογισμό. Αλλά όμως, κανένα σύστημα νομισματικής συνεργασίας δεν μπορεί να λειτουργήσει σωστά, όταν το κράτος που εκδίδει το νόμισμα αναφοράς, δεν μπορεί να εγγυηθεί τη σταθερότητά του. Όπως οι πληθωριστικές πιέσεις των ΗΠΑ είχαν αποτελειώσει το σύστημα του Bretton Woods, τα υψηλά γερμανικά επιτόκια, οδήγησαν στη διατάραξη της λειτουργίας του ΕΝΣ. Επομένως σύμφωνα με το ΕΝΣ η νομισματική οργάνωση ήταν χρήσιμη, αλλά χρειαζόταν καλύτερους μηχανισμούς. Αυτοί σκιαγραφήθηκαν στη Συνθήκη του Μάαστριχ.

Τα στάδια της ONE

Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, που υπογράφηκε στο Μάαστριχ το 1991, πρόβλεψε τη σταδιακή καθίδρυση μιας ενιαίας νομισματικής πολιτικής βασισμένης σε ένα ενιαίο νόμισμα το οποίο θα διαχειρίζεται μια ενιαία και

ανεξάρτητη κεντρική τράπεζα. Σύμφωνα με τη Συνθήκη, ο βασικός στόχος της ενιαίας νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών και, υπό την επιφύλαξη του στόχου αυτού, η υποστήριξη των γενικών οικονομικών πολιτικών στην Κοινότητα, σύμφωνα με την αρχή της οικονομίας της ανοικτής αγοράς με ελεύθερο ανταγωνισμό. Οι δράσεις αυτές των κρατών μελών και της Κοινότητας συνεπάγονται την τήρηση των ακόλουθων κατευθυντήριων αρχών: σταθερές τιμές, υγιή δημόσια οικονομικά, υγιείς νομισματικές συνθήκες και σταθερό ισοζύγιο πληρωμών (Άρθρο 4 ΣΕΚ).

Η εμπειρία του 1971 χρησίμευσε στην ΕΕ για να προετοιμάσει καλύτερα τη μετάβαση προς το ενιαίο νόμισμα. Αν και η δημιουργία της οικονομικής και νομισματικής ένωσης πρέπει να θεωρείται σαν μια ενιαία διαδικασία, χωρίστηκε σε τρία στάδια. Το πρώτο στάδιο, το οποίο άρχισε την 1η Ιουλίου 1990 συγχρόνως με την εφαρμογή της ελεύθερης διακίνησης των κεφαλαίων, σήμανε στην πραγματικότητα την εκκίνηση της όλης διαδικασίας. Αυτή η φάση είχε σαν βασικούς στόχους την επίτευξη μιας πιο μεγάλης σύγκλισης μεταξύ των οικονομικών πολιτικών και μιας πιο στενής συνεργασίας μεταξύ των κεντρικών τραπεζών, συμπεριλαμβανόμενης της μεγαλύτερης συνοχής μεταξύ των νομισματικών πρακτικών στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος [Απόφαση 64/300, ενοποιημένη έκδοση 12.03.1990].

Την 1η Νοεμβρίου 1993, τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη του Μάαστριχ. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης, των 15 και 16 Δεκεμβρίου 1995 αποφάσισε ότι από την έναρξη του τρίτου σταδίου το όνομα του ενιαίου νομίσματος θα είναι «ευρώ» (Euro), όνομα το οποίο συμβολίζει την Ευρώπη και το οποίο πρέπει να είναι το ίδιο σε όλες τις επίσημες γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, λαμβάνοντας υπόψη την ύπαρξη διαφορετικών αλφαβήτων, δηλαδή του λατινικού και του ελληνικού.

Το δεύτερο στάδιο της οικονομικής και νομισματικής ένωσης άρχισε την 1η Ιανουαρίου 1994 και τερματίστηκε στις 31 Δεκεμβρίου 1998. Κατά αυτό το στάδιο, η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα επέβαλλε στα κράτη μέλη να αποφεύγουν τα υπερβολικά δημοσιονομικά ελλείμματα και να θέσουν σε κίνηση τη διαδικασία για την ανεξαρτησία των κεντρικών τραπεζών, έτσι ώστε η μελλοντική νομισματική ένωση να συγκεντρώνει κράτη με υγιή δημοσιονομική διαχείριση. Διευκρινίζοντας από τον κανονισμό 3605/93 τους ορισμούς που αναφέρονται στη «διαδικασία για τα υπερβολικά ελλείμματα» (ΔΥΕ), συμπεριλαμβανομένου του ορισμού του δημοσίου χρέους, και θεσπίζει κανόνες σύμφωνα με τους οποίους τα κράτη μέλη πρέπει να

γνωστοποιούν τα σχετικά στοιχεία στην Επιτροπή, η οποία εκτελεί χρέη στατιστικής αρχής σχετικά με τη ΔΥΕ [Κανονισμός 3605/93, ενοποιημένη έκδοση 23.12.2005]. Στα πλαίσια της διαδικασίας για την ανεξαρτησία των κεντρικών τραπεζών, η Συνθήκη απαγορεύει σε αυτές να παρέχουν στις κυβερνήσεις τη δυνατότητα υπεραναλήψεων ή οποιουδήποτε άλλου είδους πιστωτικές διευκολύνσεις καθώς επίσης και να αγοράζουν απευθείας από τον εκδότη τους τίτλους του δημοσίου (άρθρο 101 ΣΕΚ). Ο κανονισμός 3605/93 αποσαφηνίζει ορισμένες από τις συνέπειες αυτής της απαγόρευσης.

Παράλληλα με την απαγόρευση της άμεσης νομισματικής χρηματοδότησης των δημοσίων ελλειμμάτων και για να υποχρεώσει τις δημόσιες αρχές να δανείζονται με βάση τους νόμους της αγοράς, η Συνθήκη ορίζει ότι απαγορεύεται κάθε μέτρο που θεσπίζει προνομιακή πρόσβαση των δημοσίων αρχών στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, εφόσον δεν υπαγορεύεται από λόγους προληπτικής εποπτείας (άρθρο 102 ΣΕΚ). Η Συνθήκη επιδιώκει έτσι να θεσμοποιήσει ένα είδος δημοσιονομικού ελέγχου από την ίδια την αγορά. Γι' αυτόν τον σκοπό, ο κανονισμός 3604/93 ορίζει τους όρους «προνομιακή πρόσβαση», «χρηματοπιστωτικά ιδρύματα», «λόγοι προληπτικής εποπτείας», και «δημόσιες επιχειρήσεις» [Κανονισμός 3604/93].

Ενόψει του περάσματος προς το τρίτο στάδιο, η Συνθήκη απαιτούσε την επίτευξη υψηλού βαθμού σταθερής σύγκλισης βάσει τεσσάρων κριτηρίων: (α) ποσοστό πληθωρισμού που προσεγγίζει το αντίστοιχο ποσοστό των τριών κρατών μελών με τις καλύτερες επιδόσεις από άποψη σταθερότητας τιμών· (β) επίτευξη δημοσιονομικής κατάστασης χωρίς υπερβολικό δημοσιονομικό έλλειμμα, πράγμα που σημαίνει ότι το δημόσιο έλλειμμα δεν ξεπερνάει το 3% του ΑΕΠ και ότι το συνολικό δημόσιο χρέος δεν ξεπερνάει το 60% του ΑΕΠ (στόχοι που υπόκεινται όμως σε πολιτική εκτίμηση του Συμβουλίου αποφασίζοντας με ειδική πλειοψηφία)· (γ) σταθερή σύγκλιση αντανακλώμενη στα επίπεδα των μακροπρόθεσμων επιτοκίων· και (δ) τήρηση των κανονικών περιθωρίων διακύμανσης του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος επί δύο τουλάχιστον χρόνια (άρθρο 121 ΣΕΚ και πρωτόκολλο σχετικά με τη διαδικασία του υπερβολικού ελλείμματος).

Ακολουθώντας τη διαδικασία και το χρονοδιάγραμμα που όριζε η Συνθήκη ΕΚ, το Συμβούλιο, κρίνοντας έπειτα από σύσταση της Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Ιδρύματος σύμφωνα με το άρθρο 109 I (νέο Άρθρο 121 ΣΕΚ) συμπέρανε ότι ένδεκα κράτη μέλη πληρούσαν τους απαραίτητους όρους για την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος την 1η Ιανουαρίου 1999 και αυτά ήταν τα

εξής: το Βέλγιο, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ισπανία, η Ιρλανδία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο, οι Κάτω Χώρες, η Αυστρία, η Πορτογαλία και η Φινλανδία. Τον Ιούλιο 2000, το Συμβούλιο διαπίστωσε ότι και η Ελλάδα μπορούσε να υιοθετήσει το ενιαίο νόμισμα αφού πληρούσε πλέον τα κριτήρια σύγκλισης [Απόφαση 2000/427]. Το Συμβούλιο είχε ήδη διαπιστώσει ότι η Σουηδία δεν πληρούσε τους απαραίτητους όρους για την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος, γιατί δεν συμμετείχε στο Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα. Δεν εξέτασε εάν το Ηνωμένο Βασίλειο και η Δανία πληρούσαν τους όρους δεδομένου ότι, σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις της Συνθήκης, το Ηνωμένο Βασίλειο είχε κοινοποιήσει στο Συμβούλιο ότι δεν είχε την πρόθεση να περάσει στην τρίτη φάση της οικονομικής και νομισματικής ένωσης την 1η Ιανουαρίου 1999 και ότι η Δανία είχε κοινοποιήσει στο Συμβούλιο ότι δεν θα συμμετείχε στη τρίτη φάση της ΟΝΕ. Τα κράτη μέλη τα οποία δεν πληρούν στην αρχή τις απαραίτητες προϋποθέσεις, συμμετέχουν πλήρως σε όλες τις διαδικασίες (πολυμερούς εποπτείας, δημοσιονομικής πειθαρχίας, κλπ), οι οποίες θα στοχεύουν στη διευκόλυνση της μελλοντικής ένταξής τους στην τρίτη φάση. Οι διοικητές των κεντρικών τραπεζών τους είναι μέλη του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Η Σλοβενία υιοθέτησε το ενιαίο νόμισμα την 1η Ιανουαρίου 2007 [Απόφαση 2006/495], η Κύπρος και η Μάλτα την 1η Ιανουαρίου 2008 [Αποφάσεις 2007/503 και 2007/504], η Σλοβακία, την 1η Ιανουαρίου 2009 [Απόφαση 2008/608 και κανονισμός 693/2008]. Εκτοτε η ζώνη ευρώ περιλαμβάνει 16 κράτη μέλη.

Η μετάβαση στο ευρώ και η διοίκησή του

Από την 1η Ιανουαρίου 1999, ο μηχανισμός συναλλαγματικών ισοτιμιών (ΜΣΙ ΙΙ) αντικατέστησε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα για να συνδέει τα νομίσματα των εκτός της ζώνης ευρώ κρατών μελών με το ευρώ και να τα βοηθήσει να ακολουθήσουν πολιτική σταθερότητας έτσι ώστε να ενισχύσουν τη σύγκλιση που θα τους επιτρέψει να υιοθετήσουν αργότερα το ευρώ. Συγχρόνως, ο μηχανισμός συμβάλλει και στην προστασία όλων των κρατών μελών από αδικαιολόγητες πιέσεις στις αγορές συναλλάγματος. Μια ισοτιμία έναντι του ευρώ υπάρχει για το νόμισμα κάθε συμμετέχοντος στο μηχανισμό κράτους μέλους εκτός της ζώνης ευρώ. Για τα νομίσματα των χωρών αυτών καθορίστηκαν κεντρικές ισοτιμίες σε σχέση με το ευρώ, με κεντρικό περιθώριο διακύμανσης 15% εκατέρωθεν. Η παρέμβαση, όταν η ισοτιμία

φθάσει τα όρια, θα είναι κατ' αρχήν αυτόματη και απεριόριστη, με εξαιρετικά βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση· αλλά η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και οι κεντρικές τράπεζες των συμμετεχόντων θα μπορούν να διακόψουν την παρέμβαση αν αυτή αντιστρατεύεται τον κύριο στόχο τους. Περιθώρια διακύμανσης στενότερα από τα συνήθη και υποστηριζόμενα κατ' αρχήν από αυτόματη παρέμβαση και χρηματοδότηση είναι δυνατόν να οριστούν κατ' αίτηση ενός ενδιαφερόμενου κράτους μέλους εκτός της ζώνης ευρώ (Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου).

Στην αρχή του τρίτου σταδίου της ONE, την 1η Ιανουαρίου 1999, η Νομισματική Επιτροπή αντικαταστάθηκε από την Οικονομική και Δημοσιονομική Επιτροπή (ΟΔΕ). Κάθε κράτος μέλος, η Επιτροπή και η ΕΚΤ διορίζουν μέχρι και δύο μέλη της Επιτροπής αυτής [Απόφαση 98/743]. Η ΟΔΕ έχει ως αποστολή την διατύπωση γνώμης προς το Συμβούλιο ή την Επιτροπή με αίτηση τους είτε με δική της πρωτοβουλία· την παρακολούθηση της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κατάστασης των κρατών μελών και της Κοινότητας και την σύνταξη τακτικών εκθέσεων προς το Συμβούλιο και την Επιτροπή για τα θέματα αυτά, ιδίως όσον αφορά τις χρηματοπιστωτικές σχέσεις με τρίτες χώρες και διεθνείς οργανισμούς· τη συμβολή στην προετοιμασία των εργασιών του Συμβουλίου σχετικά με την ONE να εξετάζει, τουλάχιστον μια φορά το έτος, την κατάσταση ως προς την ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων και την ελευθερία των πληρωμών· και τέλος τη σύνταξη έκθεσης προς την Επιτροπή και το Συμβούλιο για τα αποτελέσματα της εξέτασης αυτής (Άρθρο 114 ΣΕΚ). Σύμφωνα με το καταστατικό της, η ΟΔΕ προετοιμάζει τις εργασίες του Συμβουλίου όσον αφορά την εξέλιξη της συναλλαγματικής ισοτιμίας του ευρώ και αποτελεί το πλαίσιο του διαλόγου μεταξύ του Συμβουλίου και Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας [Απόφαση 1999/8, ενοποιημένη έκδοση 01.07.2003].

Το τρίτο στάδιο της ONE ξεκίνησε την 1η Ιανουαρίου 1999 με τον αμετάκλητο καθορισμό των ισοτιμιών μεταξύ των νομισμάτων των συμμετεχόντων χωρών μεταξύ τους και με το ευρώ [Κανονισμός 2866/98, ενοποιημένη έκδοση 01.01.2007]. Το Ευρώ αντικατέστησε το ECU, το οποίο κατέστη πλέον αυτοτελές νόμισμα των κρατών μελών που συμμετέχουν πλήρως στην ενιαία νομισματική πολιτική (Άρθρο 123 ΣΕΚ). Η νομισματική πολιτική και η πολιτική ισοτιμιών ασκούνται σε ευρώ από την ημερομηνία αυτή και ενθαρρύνεται η χρήση του ευρώ στις αγορές συναλλάγματος και τα μετέχοντα κράτη εκδίδουν σε ευρώ τα νέα μεταβιβάσιμα χρεόγραφα του δημοσίου. Τα συμμετέχοντα κράτη μέλη έχουν πλέον

ενιαία νομισματική πολιτική και ενιαίο νόμισμα, το ευρώ [Κανονισμός 974/98, ενοποιημένη έκδοση 01.01.2008]. Αυτά ρυθμίζονται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) , η οποία αντικατέστησε το προσωρινό Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα και αποτελεί μαζί με τις κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ) . Η ΕΚΤ και οι κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών δεν δέχονται υποδείξεις ούτε από τις κυβερνήσεις ούτε από τους κοινοτικά θεσμικά όργανα (Άρθρο 108 ΣΕΚ). Ο πρόεδρος, ο αντιπρόεδρος και τα άλλα μέλη της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΕΚΤ διορίστηκαν με απόφαση που λήφθηκε με κοινή συμφωνία των κυβερνήσεων των κρατών μελών, τα οποία υιοθέτησαν το ενιαίο νόμισμα, αφότου επικυρώθηκαν οι διορισμοί τους από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο [σύσταση 98/318 και απόφαση 98/345].

Όλες οι κεντρικές τράπεζες, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που δεν συμμετέχουν στην ενιαία νομισματική πολιτική, είναι μέλη του ΕΣΚΤ από την έναρξη του τρίτου σταδίου. Πρωταρχικός στόχος του ΕΣΚΤ είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών. Επιπλέον, το ΕΣΚΤ στηρίζει τις κοινές οικονομικές πολιτικές που ορίζονται στο άρθρο 2 (ΣΕΚ). Τα βασικά καθήκοντα του ΕΣΚΤ είναι: η χάραξη και η εφαρμογή της νομισματικής πολιτικής της Κοινότητας· η διενέργεια πράξης συναλλάγματος σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 111 (ΣΕΚ)· η κατοχή και η διαχείριση των επίσημων συναλλαγματικών διαθεσίμων των κρατών μελών· και τέλος η προώθηση της ομαλής λειτουργίας των συστημάτων πληρωμών (Άρθρο 105 ΣΕΚ). Η πολιτική των συναλλαγματικών ισοτιμιών έναντι των νομισμάτων τρίτων χωρών (δολαρίου, γεν, κτλ.) καθορίζεται από το Συμβούλιο μετά από διαβούλευση με την ΕΚΤ (Άρθρο 111 ΣΕΚ).

Το κεφάλαιο της ΕΚΤ (αρχικό κεφάλαιο 5 δισεκατ. ευρώ) κατέχεται από τις εθνικές κεντρικές τράπεζες σύμφωνα με μια κλείδα κατανομής σταθμισμένη με το δημογραφικό και οικονομικό βάρος κάθε κράτους μέλους [Απόφαση 98/382 και απόφαση 2003/517]. Οι εθνικές κεντρικές τράπεζες μεταβιβάζουν στην ΕΚΤ συναλλαγματικά διαθέσιμα, άλλα εκτός από νομίσματα των κρατών μελών, μέχρι ορισμένου ορίου που τίθεται στο άρθρο 30.1 των καταστατικών του ευρωπαϊκού συστήματος κεντρικών τραπεζών και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, όμως η ΕΚΤ έχει τη δυνατότητα, σε περίπτωση ανάγκης, να ζητήσει από τις εθνικές κεντρικές τράπεζες την περαιτέρω καταβολή συναλλαγματικών διαθεσίμων μέχρι ενός συμπληρωματικού ποσού που δεν θα υπερβαίνει τα 50 δισ. Ευρώ [Κανονισμός

1010/2000]. Τα όργανα λήψης των αποφάσεων της ΕΚΤ είναι το Διοικητικό Συμβούλιο και η Εκτελεστική Επιτροπή. Η πολιτική της ΕΚΤ που αποβλέπει στη σταθερότητα των τιμών διαμορφώνεται από το Διοικητικό Συμβούλιο, που απαρτίζεται από τους διοικητές των εθνικών κεντρικών τραπεζών των χωρών της ευρωζώνης και από τα μέλη της Εκτελεστικής Επιτροπής. Όμως, από την ημερομηνία που ο αριθμός των μελών του διοικητικού συμβουλίου θα υπερβαίνει τα 21, κάθε μέλος της εκτελεστικής επιτροπής θα έχει μία ψήφο και ο αριθμός των διοικητών με δικαίωμα ψήφου θα ανέρχεται σε 15. Τα δικαιώματα ψήφου των τελευταίων θα ασκούνται εκ περιτροπής [Απόφαση 2003/223]. Η Εκτελεστική Επιτροπή, που απαρτίζεται από τον πρόεδρο, τον αντιπρόεδρο και τέσσερα άλλα μέλη και διορίζεται με σύμφωνη γνώμη των κυβερνήσεων των κρατών μελών που έχουν υιοθετήσει το ενιαίο νόμισμα, θέτει σε εφαρμογή τη νομισματική πολιτική της ΕΚΤ και δίνει τις απαραίτητες οδηγίες στις εθνικές κεντρικές τράπεζες.

Η ΕΚΤ εκδίδει τους αναγκαίους κανονισμούς και λαμβάνει τις αναγκαίες αποφάσεις για την εκτέλεση των καθηκόντων που ανατίθενται στο ΕΣΚΤ (Άρθρο 110 ΣΕΚ). Οι εθνικές αρχές οφείλουν να διαβουλεύονται με την ΕΚΤ για τα σχέδια νομοθετικών διατάξεων που εμπίπτουν στο πεδίο των αρμοδιοτήτων της [Απόφαση 98/415]. Η ΕΚΤ έχει τις εξής εξουσίες: να ορίζει τα ελάχιστα αποθεματικά των κεντρικών τραπεζών και τα επιτόκια επί των αποθεματικών αυτών να επιβάλλει σε επιχειρήσεις πρόστιμα και άλλες χρηματικές ποινές για παραβίαση των κανονισμών και των αποφάσεών της [Κανονισμός 2531/98 και κανονισμός 134/2002] και να συλλέγει στατιστικές πληροφορίες για τη διεκπεραίωση των αποστολών της [Κανονισμός 2533/98]. Η ΕΚΤ έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπει την έκδοση τραπεζογραμματίων σε ευρώ μέσα στην Κοινότητα. Η ΕΚΤ και οι κεντρικές τράπεζες μπορούν να εκδίδουν τέτοια τραπεζογραμμάτια [Απόφαση ΕΚΤ 2003/205]. Τα κράτη μέλη μπορούν να εκδίδουν κέρματα σε ευρώ, η ποσότητα των οποίων εγκρίνεται από την ΕΚΤ. (Άρθρο 106 ΣΕΚ). Η γνώμη της ΕΚΤ ζητείται για κάθε προτεινόμενη κοινοτική πράξη που εμπίπτει στο πεδίο της αρμοδιότητάς της και η ίδια μπορεί, για τα θέματα αυτά, να υποβάλλει γνώμες στα κατάλληλα κοινοτικά όργανα ή στις εθνικές αρχές (Άρθρο 105 ΣΕΚ). Μια απόφαση του Συμβουλίου ορίζει το πλαίσιο και τις συνθήκες διαβούλευσης της Τράπεζας με τις εθνικές αρχές για τα σχέδια νομοθετικών διατάξεων που εμπίπτουν στο πεδίο των αρμοδιοτήτων της [Απόφαση 98/415].

Η πλήρης ανεξαρτησία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας είναι η βάση της νέας νομισματικής πολιτικής της Κοινότητας. Κατά τη γερμανική άποψη που έχει αποδείξει την ορθότητά της χάρη στην ανεξαρτησία της Bundesbank, το νόμισμα είναι πολύ σοβαρό πράγμα για να αφήνεται στους πολιτικούς, οι οποίοι, υπό την πίεση της ανεργίας, ξεχνούν τις κακές εμπειρίες του παρελθόντος και τίθενται στον πειρασμό να χειριστούν τη συναλλαγματική τιμή του νομίσματος ή τα επιτόκια σαν εργαλείο ανάκαμψης της οικονομίας. Ο δημοκρατικός έλεγχος μπορεί και πρέπει να ασκείται εκ των υστέρων με την απομάκρυνση των διοικητών των εθνικών κεντρικών τραπεζών, μελών του Συμβουλίου της ΕΚΤ, οι οποίοι, κατά την κρίση των κυβερνήσεων τους, δεν εκτέλεσαν καλά τα καθήκοντά τους.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Άμστερνταμ, στις 16 και 17 Ιουνίου 1997, εξέδωσε ψήφισμα στο οποίο διατυπώνονται οι δεσμεύσεις των κρατών μελών, της Επιτροπής και του Συμβουλίου το οποίο αφορά την υλοποίηση του συμφώνου σταθερότητας και ανάπτυξης. Με αυτό το σύμφωνο τα κράτη μέλη δεσμεύονται: στην τήρηση του μεσοπρόθεσμου στόχου για μια ισοσκελισμένη ή πλεονασματική δημοσιονομική κατάσταση, που θα προβλέπεται στα εθνικά προγράμματα σταθερότητας και σύγκλισης· την διόρθωση των υπερβολικών ελλειμμάτων το ταχύτερο δυνατόν μετά την εμφάνισή τους· την δημοσίευση, με δική τους πρωτοβουλία, των συστάσεων που γίνονται σύμφωνα με το άρθρο 104 (ΣΕΚ) και να μην επιδιώκουν τη δυνατότητα εξαίρεσης από τη διαδικασία του υπερβολικού ελλείμματος, εκτός εάν βρίσκονται σε σοβαρή ύφεση η οποία χαρακτηρίζεται από πτώση του πραγματικού ΑΕΠ κατά τουλάχιστον 0,75%.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Άμστερνταμ ενέκρινε επίσης δύο κανονισμούς που αποτελούν μέρος του συμφώνου σταθερότητας και ανάπτυξης για την εξασφάλιση δημοσιονομικής πειθαρχίας στο τρίτο στάδιο της ONE. Οι κανονισμοί θεσμοθετούν το πλαίσιο για την αποτελεσματική πολυμερή εποπτεία και προσδιορίζουν ακριβέστερα τη διαδικασία των υπερβολικών ελλειμμάτων. Ο πρώτος αφορά κυρίως τη συνέχεια των συμβάσεων, την αντικατάσταση στα κανονιστικά κείμενα της αναφοράς στο ECU από την αναφορά στο ευρώ σε σχέση ένα προς ένα και τους κανόνες μετατροπής και στρογγύλευσης [Κανονισμός 1103/97, ενοποιημένη έκδοση 01.01.2001]. Επιπλέον αυτού του κανονισμού, η οδηγία περί της προστασίας των καταναλωτών δια της αναγραφής των τιμών των προϊόντων που προσφέρονται στους καταναλωτές, ορίζει κανόνες για τις ισοτιμίες μετατροπής, τη στρογγύλευση, τη σαφήνεια και το ευανάγνωστο των ενδείξεων [Οδηγία 98/6]. Ο δεύτερος

κανονισμός προβλέπει συγκεκριμένα τις συνθήκες αντικατάστασης των νομισμάτων των συμμετεχόντων κρατών μελών από το ευρώ την 1η Ιανουαρίου 1999 [Κανονισμός 974/98, ενοποιημένη έκδοση 01.01.2008].

Από 1η Ιανουαρίου 2002 τα εθνικά νομίσματα των δώδεκα κρατών της Ευρωζώνης έπαυσαν να ισχύουν. Υπήρξε μια ανώτατη μεταβατική περίοδος οκτώ εβδομάδων στα περισσότερα κράτη μέλη κατά την οποία κυκλοφορούσαν ταυτόχρονα τα εθνικά κέρματα και χαρτονομίσματα, αλλά δεν γίνονταν πλέον πληρωμές με κάρτες ή με επιταγές στα παλιά εθνικά νομίσματα. Τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα και οι κυβερνήσεις των συμμετεχόντων κρατών μελών ήταν πολύ καλά προετοιμασμένα ώστε αυτή η πρωτόγνωρη επιχείρηση της μετάβασης στο ευρώ να στεφθεί με επιτυχία.

Είναι αξιοσημείωτο ότι η μετάβαση στην τρίτη φάση της οικονομικής και νομισματικής ένωσης διεξήχθη ομαλά παρά τις διακυμάνσεις που επηρέαζαν τις διεθνείς χρηματαγορές και παρά την άνευ προηγουμένου λογιστική πρόκληση. Αυτό ήταν αποτέλεσμα των προνοητικών οικονομικών πολιτικών που ασκήθηκαν στο πλαίσιο της ONE. Ήταν επίσης αποτέλεσμα προσεκτικής τεχνικής και νομοθετικής προετοιμασίας. Όπως είδαμε παραπάνω, όλη η κοινοτική νομοθεσία που ήταν απαραίτητη για τη γέννηση του ευρώ υιοθετήθηκε πριν από την 1η Ιανουαρίου 1999 και όλα έγιναν βάσει των σχεδίων που είχαν καταστρώσει οι κοινοί θεσμοί. Έτσι, χάρη στις σημαντικές προσπάθειες που επιτέλεσαν όλοι οι συμμετέχοντες στην επιχείρηση αυτή (εθνικές διοικήσεις, κεντρικές τράπεζες, χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, λιανικό εμπόριο, μεταφορείς χρημάτων) καθώς και στην ενθουσιώδη υποδοχή που επεφύλαξαν οι πολίτες στα νέα κέρματα και χαρτονομίσματα, η μετάβαση στο ευρώ στέφθηκε με πλήρη επιτυχία. Οι πληρωμές σε ευρώ αποτελούσαν την πλειοψηφία στο σύνολο των πληρωμών σε μετρητά ήδη από το τέλος της πρώτης εβδομάδας του Ιανουαρίου 2002. Στο τέλος της δεύτερης εβδομάδας, ελάχιστες ποσότητες εθνικών νομισμάτων κυκλοφορούσαν ακόμη.

Εκείνο που δεν είχε προβλεφθεί ήταν η επιδίωξη πολλών παραγωγών αγαθών και παρεχόντων υπηρεσιών να επωφεληθούν από τις στρογγυλοποιήσεις προς τα πάνω του νέου νομίσματος. Αυτή η ανεξέλεγκτη κερδοσκοπία επαύξησε τις πληθωριστικές πιέσεις πάνω σε οικονομίες που ήδη υπέφεραν από το ασταθές διεθνές περιβάλλον. Ιδιαίτερα ευάλωτοι στις ανατιμήσεις ήταν οι καταναλωτές που ήταν συνηθισμένοι σε χαρτονομίσματα με πολλά μηδενικά, όπως οι Ιταλοί και οι Έλληνες, οι οποίοι δεν συνειδητοποίησαν αμέσως την αύξηση των τιμών σε ευρώ. Οι αρμόδιες αρχές πρέπει

τόρα να καταβάλλουν μεγάλες προσπάθειες για να συγκρατήσουν τις τιμές. Θα πρέπει επίσης να εξασφαλίσουν την καλή προετοιμασία των νέων κρατών μελών για τη μελλοντική διεύρυνση της ζώνης του ευρώ. Μακροπρόθεσμα, πάντως, είναι πιθανό η ένταση του ανταγωνισμού να σταθεροποιήσει τις τιμές μέσα στην ενιαία αγορά.

Η εισαγωγή του ευρώ ήταν ένα μεγάλο γεγονός για το διεθνές νομισματικό σύστημα, που βασίζεται στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Η ΕΕ επιζήτησε και πέτυχε πρακτικές λύσεις για την εισαγωγή ενός σημαντικού διεθνούς νομίσματος στο σύστημα, χωρίς να απαιτηθεί αλλαγή του καταστατικού του ΔΝΤ. Έτσι, το διοικητικό συμβούλιο του ΔΝΤ δέχθηκε να αποκτήσει η ΕΚΤ θέση παρατηρητού πλησίον του. Οι απόψεις της ΕΕ/ΟΝΕ υποβάλλονται στο διοικητικό συμβούλιο του ΔΝΤ από το αρμόδιο μέλος του διοικητικού γραφείου του κράτους μέλους που ασκεί την προεδρία στη ζώνη ευρώ, επικουρούμενο από έναν εκπρόσωπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ο πρόεδρος της ΕΚΤ συμμετέχει στις συνεδριάσεις των υπουργών οικονομικών και των διοικητών των τραπεζών της Ομάδας των 7 που αφορούν την ΟΝΕ, π.χ. την πολυμερή εποπτεία ή τα θέματα των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Σε αυτές τις συνεδριάσεις ένας εκπρόσωπος της Επιτροπής συμμετέχει στην αντιπροσωπεία της Κοινότητας για να συνδράμει τον πρόεδρο του Συμβουλίου των υπουργών της Ένωσης ή της ζώνης ευρώ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΟΝΕ

Η μετάβαση από τη δραχμή στο ευρώ

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990, η ελληνική οικονομία ταλανιζόταν από υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα, υψηλό πληθωρισμό και "ισχνούς" ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης. Η Τράπεζα της Ελλάδας το 1995 ακολούθησε την πολιτική της "σκληρής δραχμής", η οποία σήμαινε σύνδεση της συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής με άλλα νομίσματα χωρών με χαμηλό ρυθμό πληθωρισμού καθιστώντας την αντιπληθωριστική πολιτική των νομισματικών αρχών περισσότερο αξιόπιστη. Ο πληθωρισμός μειώθηκε από 11% το 1994, σε 4% το 1997. Μέρος της πολιτικής της "σκληρής δραχμής" ήταν και τα υψηλά επιτόκια. Από το 1994 οπότε και απελευθερώθηκε η κίνηση κεφαλαίων, εξαιτίας των υψηλών επιτοκίων σημειώθηκαν μεγάλες εισροές κεφαλαίων. Η αύξηση της ζήτησης για το εθνικό νόμισμα της Ελλάδας, άσκησε αυξητικές πιέσεις στο νόμισμα, γεγονός που υπονόμειε την ανταγωνιστικότητα της χώρας στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον.

Η δραχμή αποτελούσε το νόμισμα μιας χώρας με πολλές "μακροοικονομικές αντιφάσεις": υψηλή συναλλαγματική ισοτιμία, χαμηλή ανταγωνιστικότητα και μεγάλο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Πολλοί πίστευαν πλέον ότι το νόμισμα ήταν υπερτιμημένο. Έτσι, η συναλλαγματική πολιτική της χώρας, έπρεπε να επαναπροσδιοριστεί.

Το 1998, λοιπόν, η δραχμή εντάχθηκε στον Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ), αφού πρώτα υποτιμήθηκε κατά 12,3%. Προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι πληθωριστικές πιέσεις (μέρος των οποίων προκλήθηκε από την υποτίμηση αυτή) η Τράπεζα της Ελλάδας άφησε την συναλλαγματική ισοτιμία του νομίσματος να αυξηθεί (καθώς είχε το περιθώριο της διακύμανσης του +/-15%).

Η μετάβαση όμως στο ενιαίο νόμισμα προϋπέθετε τη βαθμιαία ενίσχυση της αξίας της δραχμής κατά τα προηγούμενα χρόνια. Συγκεκριμένα, απαιτούσε την ενίσχυση της αγοραστικής της δύναμης, με τη δραστική μείωση του πληθωρισμού και την επίτευξη νομισματικής σταθερότητας και, ταυτόχρονα, τη βελτίωση της εξωτερικής της αξίας, με τη σταθεροποίηση της ισοτιμίας της έναντι των νομισμάτων

της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ύστερα του ευρώ. Προκειμένου να έχει διάρκεια η νομισματική σταθερότητα, ήταν επίσης αναγκαίο η αντιπληθωριστική νομισματική πολιτική να συνδυάζεται με δημοσιονομική πειθαρχία και την προοπτική πλήρους αποκατάστασης δημοσιονομικής ισορροπίας.

Ένα σημαντικό γεγονός που επηρέασε καθοριστικά την πορεία της χώρας προς την ΟΝΕ και μετέβαλε ευνοϊκά τις προσδοκίες επίτευξης νομισματικής σταθερότητας ήταν η αντιμετώπιση της νομισματικής κρίσης του 1994 και η συνακόλουθη αλλαγή της κατεύθυνσης της οικονομικής πολιτικής.

Η νομισματική αναταραχή του Μαΐου 1994 εκδηλώθηκε εν όψει της πλήρους απελευθέρωσης της κίνησης κεφαλαίων, η οποία ήταν βασική προϋπόθεση για την ενσωμάτωση της χώρας στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά και τη μελλοντική πλήρη ένταξή της στην ΟΝΕ. Η αποφασιστικότητα και αποτελεσματικότητα με την οποία στηρίχθηκε η ισοτιμία της δραχμής την εποχή εκείνη ενίσχυσαν την εμπιστοσύνη των αγορών και του κοινού στην ασκούμενη πολιτική και την προοπτική της οικονομικής σταθερότητας. Η αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και η σταθεροποίηση της ισοτιμίας αναδείχθηκαν κεντρικοί στόχοι, οι οποίοι επιτεύχθηκαν με την άσκηση αυστηρής νομισματικής πολιτικής και την επιτάχυνση της δημοσιονομικής προσαρμογής.

Η απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων το 1994 και η θετική εμπειρία από την επιτυχή αντιμετώπιση της νομισματικής αναταραχής οδήγησαν σε μεταβολή της στρατηγικής και του πλαισίου άσκησης της νομισματικής πολιτικής στα επόμενα έτη. Από το 1995, η νομισματική πολιτική υιοθέτησε ως κύριο ενδιάμεσο στόχο τη συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής έναντι του ECU και μετέπειτα του ευρώ. Στην τριετία 1995-1997, οι στόχοι για τη συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής έναντι του ECU επιτεύχθηκαν απολύτως, παρά τις πιέσεις που εκδηλώθηκαν κατά καιρούς στην αγορά συναλλάγματος, και ο πληθωρισμός υποχώρησε σημαντικά. Η ελληνική εμπειρία καταδεικνύει σαφώς ότι η σταθερότητα της συναλλαγματικής ισοτιμίας μπορεί να αποδειχθεί αποτελεσματικό μέσο αποκλιμάκωσης του πληθωρισμού.

Η ένταξη της δραχμής στο ΜΣΙ το Μάρτιο του 1998 ήταν ένα πολύ σημαντικό γεγονός στην πορεία της χώρας προς το ευρώ και προσδιόρισε την αρχή της τελικής φάσης της διαδικασίας σύγκλισης. Με τη συμμετοχή της δραχμής στο ΜΣΙ ικανοποιήθηκε μία ακόμη προϋπόθεση για την πλήρη ένταξη στην ΟΝΕ, εκτονώθηκαν οι πιέσεις στη δραχμή, καθορίστηκε ένα νέο πλαίσιο άσκησης της νομισματικής πολιτικής, και, γενικότερα, ενισχύθηκε η αξιοπιστία της

μακροοικονομικής πολιτικής. Η συμμετοχή της δραχμής στο ΜΣΙ ήταν ομαλή και συνετέλεσε στην αποκλιμάκωση του πληθωρισμού επειδή συνδυάστηκε, αφενός, με την άσκηση αυστηρής νομισματικής πολιτικής και, αφετέρου, με την επιτάχυνση της δημοσιονομικής προσαρμογής και τη συγκρατημένη άνοδο της αμοιβής εργασίας, που ήταν συνεπείς με τη διατηρησιμότητα της κεντρικής ισοτιμίας.

Η εφαρμογή έντονα αντιπληθωριστικής νομισματικής πολιτικής από το Μάρτιο του 1998 έως και το Δεκέμβριο του 1999 ήταν απόλυτα αναγκαία προκειμένου αρχικά να αντισταθμιστούν οι πληθωριστικές επιπτώσεις της υποτίμησης και να επανέλθει ο πληθωρισμός το ταχύτερο δυνατόν σε πτωτική τροχιά και, μετέπειτα, προκειμένου να συνεχιστεί η αποκλιμάκωση του πληθωρισμού, η οποία αποδείχθηκε δυσχερής εν μέρει λόγω του ανεπαρκούς ανταγωνισμού σε ορισμένους τομείς της οικονομίας αλλά και λόγω των επιπτώσεων της μεγάλης ανόδου της τιμής του πετρελαίου στη διεθνή αγορά. Συνεπώς, η Τράπεζα της Ελλάδος διατήρησε τα επιτόκια σε υψηλά επίπεδα και έλαβε πρόσθετα μέτρα για τη συγκράτηση της πιστωτικής επέκτασης, προκειμένου να περιοριστούν οι ενδογενείς πληθωριστικές πιέσεις.

Η πολιτική αυτή, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη εμπιστοσύνη των αγορών στην προοπτική ένταξης της χώρας στη ζώνη του ευρώ, είχε ως αποτέλεσμα να διατηρηθεί σχεδόν σταθερή η ισοτιμία της δραχμής, αλλά σε επίπεδο σημαντικά υψηλότερο, κατά 6,5%-8,5%, από την κεντρική της ισοτιμία για δύο περίπου χρόνια, μέχρι την ανατίμηση της κεντρικής ισοτιμίας κατά 3,5% τον Ιανουάριο του 2000. Η νομισματική πολιτική που ασκήθηκε συνετέλεσε στην ικανοποίηση του κριτηρίου σύγκλισης που αφορά τη συναλλαγματική ισοτιμία και στην υποχώρηση του πληθωρισμού στο 2% το καλοκαίρι του 1999, δηλαδή σε επίπεδο συμβατό με τη σταθερότητα των τιμών και την εκπλήρωση του σχετικού κριτηρίου.

Η Οικονομική Πολιτική 1996-2000

Το χρονοδιάγραμμα της ένταξης της χώρας στην ΟΝΕ και οι καθυστερήσεις που υπήρχαν όσον αφορά την ικανοποίηση βασικών κριτηρίων της Συνθήκης του Μάαστριχ δημιουργούσαν ασφυκτικούς περιορισμούς και πιέσεις στην κυβέρνηση που θα προέκυπτε από τις εθνικές εκλογές του Σεπτεμβρίου του 1996. Εάν η

οικονομική πολιτική που εφαρμοζόταν τα προηγούμενα χρόνια ήταν η κατάλληλη για τη σταθεροποίηση και ανάπτυξη της οικονομίας, τότε αναμφίβολα θα έπρεπε η νέα κυβέρνηση να πετύχει μεγαλύτερο βάθος στις επιδράσεις που θα είχε στους βασικούς στόχους της, με άλλα λόγια να αυξήσει την αποτελεσματικότητά της. Τα στενά χρονικά περιθώρια που έθετε η ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ δεν επέτρεπαν ωστόσο νέες καθυστερήσεις και πολύ περισσότερο πειραματισμούς πολιτικής.

Η μεγάλη απόκλιση μεταξύ των επιδόσεων της οικονομίας και των τιμών στόχων που όριζαν τα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχ έδιναν στην προσπάθεια της ένταξης της χώρας στην ΟΝΕ χαρακτήρα εθνικής πρόκλησης. Η νέα κυβέρνηση αναλάμβανε το πράγματι δύσκολο εγχείρημα να πετύχει το μετασχηματισμό της πρόκλησης σε μία νέα οικονομική πραγματικότητα για τη χώρα. Η διάβαση της χώρας μέσα από το 'μονόδρομο' της ΟΝΕ του Μάαστριχ προσδιόριζε απόλυτα τα όρια των οικονομικών εξελίξεων στη διάρκεια του δεύτερου μισού της δεκαετίας του 1990.

Η απόκλιση των επιδόσεων της οικονομίας από τους στόχους που είχε θέσει η προηγούμενη κυβέρνηση, στο Πρόγραμμα Σύγκλισης 1994-1999, οδήγησαν σε αναθεώρηση της διαχρονικής εξέλιξης των μακροοικονομικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας, καθώς και των σημαντικότερων μέσων πολιτικής που θα στήριζαν τη νέα προσπάθεια ονομαστικής και πραγματικής σύγκλισης.

Η οικονομική στρατηγική της κυβέρνησης προσδιοριζόταν στο νέο αναθεωρημένο Πρόγραμμα Σύγκλισης, το οποίο καθιστούσε ως απολύτως αναγκαία τη συνέχιση με συνέπεια του ίδιου πλαισίου οικονομικής διαχείρισης. Η μακροοικονομική πολιτική είχε έντονα αντιπληθωριστικό χαρακτήρα, ενώ κεντρικός άξονας της εξακολουθούσε να είναι η δημοσιονομική προσαρμογή. Η συντελεσθείσα βελτίωση των δημοσιονομικών μεγεθών στην τριετία 1994-1996 δεν διασφάλιζε σε μόνιμη βάση τη μείωση των ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους σε σχέση με το ΑΕΠ. Για να αντιμετωπιστεί το δημοσιονομικό πρόβλημα της χώρας σε μονιμότερη βάση ήταν επιτακτική η λήψη πρόσθετων διαρθρωτικών μέτρων στο δημόσιο τομέα που θα αντιμετώπιζαν τα γενεσιουργά αίτια των δημοσιονομικών ανισορροπιών (Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 1996).

Μετά την κατάθεση του προϋπολογισμού του 1997, ψηφίστηκαν δύο νόμοι με τους οποίους εισήχθησαν διαρθρωτικές ρυθμίσεις για την αύξηση των εσόδων και τη συγκράτηση των δημόσιων δαπανών. Συγκεκριμένα με το Ν. 2459/97, καταργήθηκαν πλήθος φορολογικών απαλλαγών και επιβλήθηκαν φόροι στην ακίνητη περιουσία και

στο εισόδημα από τόκους τίτλων του Δημοσίου. Με το δεύτερο νόμο Ν. 2469/97, δημιουργήθηκε ένα πλαίσιο εξορθολογισμού και ελέγχου των δημόσιων δαπανών (Τράπεζα της Ελλάδος 1998). Προσδοκώντας ότι οι φορολογικές αλλαγές και τα μέτρα για τον ανορθολογισμό και τη βελτίωση του έλεγχου των δημόσιων δαπανών θα συνέβαλαν σημαντικά στη μείωση του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού. Η προσπάθεια αυτή ενισχύονταν από τη λήψη περαιτέρω μέτρων για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και την επιτάχυνση της διαδικασίας αποκρατικοποιήσεων.

Η νομισματική πολιτική ήταν σταθερά προσανατολισμένη στη βαθμιαία αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και συνέχιζε την αυστηρή παρακολούθηση των δύο βασικών ενδιάμεσων στόχων, της σταθερότητας της συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής και της συγκράτησης της νομισματικής και πιστωτικής επέκτασης μέσα σε όρια συνεπή με την επιδιωκόμενη υποχώρηση του πληθωρισμού. Η σοβαρότητα του προβλήματος του πληθωρισμού επέβαλε ωστόσο στις νομισματικές αρχές της χώρας την απευθείας στόχευση του επιδιωκόμενου πληθωρισμού, ώστε να αυξηθεί η αντιπληθωριστική αποτελεσματικότητα της εφαρμοζόμενης νομισματικής πολιτικής (Τράπεζα της Ελλάδος 1998).

Η αποτελεσματικότητα του νέου μείγματος σταθεροποιητικής μακροοικονομικής πολιτικής σε μεγάλο βαθμό ήταν εξαρτημένη από τα χαρακτηριστικά που θα είχε η εισοδηματική πολιτική και την έκταση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Δεδομένης της αλλαγής του χρονοδιαγράμματος για την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ το 2001, η ελληνική οικονομία κέρδιζε πολύτιμο χρόνο ώστε να δοκιμαστεί ένας νέος συνδυασμός μέσων πολιτικής, που να περιλαμβάνει την αντιπληθωριστική προσαρμογή του κόστους εργασίας και την επιταχυνόμενη προώθηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων σε όλους τους τομείς της οικονομίας.

Το 1997 ήταν ένα κρίσιμο έτος για τις οικονομίες των χωρών-μελών της ΕΕ επειδή έπρεπε να επιτύχουν τον αναγκαίο βαθμό διατηρήσιμης οικονομικής σύγκλισης για τη συμμετοχή τους στο τελικό στάδιο της ΟΝΕ. Για την ελληνική κυβέρνηση ήταν πολύ σημαντική η αξιολόγηση των οικονομικών και νομισματικών εξελίξεων και της οικονομικής πολιτικής που ασκήθηκε, επειδή θα μπορούσε να προβεί σε συγκεκριμένες διαπιστώσεις σχετικά με την κατάσταση της οικονομίας το 1997, καθώς και τις προοπτικές που υπήρχαν για την εδραίωση νομισματικής σταθερότητας και διατηρήσιμης ανάπτυξης.

Η ιστορική συγκυρία που διαμόρφωνε η ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ απαιτούσε πολύ λεπτούς χειρισμούς και υψηλή συνέπεια για να είναι αποτελεσματική η μακροοικονομική διαχείριση και να επιτευχθεί τελικά ο στόχος της ένταξης.

Το 1997 συνεχίστηκε η πρόοδος προς τη σταθεροποίηση της οικονομίας. Ο πληθωρισμός υποχώρησε αισθητά σε 5,5%, το χαμηλότερο επίπεδο από τα μέσα της δεκαετίας του 1970. Σημαντική ήταν επίσης η μείωση του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης κατά 3,5 εκατοστιαίες μονάδες σε 4% του ΑΕΠ. Η αυξητική τάση του δημόσιου χρέους αντιστράφηκε και μειώθηκε στο 109,5% του ΑΕΠ, δημιουργώντας αισιοδοξία για συνέχιση της καθοδικής του πορείας. Οι εξελίξεις αυτές συντελούνταν παράλληλα με την επιτάχυνση του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης που έφτασε στο 3,2%. Οι συνθήκες όμως στην αγορά εργασίας και στο ισοζύγιο πληρωμών εξακολουθούσαν να μην ήταν ικανοποιητικές. Το ποσοστό ανεργίας παρέμεινε αμετάβλητο στο 10,3%, ενώ το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών διευρύνθηκε ελαφρά σε 4% του ΑΕΠ. Η εικόνα που παρουσίαζε η πορεία της ονομαστικής σύγκλισης αν και θετική σηματοδοτούσε ταυτόχρονα την ανάγκη για περαιτέρω λήψη μέτρων στην κατεύθυνση της νομισματικής σταθερότητας. Η κατάσταση ωστόσο στον πραγματικό τομέα της οικονομίας δημιουργούσε αβεβαιότητα και κινδύνους για την έκταση και το βάθος της διατηρησιμότητας της μακροοικονομικής προσαρμογής.

Επιπλέον, κατά τους τελευταίους μήνες του 1997 και στις αρχές του 1998, εκδηλώθηκαν ισχυρές πιέσεις στη δραχμή. Αν και εξωγενείς παράγοντες, όπως η νομισματική αναταραχή στην ανατολική Ασία, έδωσαν το έναυσμα της εξέλιξης αυτής, το μέγεθος και η διάρκεια των πιέσεων αντανάκλουν ορισμένα χαρακτηριστικά της οικονομικής δομής της χώρας. Ανάμεσα στους κυριότερους παράγοντες που ενίσχυαν και συντηρούσαν τις πιέσεις ήταν η απώλεια ανταγωνιστικότητας που είχε σημειωθεί από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και το μεγάλο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών, αποτέλεσμα κυρίως των διαρθρωτικών προβλημάτων της οικονομίας και του μείγματος οικονομικής πολιτικής που εφαρμοζόταν, αλλά και των κερδοσκοπικών κινήσεων του διεθνούς χρηματιστικού κεφαλαίου εξαιτίας των προσδοκιών υποτίμησης της δραχμής λόγω της προβλεπόμενης ένταξης της στο ΜΣΙ.

Ως αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών, αποφασίστηκε τον Μάρτιο του 1998 η ένταξη της δραχμής στο ΜΣΙ και η ταυτόχρονη προσαρμογή της ισοτιμίας της με υποτίμηση της τάξης του 12,3%.

Με την ένταξη της δραχμής στο ΜΣΙ και σε συνδυασμό με τη διακύμανση της συναλλαγματικής ισοτιμίας εντός περιορισμένων ορίων η ελληνική οικονομία πληρούσε μια βασική προϋπόθεση για τη συμμετοχή της στην ΟΝΕ το 2001. Η εξέλιξη αυτή ταυτόχρονα δημιουργούσε ένα νέο μακροοικονομικό περιβάλλον και πλαίσιο άσκησης νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής. Μετά την ένταξη της δραχμής στο ΜΣΙ και την προσαρμογή της ισοτιμίας, η ελληνική οικονομία εισήλθε σε ένα νέο στάδιο στη διαδικασία που οδηγούσε στην ΟΝΕ. Η επιτυχής όμως ολοκλήρωση αυτής της πορείας εξαρτιόταν από την αποτελεσματική αντιμετώπιση δύο κρίσιμων προκλήσεων που περιόριζαν την οικονομική πολιτική και προσδιόριζαν ταυτόχρονα το πλαίσιο άσκησης και τους βασικούς στόχους της με χρονικό πεδίο αναφοράς το 2001, δηλαδή το επιδιωκόμενο έτος ένταξης της Ελλάδας στην ΟΝΕ. Η πρώτη και βραχυχρόνια πρόκληση για την κυβέρνηση και την οικονομική στρατηγική της ήταν ο αποτελεσματικός περιορισμός των πληθωριστικών επιπτώσεων της υποτίμησης και η περαιτέρω μείωση του πληθωρισμού σε επίπεδο επίτευξης του κριτηρίου σύγκλισης. Η δεύτερη και μακροπρόθεσμη πρόκληση ήταν η έγκαιρη ολοκλήρωση της πορείας προς τη νομισματική σταθερότητα και την υιοθέτηση του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος. Κοινή βάση και των δύο προκλήσεων ήταν η αναδιάρθρωση και ενίσχυση, ποσοτική και ποιοτική, του παραγωγικού δυναμικού της χώρας. Η επίτευξη υψηλού και διατηρήσιμου ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για τη μακροχρόνια επίτευξη μακροοικονομικής προσαρμογής, και θα συνέβαλε στη μείωση της ανεργίας και στην ισορροπία του εξωτερικού τομέα της οικονομίας.

Δεδομένης της νέας οικονομικής κατάστασης που προέκυψε από τη συμμετοχή της δραχμής στο ΜΣΙ και της απαιτούμενης προόδου που θα έπρεπε να κάνει ακόμη η Ελλάδα για να εξασφαλίσει την ένταξη της στην ΟΝΕ, κρίθηκε, στα μέσα του 1998, απαραίτητη η αναθεώρηση του Προγράμματος Σύγκλισης, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι βραχυπρόθεσμες και μεσοπρόθεσμες προκλήσεις για την οικονομική πολιτική, ώστε η ελληνική οικονομία να εκπληρώνει όλα τα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχ μέχρι τις αρχές του 2000 και να ενταχθεί στην ΟΝΕ την 1η Ιανουαρίου του 2001. Το νέο επικαιροποιημένο Πρόγραμμα Σύγκλισης 1998-2001 ήταν ιδιαίτερα κρίσιμο, αφού παρουσίαζε τις τελικές εκτιμήσεις της διαχρονικής εξέλιξης των μακροοικονομικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας που θα έκριναν την αξιολόγηση της για ένταξη ή όχι στην ΟΝΕ, της επιτυχίας της

ασκούμενης οικονομικής πολιτικής και τη ρευστοποίησης μιας περίπου δεκάχρονης πορείας θυσιών του ελληνικού λαού.

Το νέο Πρόγραμμα και οι Προϋπολογισμοί του 1998 και 1999 ουσιαστικά προχωρούσαν στον επαναπροσδιορισμό του μείγματος αντιπληθωριστικής οικονομικής πολιτικής που θα εφαρμόζε και εξήγγειλε δέσμη συμπληρωματικών μέτρων για την ταχύτερη δημοσιονομική εξυγίανση και την επιτάχυνση της διαρθρωτικής προσαρμογής. Ανάμεσα στις βασικές επιδιώξεις του νέου μείγματος οικονομικής πολιτικής ήταν η επίσπευση της δημοσιονομικής προσαρμογής και η αποκλιμάκωση του πληθωρισμού. Και οι δύο επιλογές πολιτικής κρίνονταν αναγκαίες για να ολοκληρώσει η χώρα μας με επιτυχία την προσπάθεια της για επίτευξη διατηρήσιμης σύγκλισης, ώστε να ενταχθεί στην ΟΝΕ σύμφωνα με το προβλεπόμενο χρονοδιάγραμμα. Η ασκούμενη μακροοικονομική πολιτική θα έπρεπε ωστόσο να γίνει πιο αυστηρή.

Άμεση προτεραιότητα της δημοσιονομικής πολιτικής ήταν η περαιτέρω μείωση του ελλείμματος του κυβερνητικού τομέα σε επίπεδα αρκετά χαμηλότερα του κριτηρίου της Συνθήκης του Μάαστριχ. Η πολιτική της κυβέρνησης για την ολοκλήρωση της δημοσιονομικής εξυγίανσης και για την σταδιακή και συστηματική μείωση του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ, στηριζόταν στην περαιτέρω διεύρυνση της φορολογικής βάσης με την εισαγωγή νέων μέτρων (π.χ. φόρος 0,3% επί των χρηματιστηριακών συναλλαγών), στον περιορισμό της φοροδιαφυγής και στη συγκράτηση πρωτογενών δημόσιων δαπανών (OECD⁷ 1997/1998, Πρόγραμμα Σύγκλισης ΥΠΕΘΟ 1998). Σημαντική ήταν και η συμβολή της εισοδηματικής πολιτικής που εφαρμοζόταν στο δημόσιο τομέα, η οποία προέβλεπε αυξήσεις της τάξης του 2,5%, καθώς επίσης και η βαθμιαία μείωση της δημόσιας απασχόλησης. Επίσης προβλεπόταν μείωση του ποσοστού της εθνικής συμμετοχής στο πρόγραμμα των δημόσιων επενδύσεων και αύξηση των εσόδων κοινωνικής ασφάλισης μέσω προγράμματος εγγραφής των μεταναστών (OECD 1997/1998). Τέλος, σημαντικά ήταν τα έσοδα του κράτους από την υλοποίηση του προγράμματος μετοχοποίησης δημοσίων επιχειρήσεων και ιδιωτικοποίησης κρατικών τραπεζών και της μεταρρύθμισης στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης (Πρόγραμμα Σύγκλισης 1998).

Οι στόχοι της νομισματικής πολιτικής για το 1998 και τα επόμενα χρόνια πλέον θα καθορίζονταν και θα επιδιώκονταν βάσει του νέου θεσμικού περιβάλλοντος

⁷ Organization for Economic Co-operation and Development <http://www.oecd.org>

που δημιουργήθηκε μετά την ένταξη της δραχμής στο ΜΣΠ και από τον Ιανουάριο του 1999 στο ΜΣΙ ΙΙ και με την ανεξαρτησία της Κεντρικής Τράπεζας της Ελλάδος. Συγκεκριμένα, με το Νόμο 2548/1997 προσδιορίζονταν οι βασικοί σκοποί και οι κύριες αρμοδιότητες της Κεντρικής Τράπεζας σύμφωνα με το ρόλο της στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Συστήματος. Η διασφάλιση της σταθερότητας του γενικού επιπέδου των τιμών ήταν ο πρωταρχικός σκοπός της Τράπεζας της Ελλάδος και, στο βαθμό που ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται, μπορεί να στηρίζει τη γενική οικονομική πολιτική της κυβέρνησης. Για την επίτευξη του πρωταρχικού της σκοπού τίθενται στη διάθεση της Τράπεζας της Ελλάδος τα απαραίτητα μέσα νομισματικής πολιτικής και διασφαλίζεται η θεσμική ανεξαρτησία της.

Στα πλαίσια αυτά, άμεσος στόχος της νομισματικής πολιτικής μέχρι το 2000 ήταν ο περιορισμός των πληθωριστικών πιέσεων και η ταχύτερη δυνατή επαναφορά του πληθωρισμού σε πτωτική τροχιά (κάτω του 2% ως το τέλος του 1999), προκειμένου να συγκλίνει προς το μέσο επίπεδο πληθωρισμού των άλλων χωρών της ΕΕ (Τράπεζα της Ελλάδος 1998, 1999). Ο κύριος ενδιάμεσος στόχος της νομισματικής πολιτικής ήταν η διατήρηση της σταθερότητας της συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής έναντι των ευρωπαϊκών νομισμάτων που συμμετείχαν στο ΜΣΙ, πλησίον της κεντρικής ισοτιμίας και μέσα στο όριο του 2,5%. Ο περιορισμός των διακυμάνσεων της ισοτιμίας της δραχμής ήταν αναγκαίος όχι μόνο για να επιτευχθεί η αποκλιμάκωση του πληθωρισμού, αλλά και για να ικανοποιηθεί το κριτήριο της σταθερότητας της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Τελικά, η προς τα κάτω ακαμψία του πληθωρισμού ανάγκασε τις νομισματικές αρχές σε όλη τη διάρκεια της τριετίας 1998-2000 να επιτρέψουν την ανατίμηση της δραχμής πέρα των προβλεπόμενων ορίων διακύμανσης.

Η μεταβολή του πλαισίου άσκησης της νομισματικής πολιτικής μετά την ένταξη της δραχμής στο ΜΣΙ, σε συνδυασμό με την πλήρη ελευθερία στη διασυννοριακή κίνηση κεφαλαίων και την ανάπτυξη χρηματοοικονομικών καινοτομιών, περιόρισαν τη χρησιμότητα των ενδιάμεσων στόχων, όσον αφορά τα νομισματικά και πιστωτικά μεγέθη, και τη δυνατότητα επίτευξής τους (Τράπεζα της Ελλάδος 1998, 1999). Η πολιτική επιτοκίων εξελίχθηκε σε κύριο μέσο για την επίτευξη του πρωταρχικού στόχου της μείωσης του πληθωρισμού, καθώς και του ενδιάμεσου στόχου της σταθερότητας της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Επιδίωξη της νομισματικής πολιτικής ήταν η πορεία των επιτοκίων να αντανάκλα την πορεία του πληθωρισμού. Μεσοπρόθεσμα η αποκλιμάκωση του πληθωρισμού οδηγούσε στη

μείωση των επιτοκίων. Το γεγονός αυτό συνέβαλε αφενός στη σύγκλιση τους προς τα επιτόκια των χωρών που συμμετέχουν στη ζώνη του ευρώ και αφετέρου στην περαιτέρω ανάκαμψη των ιδιωτικών επενδύσεων και της οικονομικής δραστηριότητας.

Ο αποτελεσματικός έλεγχος του πληθωρισμού δεν θα ήταν δυνατόν να διασφαλιστεί μόνο με την άσκηση αντιπληθωριστικής νομισματικής πολιτικής και τη δημοσιονομική εξυγίανση. Το μακροοικονομικό πλαίσιο του επικαιροποιημένου Προγράμματος Σύγκλισης έκανε αναγκαία την παράλληλη εφαρμογή κατάλληλης εισοδηματικής πολιτικής. Η τελευταία ήταν προσανατολισμένη στη συγκράτηση του κόστους εργασίας σε επίπεδο χαμηλότερο του πληθωρισμού. Οι αυξήσεις στις ονομαστικές αποδοχές των εργαζομένων στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας γίνονταν με κριτήριο τον προβλεπόμενο πληθωρισμό και τις μεταβολές της παραγωγικότητας. Σημαντικό ρόλο στην αντιπληθωριστική κατεύθυνση της εισοδηματικής πολιτικής έπαιξε και η συμφωνία που επιτεύχθηκε το 1998 μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων για περιορισμένες αυξήσεις στη διετία 1998-1999, αλλά και η αυστηρή εισοδηματική πολιτική στο δημόσιο τομέα.

Κεντρικό ρόλο στην οικονομική στρατηγική της κυβέρνησης για την επίτευξη συνθηκών διατηρήσιμου ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης είχε επίσης η διαρθρωτική προσαρμογή της οικονομίας. Με το νέο Πρόγραμμα Σύγκλισης η κυβέρνηση εισηγήθηκε ένα ευρύ πλαίσιο διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Όπως υποστηρίζεται στην έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος (1999), οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στον ιδιωτικό τομέα, με την απελευθέρωση των δυνάμεων της αγοράς και τον περιορισμό των κρατικών παρεμβάσεων, θα συντελέσουν στην ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη και, επομένως, στην επίσπευση της δημοσιονομικής προσαρμογής. Οι μεταρρυθμίσεις επεκτείνονταν σε τρεις βασικούς οικονομικούς χώρους: στην αγορά εργασίας, όπου οι μεταρρυθμίσεις επιδίωκαν την απελευθέρωση της αγοράς και την αύξηση της ευκαμψίας της μέσω αλλαγών στις εργασιακές σχέσεις (μερική απασχόληση, ιδιωτικά γραφεία εργασίας, εισοδηματικές διαπραγματεύσεις σε επίπεδο τοπικό ή επιχείρησης κ.ά.)· στις δημόσιες επιχειρήσεις και στις κρατικές τράπεζες με την υλοποίηση προγράμματος ιδιωτικοποίησης τους· στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης (Πρόγραμμα Σύγκλισης 1998).

Παρά το γεγονός ότι η διετία 1998-1999 ήταν μια περίοδος αβεβαιότητας και αστάθειας (αναταραχή στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές, κρίση στο Κόσσοβο,

αύξηση τιμής πετρελαίου), η ελληνική οικονομία συνέχισε τη βελτίωση βασικών μακροοικονομικών μεγεθών της, πραγματοποιώντας περαιτέρω πρόοδο προς τη νομισματική σταθερότητα. Η Ελλάδα από τα μέσα του 1999, πληρούσε τα τέσσερα από τα πέντε κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχ, ενώ βρισκόταν κοντά στην επίτευξη της τιμής στόχου για τον πληθωρισμό, ο οποίος τελικά επιτεύχθηκε μέσα στο 2000. Αξιόλογη πρόοδος σημειώθηκε και προς την κατεύθυνση της αποκατάστασης της δημοσιονομικής ισορροπίας. Το 1999, το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης περιορίστηκε στο 1,5% του ΑΕΠ, από 2,5% το 1998. Επιπλέον το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης μειώθηκε στο 104,2% του ΑΕΠ το 1999 έναντι 105,4% το 1998. Η μείωση του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ για δύο συνεχή έτη συνεπάγεται και την εκπλήρωση του κριτηρίου για το χρέος, όσον αφορά την τάση μείωσης που θέτει η Συνθήκη του Μάαστριχ.

Παρά την εφαρμογή σταθεροποιητικής μακροοικονομικής πολιτικής στη χώρα μας και την επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου της παγκόσμιας οικονομίας, η εγχώρια οικονομική δραστηριότητα αυξήθηκε με υψηλό ρυθμό 3,7% το 1998 και 3,5% το 1999. Θετικό είναι το γεγονός ότι, από την πλευρά της ζήτησης σημειώθηκε αύξηση των ιδιωτικών και κυρίως των δημόσιων επενδύσεων. Αν και οι πραγματικοί μισθοί αυξήθηκαν, οι συνθήκες στην αγορά εργασίας εξακολούθησαν να μην είναι ικανοποιητικές. Το ποσοστό ανεργίας παρουσίασε μικρή αύξηση και έφτασε το 1999 το 10,5%. Η κατάσταση στο ισοζύγιο πληρωμών παρουσίασε βελτίωση με το έλλειμμα να μειώνεται στο 3% του ΑΕΠ το 1998. Συνολικά, στη διάρκεια του πολιτικού κύκλου 1993-2000 οι οικονομικές επιδόσεις παρουσίασαν σημαντική βελτίωση κυρίως στην κατεύθυνση της μακροοικονομικής σταθερότητας, με ταυτόχρονη διαμόρφωση κλίματος αισιοδοξίας για την αναπτυξιακή δυναμική της οικονομίας. Η διατηρησιμότητα ωστόσο των συνθηκών μεγέθυνσης δεν πρέπει να αξιολογηθεί μόνο με κριτήριο το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ, αλλά απαιτεί βαθύτερη διερεύνηση των συντελούμενων μετασχηματισμών στο μακροοικονομικό και στο παραγωγικό σύστημα της ελληνικής οικονομίας.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΕΝΙΑΙΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ

Η εισαγωγή του ευρώ στη χώρα μας επηρεάζει καθοριστικά τη λειτουργία του χρηματοπιστωτικού τομέα, το μηχανισμό μετάδοσης της νομισματικής πολιτικής και συντελεί στην επιτάχυνση της αναπτυξιακής διαδικασίας. Τα τελευταία χρόνια, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα έχει υποστεί ευρείας έκτασης μετασχηματισμό, λόγω της απελευθέρωσης των χρηματοπιστωτικών αγορών και της κίνησης κεφαλαίων, της τεχνολογικής προόδου, της ιδιωτικοποίησης κρατικών τραπεζών και της εισαγωγής του ευρώ. Ο βαθμός συγκέντρωσης έχει αυξηθεί, αλλά παράλληλα έχει ενταθεί και ο ανταγωνισμός. Επιπλέον, οι ελληνικές τράπεζες λειτουργούν σε ένα νέο περιβάλλον χαμηλότερων επιτοκίων και αυξημένης ρευστότητας, λόγω της μετάβασης από την εθνική στην ενιαία νομισματική πολιτική.

Οι ελληνικές τράπεζες έχουν επαρκή κεφαλαιακή βάση και ικανοποιητική τεχνολογία για να αντιμετωπίσουν τις νέες συνθήκες. Μπορούν επομένως να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της οικονομίας, όχι μόνο με την ικανοποίηση της ζήτησης των καταναλωτών και των αποταμιευτών για τραπεζικά προϊόντα αλλά και με την προσφορά νέων και ανταγωνιστικών προϊόντων για τη χρηματοδότηση της παραγωγής και των επενδύσεων. Για να αξιοποιήσουν όμως τις ευκαιρίες και να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις ανταγωνιστικές πιέσεις από την μετάβαση στο ευρώ, ορισμένες τράπεζες πρέπει να συμπιέσουν περαιτέρω το λειτουργικό τους κόστος, να προωθήσουν ταχύτερα τη νέα τεχνολογία στην προσφορά τραπεζικών υπηρεσιών, να ενισχύσουν τον ευρωπαϊκό τους προσανατολισμό και να βελτιώσουν τα συστήματα παρακολούθησης και διαχείρισης κινδύνων.

Η διεθνής πείρα καταδεικνύει ότι ο εντεινόμενος ανταγωνισμός στον τραπεζικό τομέα οδήγησε κατά καιρούς στο να υπερεκτιμηθούν οι ευκαιρίες και τα βραχυπρόθεσμα κέρδη και να υποεκτιμηθούν οι πιστωτικοί και οι άλλοι κίνδυνοι που συνδέονται, σε ορισμένες περιπτώσεις, με την ταχεία διεύρυνση των τραπεζικών εργασιών. Γι' αυτό το λόγο απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή και σύνεση κατά τη διαχείριση της τραπεζικής διαμεσολάβησης στο νέο περιβάλλον που έχει δημιουργηθεί με την εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος.

Η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών (ΕΕΤ), αξιοποιώντας την πληροφόρηση που της παρέχει η ενεργός συμμετοχή της στην Τραπεζική Ομοσπονδία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΤΟ), άρχισε να προετοιμάζει τη μετάπτωση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος στο περιβάλλον ευρώ από πολύ νωρίς. Το 1994 εξέδωσε μελέτη με τίτλο "Ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Ενοποίηση", στην οποία εκτίθενται διεξοδικά όλα τα θεωρητικά και πρακτικά θέματα, όπως εμφανίζονταν αμέσως μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχ. Το "Δελτίων" της ΕΕΤ εξάλλου, σε όλα σχεδόν τα τεύχη του από την ίδια περίοδο και μετά, περιέλαβε μεγάλο αριθμό σχετικών άρθρων και μελετών.

Το 1997, συστάθηκε η Συντονιστική Επιτροπή ΟΝΕ, με τη συμμετοχή ανώτατων διοικητικών στελεχών από 14 τράπεζες μέλη και με στόχο τη συμβολή στην προετοιμασία των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων ενόψει της εισαγωγής του ενιαίου νομίσματος. Σε πρακτικό επίπεδο οι λειτουργίες της επιτροπής αφορούσαν:

- στο συντονισμό των ενεργειών του ελληνικού πιστωτικού συστήματος με εκείνες των υπολοίπων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης,
- στην καθιέρωση τακτικής συνεργασίας με τις νομισματικές αρχές και άλλες κρατικές αρχές για την έγκαιρη και ομαλή μετάβαση,
- στην αξιοποίηση της πληροφόρησης που αντλούσε και συνέχισε να αντλεί η ΕΕΤ από την Τραπεζική Ομοσπονδία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τον Ιούλιο του 1998, συστάθηκε η Μόνιμη Συντονιστική Επιτροπή Ευρώ, η οποία ανέλαβε το συντονισμό των απαραίτητων ενεργειών μετάβασης τόσο σε διατραπεζικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο συνεργασίας με φορείς της Πολιτείας και την Τράπεζα της Ελλάδος. Την ίδια χρονιά, για τη στήριξη της Συντονιστικής Επιτροπής Ευρώ, η ΕΕΤ ίδρυσε Γραφείο Ευρώ, το οποίο συνεδρίαζε σε εβδομαδιαία βάση προκειμένου να συντονίζει τις εργασίες των επιτροπών για το ευρώ. Στο μεταξύ, εκτός της Μόνιμης Συντονιστικής Επιτροπής Ευρώ, είχαν ιδρυθεί και η Διατραπεζική Επιτροπή Ευρώ και η Επιτροπή των Παραγωγικών Τάξεων για θέματα ευρώ, οι οποίες και λειτούργησαν σε όλη τη διάρκεια του 1999.

Παρεμβάσεις σε θεσμικό επίπεδο

Οι σημαντικότερες θεσμικές παρεμβάσεις της ΕΕΤ έγιναν στα πλαίσια στενής συνεργασίας με αντίστοιχους φορείς της Πολιτείας, μέσω της συμμετοχής της σε

ομάδες εργασίας που συγκροτήθηκαν σε εθνικό επίπεδο, όπως η Ομάδα Δράσης για το Ευρώ, η Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή και η Επιτροπή για το Σχέδιο Εισαγωγής Τραπεζογραμματίων και Κερμάτων Ευρώ του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και η Συντονιστική Επιτροπή Δράσης του Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών

Νόμοι 2842/2000 και 2948/2001

Για την πληρέστερη εφαρμογή σε εθνικό επίπεδο των κοινοτικών Κανονισμών 1103/97, 974/98 και 2866/98 του Συμβουλίου, το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας προέβη στη σύσταση νομοπαρασκευαστικής επιτροπής για τη λήψη συμπληρωματικών μέτρων σχετικά με την εισαγωγή του ευρώ. Η ΕΕΤ, η οποία ήδη από το 1999 είχε ξεκινήσει την επεξεργασία σχετικού σχεδίου νόμου, συμμετείχε ενεργά σε όλη την πορεία των εργασιών της νομοπαρασκευαστικής επιτροπής του Υπουργείου. Ο εν λόγω νόμος ψηφίστηκε στις 27 Σεπτεμβρίου 2000 και ρύθμισε μεταξύ άλλων τα εξής:

- μετατροπές και στρογγυλοποιήσεις,
- αντικατάσταση επιτοκίων,
- μετατροπή του δημοσίου χρέους,
- μετατροπή κεφαλαίου ΑΕ και ΕΠΕ,
- διπλή αναγραφή τιμών,
- διατάξεις περί κεφαλαιαγοράς και χρηματιστηρίων.

Ο νόμος 2948/2001, εξάλλου, αντιμετώπισε διάφορα εκκρεμή θέματα αναφορικά με την κυκλοφορία τραπεζογραμματίων και κερμάτων ευρώ, ενώ περιείχε και διάφορες φορολογικές ρυθμίσεις.

Μετατροπή του Δημοσίου χρέους

Το Σχέδιο Μετάβασης του Δημοσιονομικού Τομέα στο ευρώ προέβλεπε τη μετατροπή σε ευρώ, από την 1η Ιανουαρίου 2001, του υφιστάμενου χρέους της χώρας σε ομόλογα και έντοκα γραμμάτια. Ανάλογα είχαν πράξει και οι υπόλοιπες έντεκα χώρες της ευρωζώνης (για τις οποίες η μεταβατική περίοδος ξεκίνησε από την 1η Ιανουαρίου 1999) κατά τις τελευταίες ημέρες του 1998. Για την εν λόγω μετατροπή, η οποία αποτέλεσε και το κύριο βάρος των εργασιών μετάπτωσης σε ευρώ των τραπεζών κατά το τετραήμερο 29 Δεκεμβρίου 2000 - 2 Ιανουαρίου 2001, η ΕΕΤ συμμετείχε στις εργασίες του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους και της Τράπεζας

της Ελλάδος για τον καθορισμό της μεθόδου και των κανόνων μετατροπής, καθώς επίσης και την εκπόνηση λεπτομερούς χρονοδιαγράμματος των απαραίτητων εργασιών.

Ευρώ -παρατηρητήρια

Η ΕΕΤ όρισε εκπροσώπους της στα ευρώ-παρατηρητήρια (επιτροπές φιλικού διακανονισμού καταναλωτικών διαφορών) που συστήθηκαν σε κάθε νομό της χώρας και λειτούργησαν υπό την εποπτεία του Υπουργείου Ανάπτυξης. Στόχος των επιτροπών αυτών ήταν η παρακολούθηση της εισαγωγής του ευρώ αναφορικά με τις συναλλαγές των καταναλωτών.

Επιταγές

Η ΕΕΤ επεξεργάστηκε πρόταση νομοθετικής ρύθμισης για τη διευκρίνιση θεμάτων περί επιταγών σε δραχμές - ιδιαίτερα δε των μεταχρονολογημένων - την οποία και υπέβαλε στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Παράλληλα, προέβη στην επεξεργασία σύστασης προς τις τράπεζες αναφορικά με τη χρήση επιταγών σε δραχμές και ευρώ κατά τη μεταβατική και τελική περίοδο. Η εν λόγω σύσταση προέβλεπε μεταξύ άλλων:

- ότι από την 1η Ιανουαρίου 2002 και εφεξής δεν θα έπρεπε να εκδίδονται επιταγές σε δραχμές,
- ότι οι τραπεζικές προμήθειες για τη διάθεση του μπλοκ επιταγών σε ευρώ ή δραχμές δεν θα έπρεπε να διαφέρουν, καθώς και
- οδηγίες σχετικής ενημέρωσης για το συναλλακτικό κοινό.

Ειδική αργία της 31ης Δεκεμβρίου

Με το άρθρο 36 του νόμου 2971/2001, ορίστηκε ως ειδική αργία η 31η Δεκεμβρίου 2001 για τη διενέργεια από τα πιστωτικά ιδρύματα, τις επιχειρήσεις παροχής επενδυτικών υπηρεσιών, τις εταιρείες χρηματοδοτικής μίσθωσης και τις εταιρείες πρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων, καθώς και τις ανώνυμες εταιρείες διαχείρισης αμοιβαίων κεφαλαίων και επενδύσεων χαρτοφυλακίου, των ειδικά και περιοριστικά προβλεπόμενων εργασιών, που αφορούσαν στη μετατροπή

του ευρώ, στον εφοδιασμό τραπεζογραμματίων και κερμάτων σε ευρώ και την απόσυρση της δραχμής.

Παράταση ωραρίου συναλλαγών κατά τη διάρκεια της περιόδου απόσυρσης

Στις 20 Δεκεμβρίου 2001, υπεγράφη μεταξύ των εκπροσώπων των τραπεζών και της ΟΤΟΕ, ενώπιον του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Πρακτικό Συμφωνίας, αναφορικά με:

- την κατά μία ώρα παράταση του νομίμου ωραρίου συναλλαγών, στο πλαίσιο διευκόλυνσης του συναλλακτικού κοινού και για τις εργασίες που αφορούν την αντικατάσταση δραχμής με ευρώ, μόνο κατά την περίοδο της παράλληλης κυκλοφορίας δραχμής και ευρώ,
- την εφάπαξ καταβολή το αργότερο μέχρι τις 28 Φεβρουαρίου 2002, σε κάθε εργαζόμενο, του καθαρού ποσού των 450 ευρώ. Τα συμβαλλόμενα μέρη ανέλαβαν την υποχρέωση να περιλάβουν το περιεχόμενο της Συμφωνίας αυτής σε ειδική συλλογική σύμβαση εργασίας μεταξύ τραπεζών-ΟΤΟΕ.

Κώδικας Τραπεζικής Δεοντολογίας για τις χρεώσεις των μετατροπών σε ευρώ

Η ΕΕΤ ανέπτυξε μεγάλη δραστηριότητα στον τομέα της ενημέρωσης των μελών της, προκειμένου να προετοιμαστεί κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο η επιτυχής μετάβαση στο νέο νομισματικό περιβάλλον. Ένα σημαντικό θέμα που χρειάστηκε να αντιμετωπιστεί ήταν αυτό των ενδεχόμενων επιβαρύνσεων της πελατείας στις πράξεις μετατροπής από δραχμές σε ευρώ κατά τη μεταβατική περίοδο και την περίοδο απόσυρσης.

Όπως είναι γνωστό, το 1998 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε τη Σύσταση 98/286 σχετικά με τα τραπεζικά έξοδα για τη μετατροπή σε ευρώ, με την οποία προέτρεπε τα κράτη μέλη να προβούν στην εφαρμογή προτύπου καλής πρακτικής για τις μετατροπές σε ευρώ. Στη συνέχεια, τον Οκτώβριο του 2000, εξέδωσε συμπληρωματικά νέα Σύσταση, η οποία μεταξύ άλλων αναφερόταν και στο θέμα των μετατροπών χωρίς έξοδα. Ενόψει αυτής της εξέλιξης, η ΕΕΤ μερίμνησε εγκαίρως να εμπλουτίσει τον ισχύοντα από το 1997 Κώδικα Τραπεζικής Δεοντολογίας με παράρτημα, στο οποίο υιοθετήθηκαν κανόνες για τη διεκπεραίωση των μετατροπών

αυτών κατά τη μονοετούς - για την Ελλάδα - διάρκειας μεταβατική περίοδο του 2001 χωρίς επιβάρυνση για όλους ανεξαιρέτως τους συναλλασσομένους. Ο ίδιος κανόνας της μη επιβάρυνσης προβλέφθηκε και για την τελική περίοδο, που για τη χώρα μας διήρκεσε από την 1η Ιανουαρίου μέχρι και την 28η Φεβρουαρίου 2002.

Η μοναδική εξαίρεση αφορούσε στη διακριτική ευχέρεια των τραπεζών για την είσπραξη προμήθειας διαχείρισης κατά την τελική περίοδο για την ανταλλαγή τραπεζογραμματίων εκφρασμένων στις νομισματικές μονάδες των υπολοίπων, εκτός της Ελλάδος, συμμετεχόντων κρατών μελών, με τραπεζογραμμάτια σε ευρώ. Στον Κώδικα προβλέφθηκε επίσης η τήρηση συγκεκριμένων κανόνων διαφάνειας για τις μετατροπές αυτές. Η υιοθέτηση των εν λόγω κανόνων από την ΕΕΤ αποτέλεσε πρωτοποριακή αντιμετώπιση του θέματος, στο βαθμό που αντίστοιχες ρυθμίσεις δεν ίσχυσαν σε άλλες χώρες της ζώνης του ευρώ στην ίδια έκταση και το ίδιο εύρος.

Επικοινωνιακή δραστηριότητα

Στα πλαίσια του επικοινωνιακού προγράμματος της και με στόχο την πληρέστερη δυνατή πληροφόρηση του ευρύτερου κοινού σχετικά με την εισαγωγή του ευρώ, η ΕΕΤ πραγματοποίησε ενημερωτικές εκδηλώσεις στην Αθήνα, αλλά και σε διάφορες πόλεις της περιφέρειας, με τη συνεργασία των τοπικών εμπορικών και βιομηχανικών επιμελητηρίων. Σκοπός αυτών των εκδηλώσεων ήταν η ενημέρωση του κοινού και των παραγωγικών τάξεων για τις αλλαγές που θα επιφέρει η εισαγωγή του νέου νομίσματος στις τραπεζικές εργασίες και γενικότερα στις συναλλαγές του κοινού με τις τράπεζες.

Παράλληλα, η ΕΕΤ συμμετέσχε ενεργά και στην εκστρατεία πληροφόρησης για το ευρώ της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, μέσω της συνεργασίας της με την Τράπεζα της Ελλάδος.

Εκπαιδευτική δραστηριότητα

Σημαντικό ρόλο στην ενημέρωση, κυρίως όμως στην προετοιμασία και εκπαίδευση, του προσωπικού των τραπεζών μελών διαδραμάτισε και το Ελληνικό Τραπεζικό Ινστιτούτο. Το ΕΤΙ ανέλαβε το κύριο βάρος εκπαίδευσης του προσωπικού που εργάζεται εκτός των μεγάλων αστικών κέντρων. Για το λόγο αυτόν, καταρτίστηκε ειδικό πρόγραμμα για θέματα ευρώ, το οποίο προσφέρθηκε με τη μορφή κατάρτισης από απόσταση. Στο πρόγραμμα αυτό συμμετείχαν κατά τη διετία

2000-2001 τουλάχιστον 4.500 άτομα, δηλαδή περίπου το 10% των απασχολουμένων στα μέλη της ΕΕΤ. Παράλληλα, το ΕΤΙ δραστηριοποιήθηκε και στην επεξεργασία ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες άλλων φορέων ή επιχειρήσεων, όπως π.χ. η ΔΕΗ, για τις ανάγκες του προσωπικού της οποίας εκπονήθηκε ειδικό ενημερωτικό φυλλάδιο.

Τελικά, όλες αυτές οι συντονισμένες προσπάθειες οδήγησαν σε απόλυτα επιτυχή αποτελέσματα. Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σε ότι αφορά τη φυσική κυκλοφορία του ευρώ κατά την πρώτη εβδομάδα του 2002, η Ελλάδα ήρθε τέταρτη στην κατάταξη των δώδεκα χωρών της ευρωζώνης από πλευράς ετοιμότητας. Παρά το γεγονός ότι η χώρα μας είχε σημαντικά μικρότερο, σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της ζώνης του ευρώ, χρόνο προετοιμασίας, η εισαγωγή του ευρώ στην Ελλάδα έγινε ομαλότερα και με λιγότερα προβλήματα από ότι σε άλλες χώρες της ευρωζώνης.

Είναι προφανές ότι οι ελληνικές τράπεζες, οι οποίες έφεραν τη μεγαλύτερη ευθύνη και το βάρος του επιτεύγματος αυτού, μπορούν εύλογα να αισθάνονται ιδιαίτερα δικαιωμένες για την ποιότητα και αποτελεσματικότητα του έργου τους.

Αναθεώρηση του κανονιστικού πλαισίου για τη λειτουργία των κεφαλαιαγορών στην Ευρωπαϊκή Ένωση - Έκθεση της "Επιτροπής Σοφών"

Όπως είναι γνωστό, το 2000, το Συμβούλιο ECOFIN αποφάσισε τη συγκρότηση επιτροπής, με επικεφαλής τον Alexandre Lamfalussy, που είναι γνωστή ως "Επιτροπή Σοφών", στην οποία ανέθεσε την εκπόνηση έκθεσης για την αξιολόγηση του ρυθμιστικού σε κοινοτικό επίπεδο πλαισίου του χρηματοπιστωτικού τομέα και τη διερεύνηση του τρόπου, με τον οποίο το ρυθμιστικό αυτό πλαίσιο θα μπορούσε να ανταποκριθεί καλύτερα στις ανάγκες της αγοράς και στους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην έκθεση της "Επιτροπής Σοφών" διαπιστώθηκαν αρκετές αδυναμίες στο υπάρχον κοινοτικό ρυθμιστικό πλαίσιο, το οποίο χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευελιξίας, αυστηρότητα και έλλειψη ομοιομορφίας σε ότι αφορά την ενσωμάτωσή του στις νομοθεσίες των κρατών μελών.

Η "Επιτροπή Σοφών" στο τελικό πόρισμά της, το οποίο υπεβλήθη τον Φεβρουάριο του 2001, προκειμένου να αναβαθμιστεί το κοινοτικό ρυθμιστικό πλαίσιο, συνιστά την υιοθέτηση μιας διαδικασίας σε τέσσερα επίπεδα. Ταυτόχρονα, για να υποστηριχθεί η προτεινόμενη διαδικασία, συγκροτούνται δύο επιτροπές, η

Ευρωπαϊκή Επιτροπή Εποπτικών Αρχών των Αγορών Κινητών Αξιών (European Securities Regulators Committee, CESR) και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κινητών Αξιών (European Securities Committee), ρόλος των οποίων θα είναι να συνδράμουν την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε θέματα τεχνικού χαρακτήρα.

Η διαδικασία που ακολουθείται στα τέσσερα αυτά επίπεδα είναι συνοπτικά η ακόλουθη:

- στο πρώτο επίπεδο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει στο Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ένα πλαίσιο γενικών αρχών Οδηγίας ή Κανονισμού κατά περίπτωση, με τα ουσιαστικά στοιχεία του αντικειμένου της πρότασης. Οι αρχές αυτές θα πρέπει περαιτέρω να καθορίζουν τη φύση και την έκταση των κανόνων τεχνικού περιεχομένου, που θα περιληφθούν επίσης στην Οδηγία ή τον Κανονισμό.
- στο δεύτερο επίπεδο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, έχοντας ήδη συμβουλευθεί σχετικά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κινητών Αξιών, ζητά τη συνδρομή της CESR αναφορικά με τα μέτρα τεχνικού χαρακτήρα που πρέπει να ληφθούν για τη συγκεκριμενοποίηση του πλαισίου αρχών, το οποίο έχει προταθεί στο πρώτο επίπεδο. Όταν ολοκληρωθούν οι διαδικασίες, η Επιτροπή υιοθετεί την πρόταση και την υποβάλλει στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,
- στο τρίτο επίπεδο, η CESR επεξεργάζεται Συστάσεις και κατευθυντήριες γραμμές για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής εφαρμογής της Οδηγίας ή Κανονισμού, όπως θα έχει διαμορφωθεί στο πρώτο και δεύτερο επίπεδο,
- στο τέταρτο επίπεδο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ελέγχει την ενσωμάτωση στην έννομη τάξη των κρατών μελών της Οδηγίας και τη συμμόρφωσή τους με τους κανόνες της Οδηγίας ή του Κανονισμού, κατά περίπτωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Συγκριτική Μελέτη των ετών πριν και μετά την ΟΝΕ

Η Ελλάδα

Αμέσως μετά την Ένταξη

Το 2002 ήταν ιδιαίτερα σημαντικό για τις χώρες που μετέχουν στη ζώνη του ευρώ, επειδή το έτος αυτό έπρεπε να εισαχθούν στην κυκλοφορία τα τραπεζογραμμάτια και τα κέρματα ευρώ, ώστε να ολοκληρωθεί η μετάβαση στην τελική φάση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ). Η συστηματική προετοιμασία και οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), τις εθνικές κεντρικές τράπεζες και τους λοιπούς αρμόδιους φορείς συνέβαλαν στην επιτυχία του εγχειρήματος και η μετάβαση στο νέο νόμισμα, η οποία άρχισε την 1η Ιανουαρίου 2002, ολοκληρώθηκε ομαλά μέχρι την 1η Μαρτίου, ημερομηνία κατά την οποία τα εθνικά νομίσματα των χωρών-μελών της ζώνης του ευρώ έπαυσαν να αποτελούν νόμιμο χρήμα.

Η υιοθέτηση από την Ελλάδα του ενιαίου νομίσματος και ο υψηλός βαθμός οικονομικής σταθερότητας και αξιοπιστίας που συνεπάγεται η συμμετοχή της στην ΟΝΕ έχουν συμβάλει καθοριστικά τα τελευταία χρόνια στην επιτάχυνση του ρυθμού ανόδου του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ), ο οποίος (σύμφωνα με προσωρινές εκτιμήσεις της ΕΣΥΕ) το 2002 διατηρήθηκε στο 4%, δηλαδή στο ίδιο περίπου επίπεδο όπως και το 2001, παρά τη δυσμενή διεθνή οικονομική συγκυρία. Χαρακτηριστικά της συγκυρίας αυτής ήταν η σοβαρή επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου της οικονομικής δραστηριότητας, ιδιαίτερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η αυξημένη αβεβαιότητα που επικράτησε εξαιτίας του ενδεχομένου πολεμικής σύγκρουσης στο Ιράκ και οι αρνητικές επιδράσεις από τη συνεχιζόμενη για τρίτο κατά σειρά έτος πτώση των τιμών των μετοχών στις παγκόσμιες χρηματιστηριακές αγορές.

Το διεθνές οικονομικό περιβάλλον

Μετά από ένα ευοίωνο ξεκίνημα τους τελευταίους μήνες του 2001 και στις αρχές του 2002, η ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας άρχισε να χάνει το δυναμισμό της στη διάρκεια του δεύτερου εξαμήνου και εξασθένησε ακόμη περισσότερο προς το τέλος του έτους. Για ολόκληρο το 2002, το παγκόσμιο ΑΕΠ υπολογίζεται ότι αυξήθηκε κατά 3,0%, δηλαδή με ρυθμό υψηλότερο από ό,τι το 2001 (2,3%), αλλά αισθητά χαμηλότερο από το μέσο όρο της προηγούμενης πενταετίας.

Ο ρυθμός ανάκαμψης της οικονομικής δραστηριότητας το 2002 παρουσίασε σημαντικές διαφορές από χώρα σε χώρα. Μεταξύ των προηγμένων βιομηχανικών χωρών, ήταν αρκετά υψηλότερος στις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και τον Καναδά από ό,τι στη ζώνη του ευρώ και την Ιαπωνία. Ακόμη υψηλότερος ήταν στις αναδυόμενες οικονομίες της Ασίας και στις υπό ένταξη στην ΕΕ χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Στη ζώνη του ευρώ, η ανάκαμψη της δραστηριότητας που παρατηρήθηκε το πρώτο τρίμηνο του 2002 επίσης εξασθένησε στη συνέχεια και, τελικά, το ΑΕΠ αυξήθηκε με ρυθμό 0,8% για ολόκληρο το έτος.

Διεθνώς ο πληθωρισμός παρέμεινε σε πολύ χαμηλά επίπεδα το 2002. Οι τιμές καταναλωτή αυξήθηκαν κατά 1,5% στις οικονομικά προηγμένες χώρες και λιγότερο από 5,5% στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Στη ζώνη του ευρώ, η πολύ μικρή επιβράδυνση του ετήσιου ρυθμού του πληθωρισμού βάσει του Εναρμονισμένου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΕνΔΤΚ) σε 2,2%, από 2,4% το 2001, αντανακλούσε κυρίως τη διατήρηση του πυρήνα σε υψηλό επίπεδο (και ιδίως την εξέλιξη των τιμών των υπηρεσιών). Αντίθετα, η επίπτωση της ανόδου των τιμών του πετρελαίου σε δολάρια ΗΠΑ υπεραντισταθμίστηκε από την ευνοϊκή επίδραση της ανατίμησης του ευρώ.

Οικονομική δραστηριότητα

Ο ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ στην Ελλάδα το 2002, ο οποίος ήταν ο δεύτερος υψηλότερος στην ΕΕ, στηρίχθηκε στην αύξηση της εγχώριας ζήτησης.

Στη διατήρηση του υψηλού ρυθμού ανόδου του ΑΕΠ τα τελευταία χρόνια συνετέλεσαν επίσης οι σημαντικές εισροές πόρων από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της

Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίες συνέβαλαν στη χρηματοδότηση επενδύσεων για έργα υποδομής, οι ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις που έχουν αναληφθεί, ιδιαίτερα στους τομείς των κατασκευών και των υπηρεσιών, ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, καθώς και η πραγματοποίηση σειράς διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων.

Από την πλευρά της προσφοράς, έχει συμβάλει επίσης η εκτιμώμενη σταθερή αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής – αποτέλεσμα της σταδιακής εισαγωγής νέων τεχνολογιών και καινοτομιών, αλλά και της πολιτικής των επιχειρήσεων για εξοικονόμηση εργασίας.

Η συνολική απασχόληση αυξήθηκε το 2002 κατά 1%, ενώ τα προηγούμενα τρία έτη εμφάνιζε μείωση ή στασιμότητα. Ταυτόχρονα, μειώθηκε ο αριθμός των ανέργων, με αποτέλεσμα το ποσοστό ανεργίας να υποχωρήσει και, για πρώτη φορά από το 1997, να διαμορφωθεί κάτω από 10% (στο 9,9%). Λόγω των εξελίξεων αυτών, το ποσοστό απασχόλησης σε σχέση με τον πληθυσμό αυξήθηκε περισσότερο από μία εκατοστιαία μονάδα (στο 56,7%).

Πληθωρισμός

Παρά τη δυσμενή επίδραση της εξαιρετικά μεγάλης αύξησης των τιμών των ωπών οπωροκηπευτικών στις αρχές του 2002 και της ανόδου της τιμής του αργού πετρελαίου στη διάρκεια του έτους, ο μέσος ετήσιος ρυθμός του πληθωρισμού (βάσει του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή – ΔΤΚ) για ολόκληρο το 2002 διαμορφώθηκε σε 3,6%, έναντι 3,4% το 2001. Όμως, ο πληθωρισμός παρέμεινε, για τρίτο κατά σειρά έτος, σημαντικά υψηλότερος από το επίπεδο που κρίνεται συμβατό με τη σταθερότητα των τιμών. Επίσης, η απόκλιση του πληθωρισμού στην Ελλάδα (με βάση τον ΕνΔΤΚ) από το μέσο ετήσιο πληθωρισμό στη ζώνη του ευρώ αυξήθηκε σε 1,7 εκατοστιαία μονάδα, από 1,3 εκατοστιαία μονάδα το 2001 και 0,8 της εκατοστιαίας μονάδας το 2000. Ο πυρήνας όμως του πληθωρισμού έμεινε ουσιαστικά αμετάβλητος το 2002 και η απόκλισή του από το αντίστοιχο μέγεθος της ζώνης του ευρώ περιορίστηκε σε 1,4 εκατοστιαία μονάδα, από 1,8 εκατοστιαία μονάδα το 2001.

Η απόκλιση του πυρήνα του πληθωρισμού αντανακλά όχι μόνο το γεγονός ότι η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε διαφορετική φάση του οικονομικού κύκλου από ό,τι η ζώνη του ευρώ ως σύνολο, αλλά και ορισμένους μονιμότερους παράγοντες, καθώς και την ελαφρώς μεγαλύτερη από ό,τι στη ζώνη του ευρώ επίπτωση των

στρογγυλοποιήσεων τιμών ή των ανατιμήσεων που έγιναν με αφορμή ή πρόσχημα την κυκλοφορία των τραπεζογραμματίων και των κερμάτων ευρώ.

Ειδικότερα, η ελληνική οικονομία υστερεί έναντι άλλων ευρωπαϊκών οικονομιών όσον αφορά τις συνθήκες λειτουργίας των αγορών αγαθών και υπηρεσιών. Το γεγονός ότι δεν λειτουργούν αποτελεσματικά κρίσιμες εγχώριες αγορές, όπως η αγορά καυσίμων και η αγορά νωπών οπωροκηπευτικών, έχει ως αποτέλεσμα να διογκώνονται οι επιπτώσεις εξωτερικών ή εσωτερικών διαταραχών (π.χ. της κακοκαιρίας, της ανόδου της τιμής του αργού πετρελαίου στην παγκόσμια αγορά ή της ανόδου κάποιου άλλου στοιχείου του κόστους).

Επιπλέον, είναι σε κάποιο βαθμό αναμενόμενο η ελληνική οικονομία, η οποία παρουσιάζει σχετικά υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και βρίσκεται σε διαδικασία πραγματικής οικονομικής σύγκλισης, να έχει υψηλότερο πληθωρισμό από ό,τι οι πιο προηγμένες οικονομίες της ζώνης του ευρώ, ιδίως στον τομέα εκείνων των αγαθών και υπηρεσιών που δεν είναι διεθνώς εμπορεύσιμα.

Τέλος, ένας ιδιαίτερος παράγοντας απόκλισης είναι η επί πολλά έτη παρατηρούμενη θετική διαφορά των ρυθμών ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, η οποία όμως περιορίστηκε αισθητά την τελευταία διετία.

Εκτός από τους έκτακτους ή εξωγενείς παράγοντες που, όπως προαναφέρθηκε, συνέβαλαν στη μικρή αύξηση του μέσου ετήσιου πληθωρισμού το 2002 στην Ελλάδα, αυξητική επίδραση στον πληθωρισμό είχαν και η διεύρυνση των περιθωρίων κέρδους σε κλάδους οικονομικής δραστηριότητας που επηρεάζουν ιδιαίτερα τη διαμόρφωση των τιμών καταναλωτή, καθώς και οι σχετικά υψηλοί ρυθμοί αύξησης των τιμών των υπηρεσιών που παρέχονται από τον ιδιωτικό τομέα. Οι εξελίξεις αυτές αντανακλούν μη αποτελεσματική λειτουργία της αγοράς και ανεπαρκή ανταγωνισμό σε ορισμένους τομείς και, ενδεχομένως, σε αρκετές περιπτώσεις υπερβάλλουσα ζήτηση.

Οικονομικές συνθήκες στην Ελλάδα προ της κρίσης

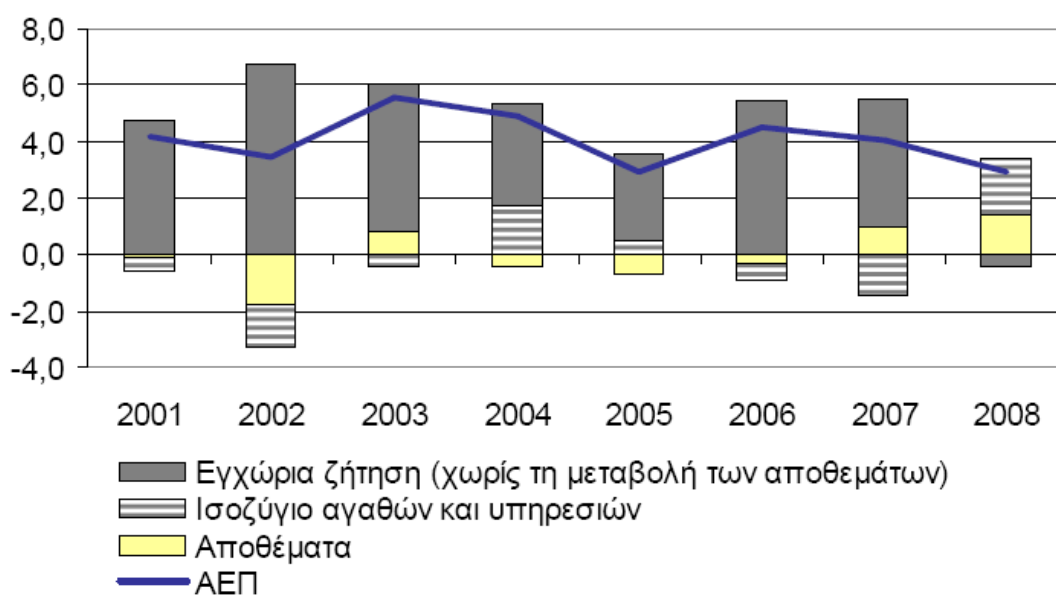
Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα εξελίχθηκε σε μία από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες οικονομίες της Ευρώπης, επιτυγχάνοντας παράλληλα σημαντική μείωση του επιπέδου ανεργίας. Πιο συγκεκριμένα, κατά την περίοδο 2000-2007 το πραγματικό ΑΕΠ της Ελλάδας αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,2%, έναντι

αντίστοιχου ρυθμού 1,9% στην Ευρωζώνη, ενώ το ποσοστό ανεργίας υποχώρησε συνολικά κατά 2,9 εκατοστιαίες μονάδες, φθάνοντας το 8,3% το 2007, έναντι 7,4% στην Ευρωζώνη.

Η οικονομική μεγέθυνση κατά την προαναφερόμενη περίοδο βασίστηκε στην ταχεία αύξηση της εγχώριας ζήτησης, ενώ ο εξωτερικός τομέας της οικονομίας συνεισέφερε κατά μέσον όρο αρνητικά στην ανάπτυξη (Διάγραμμα 9). Η αύξηση της εγχώριας ζήτησης υποστηρίχθηκε από μία επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, με δημόσια ελλείμματα τα οποία – εξαιρουμένου του έτους 2006 – υπερέβαιναν το οριζόμενο στο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης της ΕΕ (ΣΣΑ) όριο του 3% του ΑΕΠ (Πίνακας 10). Επιπλέον, η εγχώρια ζήτηση ενισχύθηκε από την ταχεία πιστωτική επέκταση προς τα νοικοκυριά και, σε μικρότερο βαθμό, τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, με μέσους ετήσιους ρυθμούς 29,6% και 14,8% αντίστοιχα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9

Ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ της Ελλάδας και συνιστώσες της ανάπτυξης (%)

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, 2000-2008.

Τα επιμόνωσ υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι κατά την αφετηρία της εξεταζόμενης περιόδου το χρέος του δημοσίου τομέα της Ελλάδας ήταν είδη αυξημένο, είχαν σαν αποτέλεσμα η Ελλάδα να έχει το 2007 τη δεύτερη υψηλότερη αναλογία δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ στην ΕΕ. Συγκεκριμένα,

αν και η αύξηση του δημοσίου χρέους υπεραντισταθμίστηκε από την ταχεία ανάπτυξη του ΑΕΠ, με αποτέλεσμα την υποχώρηση της αναλογίας του χρέους στο ΑΕΠ από 103,2% το 2000 σε 94,8% το 2007, το τελευταίο αυτό ποσοστό ήταν κατά 28,6 εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερο από το μέσο όρο της Ευρωζώνης και υπολειπόταν μόνον του αντίστοιχου ποσοστού της Ιταλίας.

Εκτός του υψηλού δημοσίου χρέους, τα χρεωστικά βάρη του ιδιωτικού τομέα αυξήθηκαν σημαντικά κατά την περίοδο 2000-2007, ως αποτέλεσμα της προαναφερόμενης ταχείας πιστωτικής επέκτασης προς τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα, το χρέος των νοικοκυριών έφτασε το 45,6% του ΑΕΠ το 2007 από μόλις 12,5% του ΑΕΠ το 2000, ενώ το χρέος των επιχειρήσεων αυξήθηκε στο 48,8% του ΑΕΠ το 2007 από 31,1% το 2000 (Πίνακας 10).

Δεδομένου ότι η καθαρή αποταμίευση της ελληνικής οικονομίας ήταν κατά μέσον όρο αρνητική στην περίοδο 2000-2007 (βλέπε Πίνακα 10), τα υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα και η ταχεία αύξηση του ιδιωτικού χρέους χρηματοδοτήθηκε με εξωτερικό δανεισμό. Έτσι, κατά μέσο όρο, ο καθαρός ετήσιος δανεισμός της Ελλάδας έφτασε το 10% του ΑΕΠ κατά την περίοδο 2000-2007, οδηγώντας σε μεγάλη αύξηση του εξωτερικού χρέους της χώρας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Εξέλιξη του δημοσίου και του ιδιωτικού χρέους και καθαρή αποταμίευση/ καθαρός δανεισμός της ελληνικής οικονομίας (% του ΑΕΠ)

	Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης	Δημόσιο Χρέος	Χρέος Εγχώριων Επιχειρήσεων*	Χρέος Εγχώριων Νοικοκυριών*	Καθαρή Αποταμίευση	Καθαρός Δανεισμός της Οικονομίας
2000	-3,7	103,2	31,1	12,5	-0,1	9,6
2001	-4,5	103,6	34,3	16,3	0,2	10,2
2002	-4,7	100,6	35,1	20,1	0,0	11,7
2003	-5,7	97,9	37,1	23,5	0,0	11,0
2004	-7,5	98,6	38,4	28,3	1,4	8,9
2005	-5,1	98,8	41,0	34,9	-0,6	9,3
2006	-2,8	95,9	43,9	40,3	-0,6	9,1
2007	-3,5	94,8	48,8	45,6	-2,2	12,1
2008	-5,0	97,6	54,5	48,2	-2,7	11,0

*Αφορά τη χρηματοδότηση από τα εγχώρια Νομισματικά Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα (NXI).

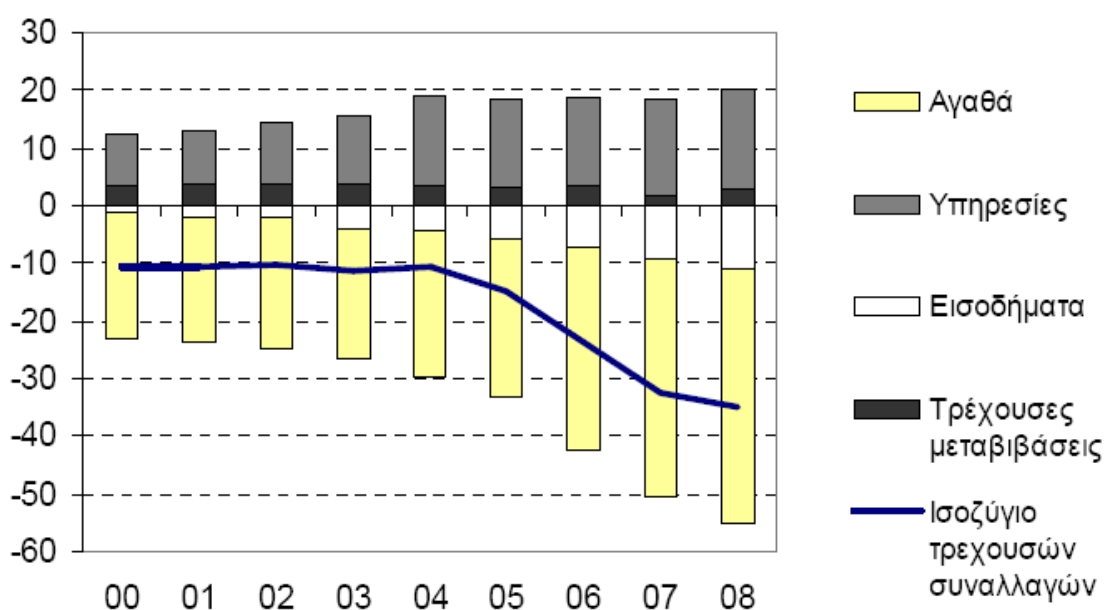
Πηγή: ΕΣΥΕ, Τράπεζα της Ελλάδος.

Η αύξηση του εξωτερικού χρέους της ελληνικής οικονομίας προκύπτει και από την εξέλιξη των μεγεθών του ισοζυγίου πληρωμών. Όπως φαίνεται στο

Διάγραμμα 11, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της χώρας παρέμεινε υψηλό κατά την περίοδο 2000-2004 και διευρύνθηκε περαιτέρω από το 2005 και έπειτα, φτάνοντας το 14,2% του ΑΕΠ το 2007. Η εξέλιξη αυτή αντανακλά την ύπαρξη έντονων ανισορροπιών στο ισοζύγιο αγαθών, αλλά και την ταχεία επιδείνωση του ισοζυγίου εισοδημάτων. Ως προς το ισοζύγιο αγαθών, οι εισαγωγές υπερέβαιναν συστηματικά και κατά πολύ τις εξαγωγές και σημείωσαν ταχεία αύξηση τα τελευταία χρόνια, υποδηλώνοντας ένα σημαντικό έλλειμμα ανταγωνιστικότητας. Αναφορικά με το έλλειμμα του ισοζυγίου εισοδημάτων, ο σχεδόν δεκαπλασιασμός του κατά την περίοδο 2000-2007 οφείλεται κατά κύριο λόγο στην άνοδο του ελλείματος του ισοζυγίου τόκων στο 3,2% του ΑΕΠ το 2007 από μόλις 0,7% το 2000.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11

Εξέλιξη του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και των συνιστωσών του
(δισ €)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

Ενώ το υψηλό και αυξανόμενο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αυτομάτως υποδηλώνει ταχεία αύξηση των εξωτερικών υποχρεώσεων της χώρας, η άνοδος του ελλείματος του ισοζυγίου τόκων ειδικότερα αποτελεί

ισχυρή ένδειξη διόγκωσης του εξωτερικού χρέους⁸. Πράγματι, όπως φαίνεται στον Πίνακα 12, το ακαθάριστο εξωτερικό χρέος της Ελλάδας έφτασε το 149% του ΑΕΠ το 2008, από μόλις 95% το 2003⁹. Αυτό προέκυψε από την ταχεία αύξηση του ποσού του χρέους της γενικής κυβέρνησης που διακρατείται από ξένους, σε συνδυασμό την ακόμα πιο απότομη διόγκωση του εξωτερικού χρέους που βαρύνει το υπόλοιπο της οικονομίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Ακαθάριστο εξωτερικό χρέος της ελληνικής οικονομίας

	Γενική κυβέρνηση		Υπόλοιπο οικονομίας		Σύνολο	
	δισ €	% του ΑΕΠ	δισ €	% του ΑΕΠ	δισ €	% του ΑΕΠ
2003	101	59%	62	36%	162	95%
2004	125	67%	61	33%	186	100%
2005	145	73%	78	39%	223	113%
2006	154	72%	96	45%	250	117%
2007	178	78%	132	58%	311	136%
2008	192	79%	171	70%	363	149%

Πηγή: Quarterly External Debt Statistics (QEDS), IMF και World Bank.

Επιδράσεις της συμμετοχής της Ελλάδας στην Ευρωζώνη στη δανειακή της θέση

Παρατηρώντας τα αυξανόμενα ελλείμματα και το διογκούμενο χρέος της Ελλάδας κατά την περίοδο 2000-2007, εύλογα διερωτάται κανείς πως ήταν δυνατόν να διατηρηθεί για όλο αυτό το διάστημα μία τόσο μεγάλη απόκλιση μεταξύ του εισοδήματος και των δαπανών της χώρας, χωρίς να τεθεί σε λειτουργία κάποιος μηχανισμός εξισορρόπησης. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό συνδέεται με το σχετικά περιορισμένο οικονομικό βάρος της Ελλάδας ως χώρας-μέλους της Ευρωζώνης. Χωρίς τον παράγοντα αυτόν, τα μεγάλα εξωτερικά ελλείμματα θα είχαν αργά ή γρήγορα προκαλέσει μεταβολή των συναλλαγματικών ισοτιμιών, η οποία θα έτεινε να συγκρατήσει τη ζήτηση για εισαγωγές, συμβάλλοντας παράλληλα στην ενίσχυση

⁸ Καθώς τα επιτόκια που ίσχυαν το 2000 ήταν σημαντικά χαμηλότερα αυτών που ίσχυαν τα επόμενα χρόνια, η αύξηση του ελλείμματος του ισοζυγίου τόκων μπορεί να αποδοθεί μόνον σε μία σημαντική διόγκωση του εξωτερικού χρέους της χώρας.

⁹ Το 2003 είναι το πρώτο έτος για το οποίο υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία του ακαθάριστου εξωτερικού χρέους της Ελλάδας.

των εξαγωγών. Αντ' αυτού, η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωζώνη είχε ως αποτέλεσμα μία συναλλαγματική ισοτιμία ουσιαστικά ανεξάρτητη από την εξωτερική οικονομική θέση της χώρας¹⁰. Αντί υποτίμησης, η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία ανατιμήθηκε κατά 17% στην περίοδο 2002-2007, συντελώντας στην περαιτέρω επιδείνωση του εξωτερικού ελλείμματος¹¹.

Εκτός της εξουδετέρωσης του μηχανισμού συναλλαγματικής ισοτιμίας ως μέσου διόρθωσης των εξωτερικών ανισορροπιών, η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωζώνη είχε ανάλογη επίδραση και στο μηχανισμό των επιτοκίων. Με το βαθμό επενδυτικού κινδύνου της χώρας (country risk) να έχει περιορισθεί σημαντικά με τη ένταξη στο Ευρώ, και με την ρευστότητα της αγοράς να είναι άφθονη, ο δημόσιος και ο ιδιωτικός τομέας της Ελλάδας ήταν σε θέση να εξασφαλίζουν χρηματοδότηση με τα χαμηλά επιτόκια που ίσχυαν για τις άλλες χώρες της Ευρωζώνης, ανεξάρτητα από το αυξανόμενο χρέος και τον συγκριτικά υψηλό πληθωρισμό της ελληνικής οικονομίας. Ενδεικτικά, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 13, από την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη (2002) μέχρι το 2007 τα επιτόκια των Ελληνικών και των Γερμανικών ομολόγων δημοσίου διέφεραν ελάχιστα. Στην περίπτωση της Ελλάδας, ο συνδυασμός χαμηλών ονομαστικών επιτοκίων και πληθωρισμού, ο οποίος κατά την περίοδο 2002-2007 ήταν κατά 1,2 εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερος του μέσου όρου της Ευρωζώνης (2,2%), είχε ως συνέπεια τη διατήρηση των πραγματικών επιτοκίων σε πολύ χαμηλά ή και σε ορισμένες περιπτώσεις αρνητικά επίπεδα. Τα επιτόκια αυτά αναπόφευκτα αποθάρρυναν την αποταμίευση, ενθάρρυναν την πιστωτική επέκταση και επομένως συνέβαλλαν σημαντικά στην διατήρηση των ελλειμμάτων και την αύξηση του εξωτερικού χρέους της Ελλάδας.

¹⁰ Για μία μελέτη των επιδράσεων της ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωζώνη, βλέπε Argyrou, 2006.

¹¹ Βλέπε Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας, Τράπεζα της Ελλάδος (διάφορα τεύχη).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13

Αποδόσεις 10ετών κρατικών ομολόγων (%)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Deutsche Bundesbank.

Δεδομένου του ρόλου που είχε η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωζώνη για τα επιτόκια και τη συναλλαγματική ισοτιμία, είναι σαφές ότι πριν από το ξέσπασμα της τρέχουσας κρίσης, η μόνη πολιτική που θα μπορούσε να συγκρατήσει την άνοδο του εξωτερικού χρέους της χώρας θα ήταν μία πολιτική δημοσιονομικής εξυγίανσης. Εντούτοις, όπως υποδηλώνουν οι προαναφερόμενες εξελίξεις στο έλλειμμα του δημοσίου, η πολιτική που ακολουθήθηκε ήταν σε γενικές γραμμές επεκτατική, μία επιλογή που κατά πάσα πιθανότητα επηρεάστηκε τόσο από τις τότε ευαίρονες προβλέψεις για το μέλλον της ελληνικής και της διεθνούς οικονομίας, όσο και από τη γενικότερη άποψη ότι, με δεδομένη την συμμετοχή της Ελλάδας στη νομισματική ένωση η άντληση εξωτερικής χρηματοδότησης δεν συνιστούσε πρόβλημα για τη χώρα.

Εξελίξεις στα επιτόκια της Ελλάδας

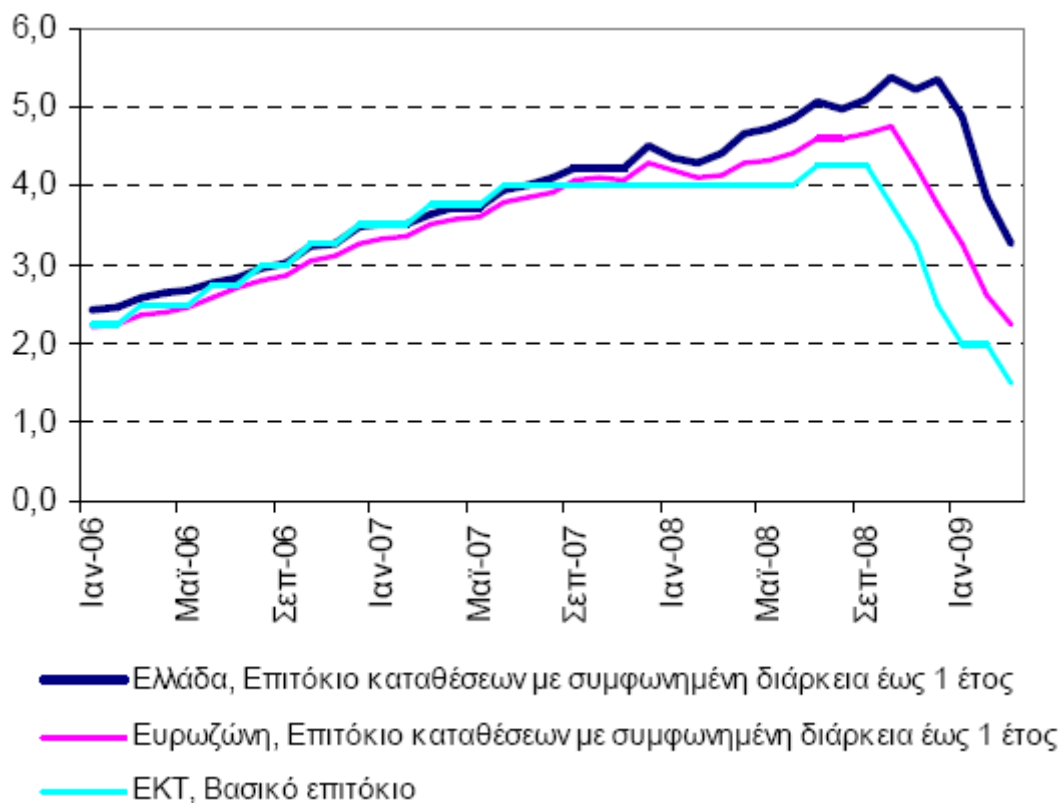
Από τα προηγούμενα, είναι σαφές ότι η διεθνής κρίση εκδηλώθηκε σε μία περίοδο κατά την οποία η ελληνική οικονομία ήταν επιβαρημένη από τα χρόνια ελλείμματα και το αυξημένο εξωτερικό της χρέος. Όπως αποδείχθηκε στην πράξη, η αδυναμία αυτή έθεσε πρόσφατα την Ελλάδα σε μειονεκτική θέση ως προς το κόστος εξυπηρέτησης του χρέους της. Καθώς το αυξημένο χρέος της Ελλάδας συνεπάγεται

και αυξημένο κίνδυνο για τους δανειστές (default risk), και καθώς το ασφάλιστρο κινδύνου (risk premium) ενισχύθηκε σημαντικά ως αποτέλεσμα της κρίσης, προέκυψε μία σημαντική απόκλιση (spread) μεταξύ των επιτοκίων του χρέους της Ελλάδας και των αντίστοιχων επιτοκίων άλλων χωρών μελών της Ευρωζώνης, ενώ η πολιτική επιτοκίου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) έχασε αρκετή από τη σημασία της για τον προσδιορισμό του κόστους εξυπηρέτησης του ελληνικού χρέους.

Ενδεικτικά, η διαφορά επιτοκίου μεταξύ του Ελληνικού και του Γερμανικού δεκαετούς κρατικού ομολόγου έφτασε τις 2,87 εκατοστιαίες μονάδες το Μάρτιο του 2009 από έναν μέσον όρο 0,26 μονάδων στο διάστημα 2002-2007 (βλέπε Διάγραμμα 13). Επιπλέον, η διαφορά μεταξύ του βασικού επιτοκίου της ΕΚΤ και του επιτοκίου καταθέσεων προθεσμίας έως 1 χρόνου στην Ελλάδα διευρύνθηκε στις 2,89 εκατοστιαίες μονάδες μέχρι τον Ιανουάριο του 2009 και ισούτο με 1,75 μονάδες το Μάρτιο του 2009, από μόλις 0,07 μονάδες το 2006 (βλέπε Διάγραμμα 14). Η εμφάνιση των ανωτέρω μεγάλων αποκλίσεων επιτοκίου υποδηλώνει ότι, στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας, τα επιτόκια άρχισαν, απρόσμενα, να παίζουν ξανά τον ρόλο τους ως μηχανισμός εξισορρόπησης. Για τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, τα υψηλότερα επιτόκια καταθέσεων και τα αντίστοιχα υψηλότερα επιτόκια δανεισμού θα αναμενόταν να ενθαρρύνουν την αποταμίευση και να αποθαρρύνουν την πιστωτική επέκταση για καταναλωτικούς και επενδυτικούς σκοπούς, ασκώντας έτσι περιοριστικές επιδράσεις στη ζήτηση για εισαγωγές. Για το δημόσιο τομέα, το υψηλότερο κόστος εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους επιβαρύνει μεν τον κρατικό προϋπολογισμό, δημιουργεί όμως ταυτόχρονα ένα πρόσθετο κίνητρο για τον περιορισμό του δημοσίου ελλείμματος, καθώς μία βελτίωση των δημοσίων οικονομικών θα έτεινε να έχει ευεργετική επίδραση στους όρους δανεισμού της χώρας.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 14

Επιτόκια καταθέσεων και βασικό επιτόκιο ΕΚΤ (%)

Πηγή: ΕΚΤ.

Παρά τη δυνητική συνεισφορά τους στον περιορισμό των ελλειμμάτων, οι μεγάλες αποκλίσεις επιτοκίων συνεπεία της δανειακής θέσης της χώρας είναι πιθανόν να έχουν σοβαρό αντίκτυπο και στην ανάπτυξη. Όπως υποστηρίζουμε παρακάτω, ο αντίκτυπος αυτός ενδέχεται να είναι κρίσιμος για τη δυνητική αποτελεσματικότητα μίας επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής ενάντια στην τρέχουσα ύφεση.

Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα μετά την Ένταξη στην ΟΝΕ

Εισαγωγή

Η λειτουργία ενός εύρωστου και αποτελεσματικού τραπεζικού συστήματος συνιστά τον ακρογωνιαίο λίθο για την ανάπτυξη της οικονομίας μιας χώρας. Η ελληνική εμπειρία, πριν και μετά την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Οι σχετικά υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης και ο εκσυγχρονισμός της ελληνικής οικονομίας τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια σχετίζονται άμεσα με την απελευθέρωση, την αναδιάρθρωση και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Είναι ενδεικτικό ότι το ειδικό βάρος των ελληνικών τραπεζών στην ελληνική οικονομία, όπως αυτό αντανακλάται από το λόγο του ενεργητικού ως προς το ΑΕΠ, αυξήθηκε από 127%, περίπου, το 2000 σε 190% το 2008.

Κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων, η οργάνωση και η λειτουργία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος μεταβλήθηκαν ριζικά. Οι αλλαγές αυτές, που συνοδεύτηκαν και από τη μεγάλη επέκταση του γεωγραφικού χώρου δραστηριοποίησης των ελληνικών τραπεζών, συντελέστηκαν σε δύο φάσεις. Η πρώτη ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του '80 και ολοκληρώθηκε με την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ το 2001, ενώ η δεύτερη καλύπτει την περίοδο από τότε μέχρι σήμερα.

Κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης, η σταδιακή εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών για την εφαρμογή έως το 1992 της Δεύτερης Κοινοτικής Τραπεζικής Οδηγίας, καθώς και η απόφαση για την απελευθέρωση της κίνησης των κεφαλαίων μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ, είχαν ως αποτέλεσμα τη δραστική μείωση της διοικητικής παρέμβασης του ελληνικού κράτους στον τρόπο λειτουργίας των τραπεζών. Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα που μέχρι τότε ήταν υπέρ-ρυθμισμένο και αυστηρά ελεγχόμενο από το κράτος άρχισε σταδιακά να απελευθερώνεται. Οι ελληνικές τράπεζες, ακόμη και αυτές που ελέγχονταν άμεσα ή έμμεσα από το ελληνικό Δημόσιο, απέκτησαν μεγαλύτερο βαθμό ελευθερίας στην άσκηση ενεργής πολιτικής διαχείρισης των στοιχείων του ενεργητικού και του παθητικού τους. Αυτή η εξέλιξη συνετέλεσε στη διαμόρφωση συνθηκών ανταγωνισμού σχετικά με τον

προσδιορισμό του ύψους των επιτοκίων, την προσέλκυση καταθέσεων, τη χορήγηση πιστώσεων και την προσφορά τραπεζικών υπηρεσιών σε επιχειρήσεις και νοικοκυριά. Έτσι, οι ελληνικές τράπεζες αναδείχθηκαν σε κύριο μηχανισμό χρηματοδότησης της ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Κατά τη φάση αυτή υπήρξε εκτεταμένη αναδιοργάνωση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος μέσω σημαντικού αριθμού ιδιωτικοποιήσεων, συγχωνεύσεων και εξαγορών και μέσω της δημιουργίας ολοκληρωμένων χρηματοπιστωτικών ομίλων. Παράλληλα, οι τραπεζικοί όμιλοι πραγματοποίησαν τις πρώτες κινήσεις έξω-συνοριακής δραστηριοποίησής τους στην ευρύτερη περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Κατά τη δεύτερη φάση, η μεταρρύθμιση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος ολοκληρώθηκε με την κατάργηση και των τελευταίων διοικητικών ρυθμίσεων στο πλαίσιο της δημιουργίας της ενιαίας ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς. Παράλληλα, συνεχίστηκαν οι συγχωνεύσεις και οι εξαγορές, αυτή τη φορά με τη συμμετοχή και μεγάλων τραπεζών του εξωτερικού. Συνήφθησαν επίσης στρατηγικές συμμαχίες με ισχυρά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα του εξωτερικού που όμως, αν κρίνουμε από τη βραχύβια διάρκειά τους, δεν απέδωσαν το επιθυμητό αποτέλεσμα.¹²

Από τα τέλη της δεκαετίας του '90, οι ελληνικοί τραπεζικοί όμιλοι, έχοντας προσαρμοστεί με επιτυχία στις νέες, πιο ανταγωνιστικές συνθήκες της αγοράς, παρέχουν πλήρες φάσμα χρηματοοικονομικών προϊόντων και υπηρεσιών. Η ανάπτυξη των εργασιών τους συνοδεύτηκε από εντυπωσιακή αύξηση της κερδοφορίας τους, που στηρίχθηκε και εξακολουθεί να στηρίζεται στο μεγαλύτερο μέρος της στα καθαρά έσοδα από τόκους και προμήθειες από τις συνήθεις τραπεζικές εργασίες. Σε αυτόν το λόγο, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι σήμερα η χρηματοδότηση των χορηγήσεων των ελληνικών τραπεζών βασίζεται σε ποσοστό μεγαλύτερο του 90% στις καταθέσεις τους, βρίσκεται σε πολύ μεγάλο βαθμό η εξήγηση της μεγαλύτερης ανθεκτικότητας του ελληνικού τραπεζικού συστήματος στις πιέσεις της τρέχουσας χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης.

¹² Αυτές ήταν οι στρατηγικές συμμαχίες μεταξύ: α) της Deutsche Bank και της Eurobank και β) της ING και της Πειραιώς. Η μόνη συμμαχία που διήρκεσε ήταν αυτή μεταξύ της Credit Agricole και της Εμπορικής, η οποία εξελίχθηκε στην πλήρη εξαγορά της δεύτερης από την πρώτη.

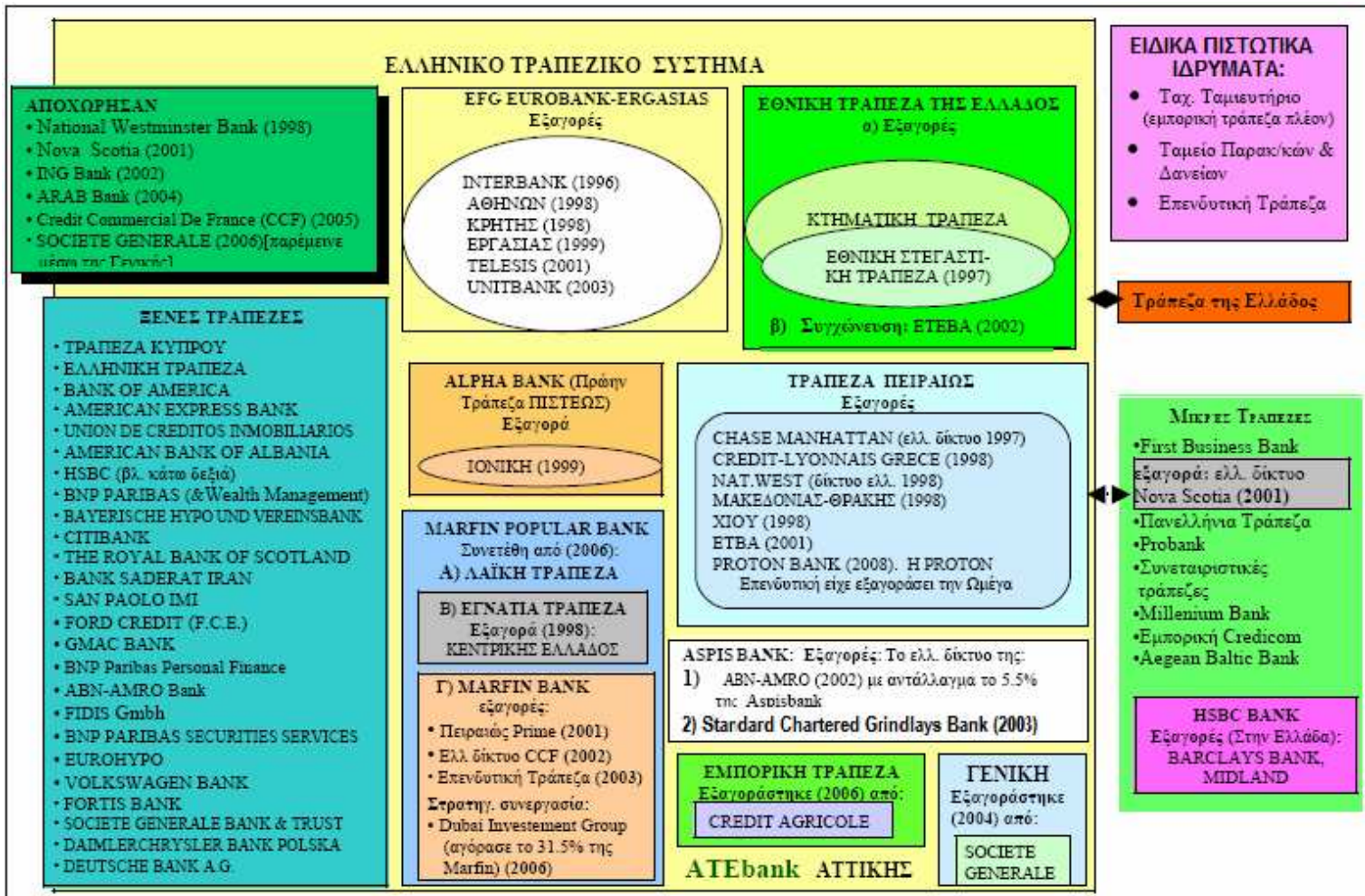
Η Δομή του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος

Στα τέλη του 2008, λειτουργούσαν στην Ελλάδα 66 πιστωτικά ιδρύματα. Από αυτά, 49 είναι εμπορικές τράπεζες (19 με έδρα την Ελλάδα και 30 με έδρα χώρα του εξωτερικού), ένα είναι ειδικό πιστωτικό ίδρυμα (το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων) και 16 είναι συνεταιριστικές τράπεζες.

Τα περισσότερα από τα πιστωτικά ιδρύματα που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα αλλά έχουν την έδρα τους στο εξωτερικό είναι ευρωπαϊκά και συνήθως έχουν πολύ περιορισμένο αριθμό καταστημάτων. Ο κύριος τομέας δραστηριοποίησής τους είναι η χρηματοδότηση της ναυτιλίας και η κάλυψη των αναγκών μεγάλων πελατών τους. Το σχετικά μικρό μέγεθος της ελληνικής τραπεζικής αγοράς και η ισχυρή ανταγωνιστική θέση των ελληνικών τραπεζών είναι οι κύριοι λόγοι που απέτρεψαν τις ξένες εμπορικές τράπεζες από τη διεκδίκηση εντονότερης παρουσίας στη λιανική τραπεζική και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις που, μεταξύ άλλων, θα απαιτούσε σημαντικές επενδύσεις για τη δημιουργία εκτεταμένου δικτύου καταστημάτων. Εξαιρέση αποτελούν οι τρεις κυπριακές τράπεζες που φαίνεται ότι θεωρούν την ελληνική αγορά ως δική τους "ενδοχώρα", καθώς και μια ομάδα διεθνούς εμβέλειας τραπεζών (Credit Agricole, Societe Generale, Citibank και HSBC) που, στο πλαίσιο της προβολής τους ως τράπεζες που δραστηριοποιούνται σε παγκόσμιο επίπεδο, έκριναν σκόπιμο να αποκτήσουν ουσιαστική παρουσία στη χώρα μας είτε μέσω εξαγοράς υφιστάμενης ελληνικής τράπεζας, είτε μέσω οργανικής ανάπτυξης. Ειδική περίπτωση αποτελεί η Millennium Bank που ξεκίνησε ως εγχείρημα δημιουργίας μιας νέας, σύγχρονων αντιλήψεων, τράπεζας με τη συνεργασία Ελλήνων και Πορτογάλων επενδυτών.

Στο γράφημα 15 καταγράφεται το σύνολο των πιστωτικών ιδρυμάτων που λειτουργούν σήμερα στην Ελλάδα, ενώ παράλληλα παρέχεται ένα συνοπτικό πανόραμα των συγχωνεύσεων και εξαγορών που έλαβαν χώρα την περίοδο 1996-2009.

ΓΡΑΦΗΜΑ 15 ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Παρατηρώντας τη σημερινή διάρθρωση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και συγκρίνοντάς την με αυτήν 10-12 χρόνια πριν, δηλαδή λίγο πριν την υιοθέτηση του ευρώ και της πραγματοποίησης του πρώτου μεγάλου κύματος συγχωνεύσεων και εξαγορών, παρατηρούμε μια αξιοσημείωτη σταθερότητα ως προς το ποσοστό συμμετοχής των ξένων πιστωτικών ιδρυμάτων. Σύμφωνα με στοιχεία της ΤτΕ, στα τέλη του 1997 η παρουσία των ξένων τραπεζών (θυγατρικές και υποκαταστήματα) στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα ανερχόταν βάσει του ενεργητικού στο 17% περίπου.¹³ Σήμερα, παρά τις εξαγορές των τελευταίων χρόνων (Εμπορικής, Γενικής) και τη δημιουργία της Marfin Egnatia Bank, το ποσοστό αυτό εκτιμάται λίγο πάνω από το 20%.

Αντίθετα, οι μεγάλες αλλαγές που σημειώθηκαν την τελευταία δεκαετία στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα αποτυπώνονται σε δύο καίριες σημασίας χαρακτηριστικά του: α) στην έκλειψη σχεδόν όλων των ειδικών πιστωτικών

¹³ Τράπεζα της Ελλάδος, 1999, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 1998, Αθήνα, 280.

ιδρυμάτων¹⁴ και β) τη ραγδαία μείωση της επιρροής του ελληνικού Δημοσίου με τη σταδιακή πώληση των μεριδίων που κατείχε σε διάφορες πρώην κρατικές τράπεζες. Είναι ενδεικτικό ότι στα τέλη του 1997 τα μερίδια των κτηματικών και των επενδυτικών τραπεζών στο σύνολο των χορηγήσεων ανερχόταν στο 9% και 3% αντίστοιχα,¹⁵ ενώ βάσει του κριτηρίου της ιδιοκτησίας, τα κρατικού ενδιαφέροντος πιστωτικά ιδρύματα αποσπούσαν σχεδόν τα τρία τέταρτα του συνόλου των χορηγήσεων και των καταθέσεων έναντι 12% στις χορηγήσεις και 16% στις καταθέσεις σήμερα.

Οι εξελίξεις αυτές αποτελούν συνέπεια της σταδιακής απελευθέρωσης της αγοράς, της ίδρυσης αρκετών νέων ιδιωτικών τραπεζών στις αρχές της δεκαετίας του '90, της συνεχούς ενίσχυσης της θέσης των υφιστάμενων ιδιωτικών τραπεζών, της ιδιωτικοποίησης κρατικού ενδιαφέροντος τραπεζών και της σταδιακής αποκρατικοποίησης του μεγαλύτερου ελληνικού πιστωτικού ιδρύματος, της Εθνικής Τράπεζας. Αξίζει επίσης να επισημανθεί το διαχρονικά αμελητέο ειδικό βάρος των συνεταιριστικών τραπεζών, οι οποίες παρά τη σημαντική ανάπτυξή τους κατά την υπό εξέταση περίοδο δεν έχουν κατορθώσει να αποσπάσουν μερίδια αγοράς από τις εμπορικές τράπεζες (Πίνακας 16).

ΠΙΝΑΚΑΣ 16: Η ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ (ΤΕΛΟΣ 2008)

Κατηγορία πιστωτικών ιδρυμάτων	Αριθμός Τραπεζών	Καταστήματα	Εκτιμώμενα μερίδια (%) σε:		
			Ενεργητικό	Χορηγήσεις	Καταθέσεις
Εμπορικές τράπεζες	49	3967	97.8	95.8	97.1
<i>A) ΜΕ ΕΛΡΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ</i>	19	3640	89.3	87.2	89.5
<i>B) ΜΕ ΕΛΡΑ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ</i>	30	327	8.5	8.6	7.6
Συνεταιριστικές Τράπεζες	16	126*	0.8	1.4	1.0
Ειδικά πιστωτικά Ιδρύματα (ΤΠ & Δ)	1	4	1.4	2.8	1.9
Σύνολο	66	4097*	100.0	100.0	100.0

Πηγές: ΤτΕ, 2009, Έκθεση για τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα, Αθήνα.

* Με βάση στοιχεία της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών και της Ένωσης Συνεταιριστικών Τραπεζών που δημοσιεύονται στις ιστοσελίδες τους, τα καταστήματα των συνεταιριστικών τραπεζών στις 31/12/2008 ήταν 177. Όσον αφορά το σύνολο των καταστημάτων, η Ελληνική Ένωση Τραπεζών εκτιμά ότι αυτό ήταν 4130 συμπεριλαμβανομένων και των 65 μονάδων της ΤτΕ.

¹⁴ Από τα ειδικά πιστωτικά ιδρύματα, οι κτηματικές-στεγαστικές και επενδυτικές τράπεζες απορροφήθηκαν από εμπορικές τράπεζες (μόνη εξαίρεση αποτελεί η Επενδυτική Τράπεζα Ελλάδος που ανήκει ως αυτόνομη μονάδα στον όμιλο της Marfin), η Αγροτική Τράπεζα και το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο μετατράπηκαν σε εμπορικές τράπεζες και μόνο το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων παρέμεινε ως είχε.

¹⁵ Τράπεζα της Ελλάδος, 1998, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 1997, Αθήνα, 151.

Χαρακτηριστικό της ελληνικής τραπεζικής αγοράς είναι και η διαχρονική σταθερότητα κατά την τελευταία δεκαετία του ποσοστού που κατέχουν τα πέντε μεγαλύτερα πιστωτικά ιδρύματα, το οποίο ανέρχεται περίπου στα δύο τρίτα του συνόλου του ενεργητικού. Το ποσοστό αυτό κρίνεται υψηλό αφού στη ζώνη του ευρώ, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΚΤ, ο αντίστοιχος (μη σταθμισμένος) μέσος όρος διαμορφώνεται το 2007 στο 54.7%, με τα μεγάλα κράτη-μέλη της ΟΝΕ να εμφανίζουν μικρότερο βαθμό συγκέντρωσης (Γερμανία: 22%, Ιταλία: 33.1%, Γαλλία: 51.8%, Ισπανία: 41%).

Όμως, παρά το σημαντικό βαθμό συγκέντρωσης, ο οποίος προσδίδει στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα χαρακτηριστικά ολιγοπωλιακής αγοράς, ο ανταγωνισμός που αναπτύσσεται μεταξύ των πιστωτικών ιδρυμάτων είναι ιδιαίτερα οξύς. Η έντασή του οφείλεται σε παράγοντες όπως η όλο και μεγαλύτερη ενοποίηση του ευρωπαϊκού χρηματοοικονομικού χώρου, η ισχυρότερη παρουσία ξένων πιστωτικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα¹⁶, ο φόβος της εισόδου νέων ξένων πιστωτικών ιδρυμάτων¹⁷ και η προσφορά πλειάδας προϊόντων και υπηρεσιών σε τμήματα της τραπεζικής αγοράς από φορείς του ευρύτερου χρηματοπιστωτικού συστήματος που δεν είναι τράπεζες.¹⁸ Επιπρόσθετα, πολλές μεγάλες εταιρείες προτιμούν να εκδίδουν ομολογιακά δάνεια, να χρησιμοποιούν τη χρηματοδοτική μίσθωση ή να αναζητούν κεφάλαια στο Χρηματιστήριο αντί να προσφεύγουν στον τραπεζικό δανεισμό.

Οι έντονα ανταγωνιστικές συνθήκες στην ελληνική τραπεζική αγορά αποτυπώνονται κυρίως στην ποικιλία των παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, την επικοινωνιακή πολιτική, τα κανάλια διανομής και την ποιότητα εξυπηρέτησης των πελατών. Σημαντικές διαφοροποιήσεις όμως παρατηρούνται και στην ακολουθούμενη τιμολογιακή πολιτική τους. Σύμφωνα με στοιχεία της ΤτΕ¹⁹, τα επιτόκια των καταθέσεων ταμειυτηρίου, για παράδειγμα, κυμαίνονται για ποσά μέχρι € 30χιλ. από 0% έως 2.25% ενώ των καταθέσεων προθεσμίας για ποσό € 20χιλ. από 0.6% έως 4.1%. Άλλωστε, η συμμετοχή της Ελλάδας στην ΟΝΕ έχει οδηγήσει τη σταδιακή σύγκλιση των ελληνικών επιτοκίων με τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά. Μόνο

¹⁶ Για παράδειγμα, Τράπεζα Κύπρου, Marfin Popular Bank, Credit Agricole μέσω της Εμπορικής Τράπεζας.

¹⁷ Όπως υποστηρίζει η θεωρία των διαμφισβητούμενων αγορών (contestable markets), οι υφιστάμενες επιχειρήσεις ενός κλάδου, προκειμένου να αποτρέψουν την είσοδο νέων επιχειρήσεων στον κλάδο, δεν καθορίζουν την τιμολογιακή πολιτική τους βάσει των μέγιστων περιθωρίων κέρδους. Βλέπε Baumol, W.J., J.C. Panzar and R.D. Willig, 1982, Contestable markets and the theory of industrial structure, New York, Harcourt Brace Jovanovich.

¹⁸ Όπως είναι, μεταξύ άλλων, οι εταιρείες παροχής πιστώσεων, οι ασφαλιστικές εταιρείες και οι επιχειρήσεις διαρκών καταναλωτικών αγαθών.

¹⁹ Τράπεζα της Ελλάδος, www.bankofgreece.gr, στοιχεία 6-10-2009.

στον τομέα των πιστωτικών καρτών οι αποκλίσεις παραμένουν σημαντικές και οφείλονται, σύμφωνα με την ΤτΕ, σε ενδογενή χαρακτηριστικά της ελληνικής τραπεζικής αγοράς.²⁰

Ενδεικτικό της προσπάθειας που καταβάλλουν τα πιστωτικά ιδρύματα για να αποσπάσουν πελάτες το ένα από το άλλο αποτελούν οι ελκυστικοί όροι που προσφέρουν πολλές τράπεζες για μεταφορά σε αυτές των υπολοίπων καταναλωτικών, στεγαστικών και επιχειρηματικών δανείων. Έτσι, παρά κάποιες ενδείξεις ολιγοπωλιακής δομής, η ελληνική τραπεζική αγορά κάθε άλλο παρά ως ολιγοπωλιακή λειτουργεί, όπως εξάλλου συμπεραίνουν διάφορες μελέτες που έχουν γίνει.²¹

Στρατηγικές και Οικονομική Αποτελεσματικότητα μέχρι την Εκδήλωση της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης

Παράλληλα με τις αλλαγές που κυοφορούνταν στη δομή του ελληνικού τραπεζικού συστήματος με κομβικό σημείο την είσοδο της χώρας στη ζώνη του ευρώ, οι ελληνικές τράπεζες άρχισαν να διαφοροποιούν και τις επιχειρησιακές στρατηγικές τους.

Κατά τη δεκαετία του '90, εκμεταλλευόμενες τις νέες συνθήκες της απελευθερωμένης και πιο ολοκληρωμένης ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς,²² τη

²⁰ Τράπεζα της Ελλάδος, 2007, Νομισματική πολιτική 2006-2007, Αθήνα, 60-66. Στην Ελλάδα τα νοικοκυριά κάνουν συγκριτικά μεγαλύτερη χρήση του δανεισμού μέσω πιστωτικών καρτών, το μέγεθος των επιχειρήσεων είναι μικρότερο, το λειτουργικό κόστος των ελληνικών τραπεζών - εν μέρει λόγω του μεγαλύτερου αριθμού μικρών καταθετών και δανειοληπτών - είναι υψηλότερο, το κόστος δανεισμού των ελληνικών τραπεζών στη διατραπεζική αγορά είναι επίσης υψηλότερο και το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων είναι μεγαλύτερο, ενώ απαιτείται πιο μεγάλο χρονικό διάστημα μέχρι τη ρευστοποίηση των διασφαλίσεων.

²¹ Athanasoglou, P., S. Brissimis and M. Delis, Bank-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of bank profitability, Working Paper, 25, Athens, Bank of Greece, 4; Alpha Bank, 2002, Συγκέντρωση και ανταγωνισμός: το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, Οικονομικό Δελτίο, 83, 18; Hardy D. και Γ. Συμιγιάννης, 1998, Ανταγωνισμός και αποτελεσματικότητα στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, στο Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, 11, 29; Gibson H. και Ν. Δεμέναγας, 2002, Ο ανταγωνισμός στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα: εμπειρική μελέτη για την περίοδο 1993-1999, στο Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, 19, 20; Eichengreen B. and Gibson H., 2001, Greek banking at the dawn of the new millenium, στο Bryant, R., N. Garganas and G. Tavlas (eds.), Greece's economic performance and prospects, Athens, Bank of Greece and The Brookings Institution, 591; Τριγώνη Μ., 2004, Ανταγωνισμός στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, Μεταπτυχιακή διατριβή, Αθήνα, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 17, 22; Παπακώστας Χ., 1999, Προσδιοριστικοί παράγοντες της αποδοτικότητας του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, Μεταπτυχιακή διατριβή, Αθήνα, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

²² Ορόσημο για τη μεταρρύθμιση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος αποτέλεσε ο Νόμος 2076/92, ο οποίος ενσωμάτωσε τις Οδηγίες της ΕΕ που δρομολόγησαν τη δημιουργία της ενιαίας ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς. Η μεταρρύθμιση αυτή ολοκληρώθηκε με την υιοθέτηση του Ευρώ και την είσοδο της Ελλάδας στην ΟΝΕ. Τότε, με πράξεις του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος ενσωματώθηκαν στην ελληνική νομοθεσία οι εναπομένουσες ρυθμίσεις του κοινοτικού τραπεζικού κεκτημένου που αφορούσαν, κυρίως, το ύψος των καταναλωτικών δανείων, τα συστήματα πληρωμών, την εξομοίωση του πλαισίου λειτουργίας των κτηματικών τραπεζών με τα λοιπά πιστωτικά ιδρύματα, την άσκηση της νομισματικής πολιτικής και τη γενικότερη εποπτεία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος.

ραγδαία τεχνολογική πρόοδο στο χώρο της πληροφορικής και των επικοινωνιών, την εισαγωγή πληθώρας νέων χρηματοοικονομικών εργαλείων και τις ευνοϊκές οικονομικές συνθήκες που δημιουργούσε η πορεία σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας προς τις οικονομίες της ζώνης του ευρώ, οι ελληνικές τράπεζες υιοθέτησαν επιχειρησιακές στρατηγικές που εστίαζαν:

- στη συγκρότηση ολοκληρωμένων χρηματοοικονομικών ομίλων και την απόκτηση "κρίσιμου μεγέθους" για την επιτυχή δραστηριοποίησή τους στην ενοποιημένη ευρωπαϊκή τραπεζική αγορά και την αξιοποίηση των οικονομιών κλίμακας και φάσματος. Αυτό ήταν ιδιαίτερα σημαντικό τόσο για τις νέο-ιδρυθείσες τράπεζες όσο και για τις παλαιές που, με εξαίρεση την τότε Τράπεζα Πίστεως, είχαν μικρή παρουσία. Κομβικό ρόλο στη μεγέθυνση των τραπεζών έπαιξε ο μεγάλος αριθμός των συγχωνεύσεων και εξαγορών που πραγματοποιήθηκαν αυτήν την περίοδο. Εξίσου σημαντική ήταν και η επιτυχημένη ενσωμάτωση σε επίπεδο λειτουργίας των τραπεζών που αποκτήθηκαν, οι οποίες κατά κανόνα ήταν τράπεζες ιδίου περιήπου μεγέθους με τις εξαγοράζουσες. Μάλιστα, το εγχείρημα αυτό ήταν πρωτόγνωρο για τα ελληνικά δεδομένα, αφού δεν υπήρχε σχετική εμπειρία,
- στην αναβάθμιση της τεχνολογικής υποδομής και των πληροφοριακών συστημάτων τους, καθώς και την εισαγωγή πιο εξελιγμένων συστημάτων αξιολόγησης και διαχείρισης των κινδύνων,
- στην προσφορά νέων προϊόντων και υπηρεσιών με έμφαση τη λιανική τραπεζική και τις ανάγκες του πελάτη, και
- στην ανάπτυξη συστημάτων διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού και την όλο και μεγαλύτερη σύνδεση της απόδοσης με το σύστημα αμοιβής του προσωπικού.

Τέλος, ιδίως από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και μετά, οι τράπεζες προχώρησαν στην επέκταση του δικτύου των καταστημάτων τους, κυρίως στα πολεοδομικά συγκροτήματα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης και στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της περιφέρειας.²³

²³ Σε αντίθεση προς τη γενική τάση στην ευρωπαϊκή τραπεζική αγορά για περιορισμό των δικτύων καταστημάτων και των εργαζομένων στον τραπεζικό κλάδο, στη χώρα μας τόσο ο αριθμός των καταστημάτων, όσο και του προσωπικού των τραπεζών αυξήθηκε κατά την επισκοπούμενη περίοδο. Σύμφωνα με στοιχεία των τραπεζών, της

Σε αυτήν τη φάση αναδιάρθρωσης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, μετά από μακρά περίοδο σχετικής αδράνειας η κερδοφορία των τραπεζών έβαινε συνεχώς βελτιούμενη στηριζόμενη σε πολύ μεγάλο βαθμό στα έσοδα από τις συνήθεις τραπεζικές εργασίες, αν και τα τελευταία χρόνια πριν την έλευση του ευρώ τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα αποκόμισαν σημαντικού ύψους κέρδη και από τη διακράτηση κρατικών ομολόγων των οποίων οι τιμές αυξήθηκαν λόγω της πορείας σύγκλισης των ελληνικών επιτοκίων με τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά (βλ. πίνακα 17).

Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών και της Τράπεζας της Ελλάδος, τα τραπεζικά καταστήματα αυξήθηκαν από 2360 το 1995 σε 2806 το 1998 και σε 3892 στο τέλος του 2007 (4130 το 2008), ενώ το προσωπικό των τραπεζών από 52978 το 1995 σε 61052 το 1998 και σε 67113 το 2007 (66165 το 2008).

**ΠΙΝΑΚΑΣ 17 : ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΣΟΔΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΩΝ
ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1995, 2001, 2007**

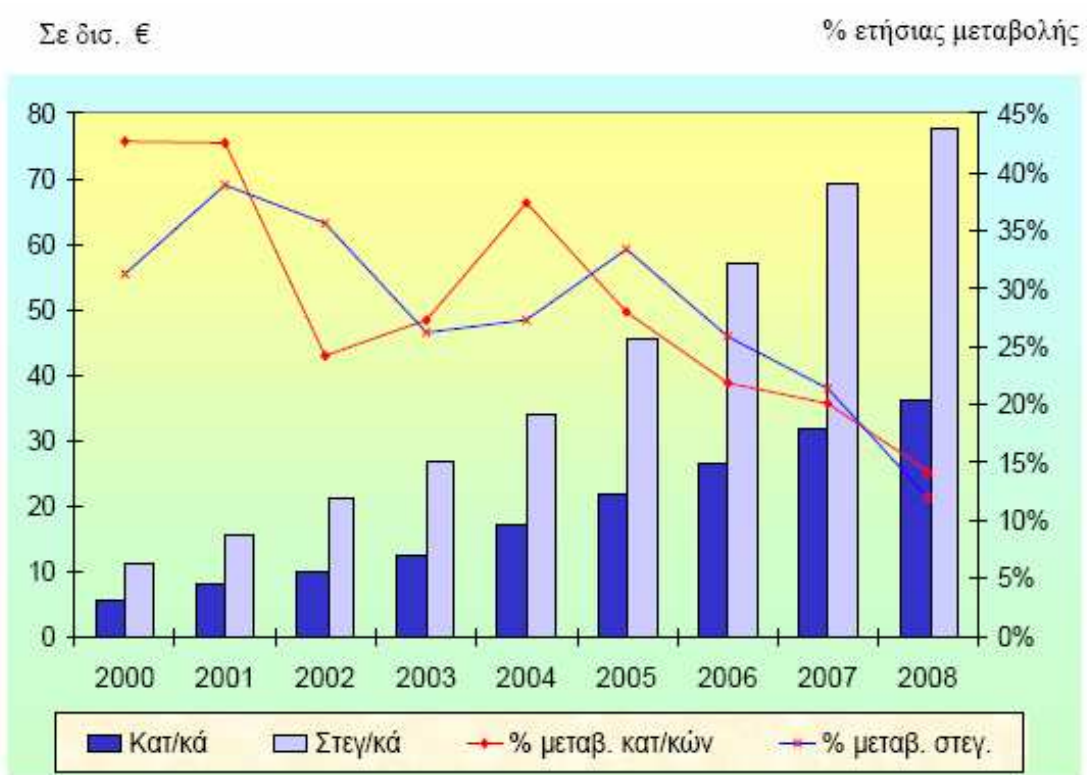
ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ	1995*	2001**	2007***
	(ΕΛΠ)	(ΕΛΠ)	(ΕΛΠ)
Ανάλυση Εσόδων			
Τόκοι & Εξομοιούμενα Έσοδα	86.7%	79.4%	85.7%
Έσοδα Προμηθειών	8.2%	9.2%	7.9%
Έσοδα από Μερίσματα			1.6%
Έσοδα από Τίτλους	1.3%	2.6%	2.7%
Αποτελέσματα Χρημ/κων Πράξεων	2.3%	6.8%	1.2%
Λοιπά Έσοδα Εκμετάλλευσης	1.5%	2.0%	1.0%
Ανάλυση Εξόδων			
Τόκοι & Εξομοιούμενα Έξοδα	76.3%	56.7%	61.9%
Έξοδα Προμηθειών	0.6%	1.9%	1.5%
Δαπάνες Προσωπικού	13.9%	21.4%	17.4%
Λοιπά Έξοδα Διοίκησης	4.6%	10.1%	8.8%
Αποσβέσεις	1.7%	4.0%	1.8%
Λοιπά Έξοδα Εκμετάλλευσης	0.2%	0.3%	1.3%
Προβλέψεις	2.6%	5.6%	7.3%
* 19 Π.Ι.: Εθνική, Αγροτική, Εμπορική, Πίστωσης, Ιονική, Εργασίας, Αθηνών, Eurobank, Μακεδονίας-Θράκης, Χίου, Πειραιώς, Αττικής, Κεντρικής Ελλάδας, Εγνατία, ΕΤΒΑ, Telesis, Aspis, Γενική, ΕΤΕΒΑ ** 15 Π.Ι.: Εθνική, Αγροτική, Εμπορική, Alpha, Eurobank-Ergasias, "Νέα" Πειραιώς, Αττικής, Εγνατία, ΕΤΒΑ, Aspis, Γενική, ΕΤΕΒΑ, Nova, Κύπρου (ελληνικό τμήμα), Λαϊκή (ελληνικό τμήμα) *** 18 Π.Ι.: Εθνική, Αγροτική, Εμπορική, Alpha, Πειραιώς, Αττικής, Εγνατία, Aspis, Γενική, Millennium, Κύπρου (ελληνικό τμήμα), Λαϊκή (ελληνικό τμήμα), Marfin Egnatia Bank, Marfin, Probank, FBB, Proton Bank, Πανελλήνια			

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων από ισολογισμούς τραπεζών σε ατομική βάση

Έναν άλλο σημαντικό πυλώνα κερδοφορίας αποτέλεσαν τα έσοδα σε επίπεδο τραπεζικών ομίλων από άλλες διαρκώς αναπτυσσόμενες χρηματοοικονομικές δραστηριότητες με κυριότερες τις χρηματιστηριακές, τη χρηματοοικονομική μίσθωση, τα αμοιβαία κεφάλαια και τη διαχείριση ακίνητης περιουσίας.

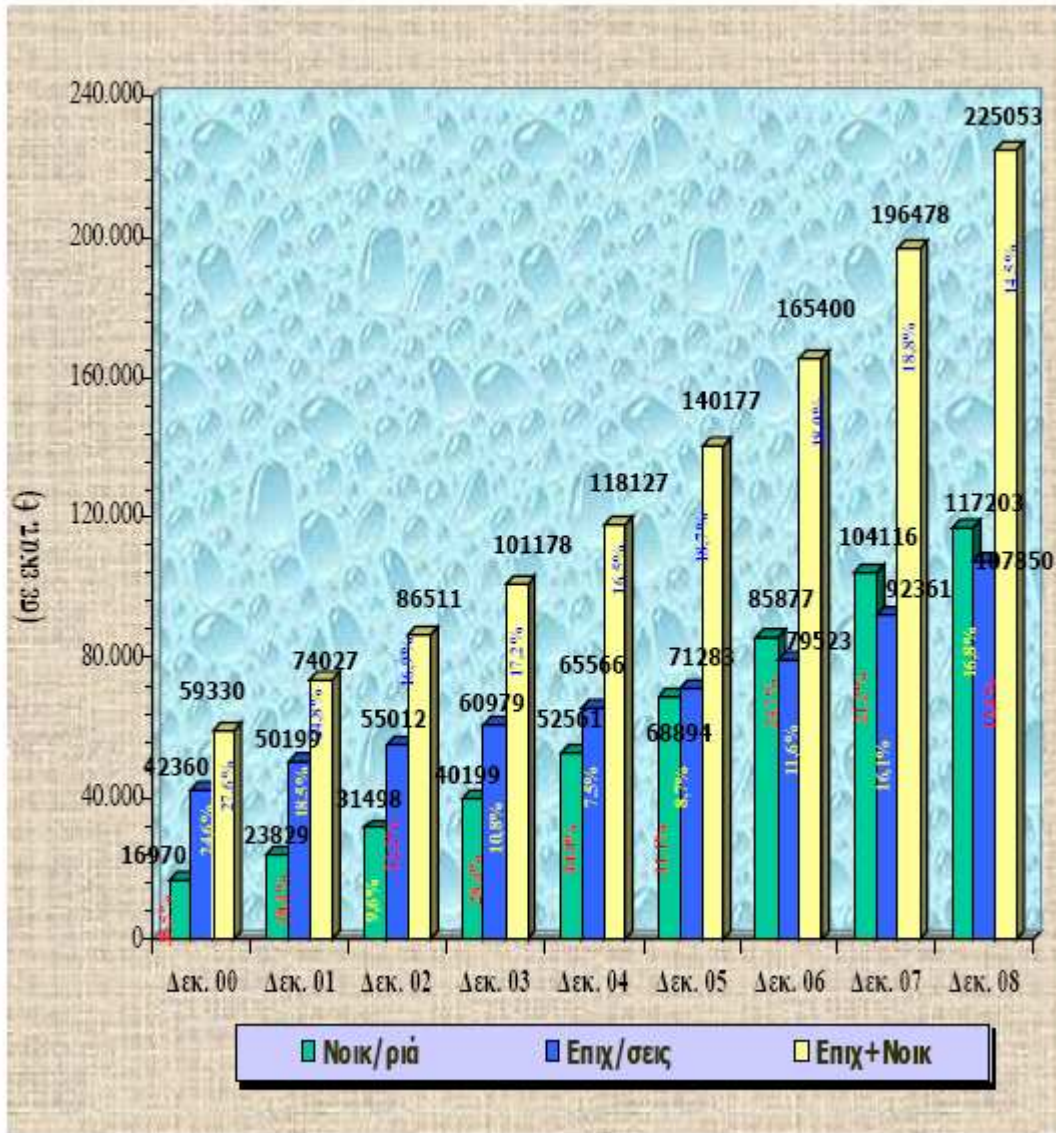
Στα χρόνια που ακολούθησαν την υιοθέτηση του ευρώ, οι ελληνικές τράπεζες, υποβοηθούμενες από τη διαμόρφωση των επιτοκίων σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα και από τους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης που γνώρισε η ελληνική οικονομία, στράφηκαν πολύ πιο έντονα στις εργασίες της λιανικής τραπεζικής (βλ. γραφήματα 18, 19).

ΓΡΑΦΗΜΑ 18: ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΗ ΠΙΣΤΗ

Πηγή: ΤτΕ, 2003 (2006, 2008, 2009), Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας, 63 (96, 110, 117), Αθήνα.

**ΓΡΑΦΗΜΑ 19 : ΔΑΝΕΙΑ ΠΡΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ
(ΧΩΡΙΣ ΟΜΟΛΟΓΑ)**

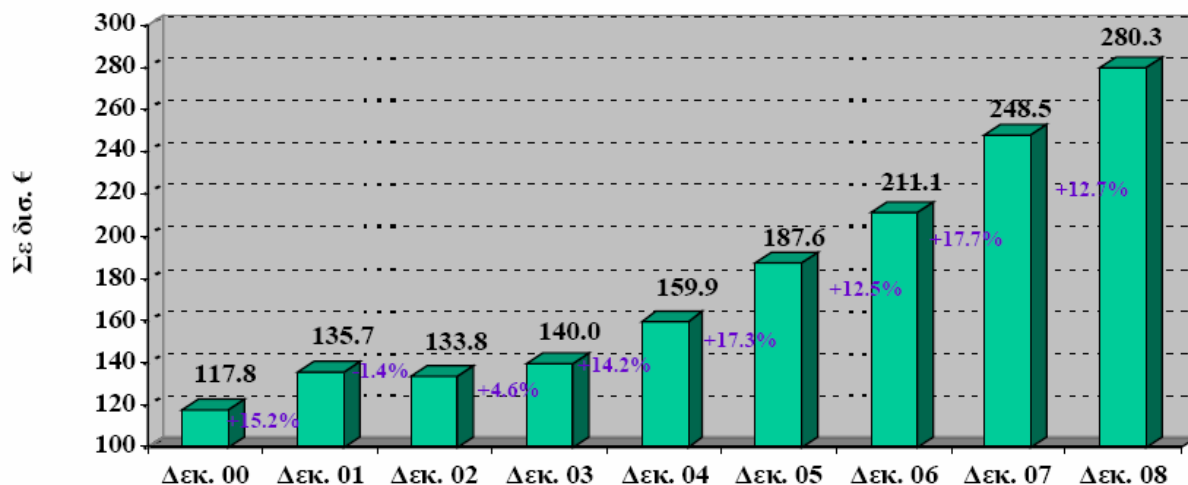
Πηγή: ΤτΕ, 2003 (2006, 2008, 2009), Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας, 63 (96, 110, 117), Αθήνα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 20 : ΒΑΣΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΖΩΝΗΣ ΕΥΡΩ

	2001	2002	2007	2008
Στεγαστική πίστη (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα (περιέχει & τις τιλοποιήσεις των στεγ. δανείων)	12.0	15.0	30.3	32.0
Ζώνη ευρώ	29.5	30.8	38.0	37.6
Καταναλωτική πίστη (+λοιπά δάνεια) (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα	6.2	7.3	15.3	16.2
Ζώνη ευρώ	16.5	16.2	15.2	15.1
Σύνολο δανείων προς νοικοκυριά (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα (περιέχει & τις τιλοποιήσεις των στεγ. δανείων)	18.2	22.3	45.6	48.2
Ζώνη ευρώ	46.2	47.0	53.2	52.7
Επιχειρηματικά δάνεια (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα (περιέχει & τις τιλοποιήσεις & τα εταιρικά ομόλογα)		38.9	48.8	54.5
Ζώνη ευρώ		49.0	48.7	52.1
Σύνολο δανείων ιδιωτικού τομέα (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα (περιέχει & τις τιλοποιήσεις των στεγ. δανείων)	56.5	61.5	94.4	102.7
Ζώνη ευρώ		96.5	101.9	104.8
Καταθέσεις (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα		94.7	108.6	115.3
Ζώνη ευρώ		95.3	114.9	114.3
<p>Πηγές: ΕΣΥΕ, ΤτΕ, 2008, Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας, 110, Αθήνα; ECB, 2006 (2007), EU banking sector stability, πίνακες παραρτήματος; ΤτΕ, 2004, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2003, Αθήνα, 321-339; ΤτΕ, 2009, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2008, Αθήνα, 33, 165-7; ΤτΕ, 2004, Νομισματική πολιτική 2003-2004, Αθήνα, 88-93; ECB, 2009, Monthly Bulletin, June, s-14, s-18-19, s-50.</p>				

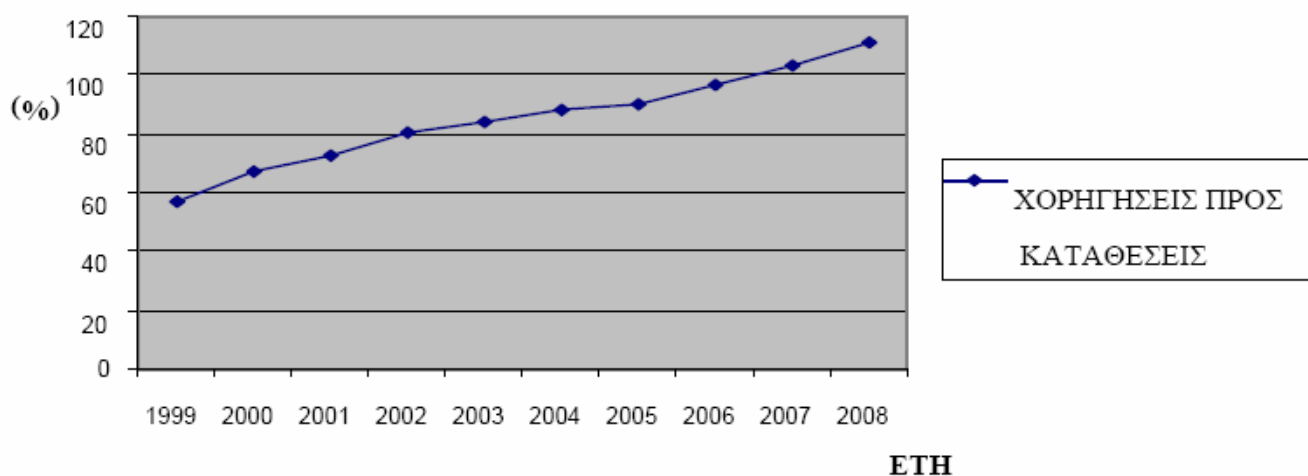
Έτσι, από το 1999, οπότε τοποθετείται χρονικά η έναρξη της έντονης ανοδικής πορείας της ελληνικής αγοράς στεγαστικής και καταναλωτικής πίστης, μέχρι τα τέλη του 2007, τα δάνεια προς τα νοικοκυριά αυξάνονταν με ρυθμό 30% κατά μέσο όρο ετησίως, ενώ ο δανεισμός των επιχειρήσεων και οι καταθέσεις κατά 14-15% (βλ. γραφήματα 18, 19, 21). Αυτή η εξέλιξη είχε ως αποτέλεσμα τη σταδιακή αύξηση του λόγου χορηγήσεων προς καταθέσεις, από 57% περίπου το 1999 σε 103% στα τέλη του 2007 (βλ. γράφημα 22), παραμένοντας ωστόσο σημαντικά χαμηλότερος από τον ευρωπαϊκό μέσον όρο λόγω της συγκριτικά αργοπορημένης απελευθέρωσης και ανάπτυξης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος.

ΓΡΑΦΗΜΑ 21: ΕΞΕΛΙΞΗ ΣΥΝΟΛΟΥ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΡΕΠΟΣ ΣΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΑ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ

Πηγή: ΤτΕ, Οικονομική Συγκυρία & Στατιστικά Δελτία.

ΓΡΑΦΗΜΑ 22: ΔΕΙΚΤΗΣ ΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΚΛΑΔΟΥ (1999 - 2008)

Πηγή: Ισολογισμοί των 18 μεγαλύτερων Π.Ι. με έδρα την Ελλάδα για τα αντίστοιχα έτη.

Ωστόσο, παρά τη ραγδαία πιστωτική επέκταση, σύμφωνα με την τελευταία δειγματοληπτική έρευνα της Τράπεζας της Ελλάδος, ο δανεισμός των νοικοκυριών παρέμενε τουλάχιστον μέχρι την εκδήλωση της κρίσης σε ελεγχόμενα επίπεδα. Μόλις ένα στα δύο νοικοκυριά είχε κάποιας μορφής τραπεζικής δανειακή επιβάρυνση και από αυτά μόνο για το 12% η οφειλόμενη δόση υπερέβαινε το 40% του εισοδήματός

του. Για το 80% των νοικοκυριών που είχαν δανειστεί, το αντίστοιχο κόστος ήταν χαμηλότερο από το 32% του εισοδήματός τους.²⁴

Η εστίαση του ενδιαφέροντος των ελληνικών τραπεζών στις εργασίες της «κλασικής» τραπεζικής διαμεσολάβησης είχε ως αποτέλεσμα τη σχεδόν αμετάβλητη διαχρονικά διάρθρωση των εσόδων τους, όπως φαίνεται από τα στοιχεία του πίνακα 17. Παράλληλα, τα έκτακτα κέρδη από τα ομόλογα της πρώτης περιόδου αντικαταστάθηκαν κατά τη δεύτερη περίοδο από τα κέρδη που προέρχονταν από την πώληση μετοχών/ συμμετοχών τους.

Γενικά, την τελευταία δεκαετία και μέχρι την εκδήλωση της χρηματοπιστωτικής κρίσης, η κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών, παρά τις πρόσκαιρες διακυμάνσεις της, έβαινε γενικά βελτιούμενη. Έτσι, οι δείκτες αποδοτικότητας των ελληνικών τραπεζών διαμορφώνονται πλέον σε επίπεδα αντίστοιχα εκείνων των τραπεζών στη ζώνη του Ευρώ (βλ. πίνακα 23).

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23: ΔΕΙΚΤΕΣ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΡΑΠΕΖΩΝ
ΕΛΛΑΔΑ – ΖΩΝΗ ΕΥΡΩ**

	2005	2006	2007	2008
Αποδοτικότητα απασχολουμένων κεφαλαίων (ROA) (μετά τους φόρους-σε επίπεδο τραπεζών)				
Ελλάδα	0.9%	0.8%	1.0%	0.2%
Ζώνη ευρώ (τραπεζών που υιοθέτησαν τα ΔΛΠ)	0.6%	0.7%		
Αποδοτικότητα ιδίων κεφαλαίων (ROE) (μετά τους φόρους-σε επίπεδο τραπεζών)				
Ελλάδα	16.2%	12.8%	14.7%	3.0%
Ζώνη ευρώ (τραπεζών που υιοθέτησαν τα ΔΛΠ)	16.0%	18.7%	12.6%	

Πηγές: Ττ Ελλάδος, 2006 (2007, 2009), Έκθεση του Διοικητή για τα έτη 2005 (2006, 2008), Αθήνα;
ECB, 2006 (2007, 2008), Financial stability review, Frankfurt. Πίνακες παραρτήματος.

Εντυπωσιακή βελτίωση εμφάνισε και η τιμή του δείκτη αποτελεσματικότητας (λειτουργικά έσοδα/ λειτουργικά έξοδα), ο οποίος διαμορφώνεται σε χαμηλότερα επίπεδα από εκείνα της ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς. Σύμφωνα με στοιχεία της ΤτΕ, ο δείκτης αυτός διαμορφώθηκε για τους τραπεζικούς ομίλους στην Ελλάδα στο 52.6% το 2007 έναντι 60% στη ζώνη του Ευρώ το πρώτο εξάμηνο του ίδιου έτους.

Ταυτόχρονα, κρίσιμη συνιστώσα της επιχειρησιακής στρατηγικής των ελληνικών τραπεζών αποτέλεσε η έμφαση στη βελτίωση της ποιότητας του

²⁴ Τράπεζα της Ελλάδος, 2006, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2005, Αθήνα, 239-260.

χαρτοφυλακίου δανείων τους. Η στρατηγική αυτή επιλογή είχε ως αποτέλεσμα το μέσο ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων (NPL) ως προς το σύνολο των δανείων των ελληνικών τραπεζών να προσεγγίζει σημαντικά το αντίστοιχο των μεσαίου μεγέθους τραπεζών της ΕΕ. Στην εξέλιξη αυτή καθοριστική ήταν η συμβολή τριών κυρίως παραγόντων: της αυξημένης προσπάθειας των τραπεζών για την επανενεργοποίηση δανείων που δεν εξυπηρετούνταν (π.χ. συστηματοποίηση οχλήσεων οφειλετών, ρυθμίσεις δανείων, έξω-δικαστικοί διακανονισμοί), των αυξημένων διαγραφών που μόνο το 2007 ανήλθαν σε € 1.82δισ. περίπου (+25.3% σε σχέση με το 2006) και της υιοθέτησης πιο εξελιγμένων συστημάτων και διαδικασιών εκτίμησης και διαχείρισης του πιστωτικού κινδύνου. Οι παράγοντες αυτοί, σε συνδυασμό με την ταχεία πιστωτική επέκταση και το ευνοϊκό μέχρι πρότινος οικονομικό περιβάλλον, οδήγησαν στη μείωση του ποσοστού των μη εξυπηρετούμενων δανείων από 7% το 2003 σε 4.5% το 2007 (βλ. πίνακα 24).²⁵

ΠΙΝΑΚΑΣ 24: ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΑ ΔΑΝΕΙΑ ΩΣ % ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ

Κατηγορία δανείου	12/2003	12/2004	12/2005	12/2006	12/2007	12/2008
Συνολικά (μέσος όρος ελλ. εμπορ. τραπ.)	7%	7%	6.3% (Ε.Ε.:2.9%)*	5.4% (Ε.Ε.:2.9%)*	4.5%	5.0%
Καταναλωτικά	8%	7.2%	7.8%	6.9%	6.0%	8.2%
Στεγαστικά	4.8%	4.6%	3.6%	3.4%	3.6%	5.3%
Επιχειρηματικά	7.4%	7.8%	7.1%	6.0%	4.6%	4.3%
* Οι μεσαίου μεγέθους τράπεζες.						

Πηγή: ΤτΕ, 2004 (2005, 2006, 2007, 2008, 2009), Έκθεση του Διοικητή για τα έτη 2003 (2004,2005, 2006, 2007, 2008), Αθήνα.

Όπως ήταν αναμενόμενο, η χρηματοδότηση της έντονης πιστωτικής επέκτασης στην Ελλάδα και το εξωτερικό, η διεύρυνση των λοιπών χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων των τραπεζικών ομίλων, η βελτίωση του δείκτη NPL και οι μεγάλης κλίμακας επενδύσεις σε δίκτυα, υποδομές και προσωπικό κατέστησαν κομβικό το ζήτημα της ενίσχυσης της κεφαλαιακής βάσης των

²⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ελληνικές τράπεζες εξέτασαν και τη δυνατότητα πώλησης τμήματος του χαρτοφυλακίου των μη εξυπηρετούμενων δανείων σε εξειδικευμένες εταιρίες είσπραξης οφειλών. Ωστόσο, τα σχέδια αυτά δεν υλοποιήθηκαν κυρίως λόγω του χαμηλού προσφερόμενου τιμήματος. Επίσης, οι τιτλοποιήσεις στις οποίες προχώρησαν οι ελληνικές τράπεζες για την αύξηση της ρευστότητάς τους αφορούσαν τμήμα του υγιούς χαρτοφυλακίου δανείων τους και δίνονταν ως επιπλέον εξασφάλιση στον κάτοχο των ομολογιών καθώς ο πιστωτικός κίνδυνος παρέμενε στην εκδότρια τράπεζα.

ελληνικών τραπεζών και της εξασφάλισης επαρκών ιδίων κεφαλαίων. Η ανάγκη αυτή έγινε ακόμη πιο επιτακτική με την εφαρμογή το 2005 των Διεθνών Λογιστικών Προτύπων και από τον Αύγουστο του 2007 του αυστηρότερου κανονιστικού πλαισίου της Βασιλείας II που αφορά την αποτελεσματικότερη διαχείριση των κυριότερων τραπεζικών κινδύνων (πιστωτικού, λειτουργικού και κινδύνου αγοράς). Οι ελληνικές τράπεζες προχώρησαν σε σημαντικού ύψους αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου, εξέδωσαν υβριδικούς τίτλους και υιοθέτησαν πιο αυστηρούς όρους δανειοδότησης απαιτώντας επαρκείς διασφαλίσεις, ενώ παράλληλα έκαναν πιο αποτελεσματική τη διαχείριση του προβληματικού τμήματος του χαρτοφυλακίου δανείων τους. Σύμφωνα με στοιχεία της ΓτΕ, ο δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας των ελληνικών τραπεζικών ομίλων στα τέλη του 2007 διαμορφώθηκε κατά μέσο όρο στο 11.2% (ελάχιστο απαιτούμενο όριο 8%), έναντι 11.1% των μεγάλων, διεθνούς εμβέλειας τραπεζών της ΕΕ (στοιχεία α' εξαμήνου 2007). Έτσι, κατόρθωσαν να έχουν ιδιαίτερα ικανοποιητικούς δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας συγκρίσιμους ή και καλύτερους από τους αντίστοιχους των άλλων ευρωπαϊκών τραπεζών.

Στενά συνδεδεμένο με την κεφαλαιακή επάρκεια είναι και το ζήτημα της οικονομικής ευρωστίας. Στο βαθμό που οι ελληνικές τράπεζες προσφεύγουν στις διεθνείς κεφαλαιαγορές για την άντληση κεφαλαίων (ομολογιακά δάνεια, τιτλοποιήσεις στοιχείων ενεργητικού, αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου και εκδόσεις υβριδικών κεφαλαίων), αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία η πιστοληπτική ικανότητά τους, βάσει της οποίας προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό το κόστος άντλησης κεφαλαίων.

Για την επιτυχή υλοποίηση των στρατηγικών επιλογών που αναφέραμε, οι τράπεζες έδωσαν (και εξακολουθούν και σήμερα να δίνουν) ιδιαίτερη έμφαση σε μια σειρά, κοινών ουσιαστικά, επιχειρησιακών πολιτικών που αποβλέπουν:

- στη συγκράτηση του λειτουργικού κόστους τους,
- στην αναδιάρθρωση και την αποτελεσματικότερη λειτουργία των ομίλων τους στην Ελλάδα και το εξωτερικό και στην απεμπλοκή τους από τις μη χρηματοοικονομικές θυγατρικές τους,
- στην προώθηση των σταυροειδών πωλήσεων, κυρίως μέσω της προσφοράς πακέτων χρηματοοικονομικών προϊόντων και υπηρεσιών με σκοπό τη συνολική κάλυψη των αναγκών του πελάτη,

- στην πιο ενεργή εμπλοκή τους στη χρηματοδότηση των ΜΜΕ μέσω των κοινοτικών πλαισίων στήριξης και των διαφόρων κρατικών ή αναπτυξιακών, εκσυγχρονιστικών προγραμμάτων (π.χ. TEMΠME),
- στη συμμετοχή τους στις συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα,
- στην ανάπτυξη και την προώθηση των εναλλακτικών καναλιών διανομής,
- στη συνεχή αναβάθμιση των πληροφοριακών συστημάτων και της τεχνολογικής υποδομής τους,
- στη συνεχή βελτίωση των συστημάτων διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού τους, και
- στην προετοιμασία τους για την ομαλή μετάβαση στα νέα πανευρωπαϊκά συστήματα πληρωμών (SEPA, TARGET), καθώς και την εφαρμογή της οδηγίας MiFid και των διατάξεων της Βασιλείας II.

Ίσως το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτής της περιόδου, που στις σημερινές συνθήκες κρίσης αποκτά καίρια σημασία ιδιαίτερα για τις προοπτικές του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, είναι η έντονη έξω-συνοριακή δραστηριοποίηση των ελληνικών τραπεζών στις χώρες της ανατολικής και της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Η ανάγκη των ελληνικών τραπεζών να αναπτυχθούν, να αποκτήσουν νέες πηγές άντλησης εσόδων και να διαφοροποιήσουν τους αναλαμβανόμενους κινδύνους οδήγησε τις μεγαλύτερες από αυτές στην επέκταση της δραστηριότητάς τους εκτός των ελληνικών συνόρων. Οι χώρες της Βαλκανικής Χερσονήσου και η Κύπρος αποτέλεσαν αρχικά τις χώρες προορισμού, για να προστεθούν πρόσφατα στην κατάλογο η Αίγυπτος, η Τουρκία, η Πολωνία, η Ουκρανία και η Ρωσία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 25: ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ & ΚΥΠΡΙΑΚΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΝ Ν.Α. ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΑΡΑΕΥΞΕΙΝΙΕΣ (ΔΕΚΕΜ. 2008)

Μορφή δραστηριοποίησης	Βουλγαρία	Ρουμανία	Αλβανία	Σερβία	ΠΓΔΜ	Τουρκία	Αίγυπτος	Ουκρανία	Σύνολο χωρών **
Καταστήματα Τράπεζας	120		70	0			7		199
Θυγατρικές *	4 (650)	8 (929)	2 (64)	5 (577)	2 (90)	2 (501)	1 (57)	4 (413)	29 (3281)
Σύνολο κατ/των	770	929	136	577	90	501	64	413	3480
* Οι "Θυγατρικές" περιλαμβάνουν μόνο όσες εταιρίες είναι τράπεζες. Σε παρένθεση είναι ο αριθμός των καταστημάτων τους. ** Επίσης λειτουργούν στην Πολωνία 331 κατ/τα και στη Ρωσία 35 κατ/τα.									

Πηγή: Εκθέσεις εργασιών των ελληνικών & κυπριακών τραπεζών.

Οι ελληνικές τράπεζες εγκαταστάθηκαν στις αγορές αυτές με σκοπό αρχικά την εξυπηρέτηση των ελληνικών επιχειρήσεων που ήταν ήδη πελάτες τους στην Ελλάδα και δραστηριοποιούνταν στις χώρες αυτές. Στη συνέχεια, όμως, και στο πλαίσιο μακροπρόθεσμων στρατηγικών επιλογών, προχώρησαν στην εξαγορά τοπικών τραπεζών ή στη δημιουργία δικού τους δικτύου καταστημάτων στοχεύοντας στην απόκτηση σημαντικού μεριδίου αγοράς στο χώρο της λιανικής τραπεζικής. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΕΤ, οι ελληνικές τράπεζες στις χώρες της Ανατολικής και της Νότιο-ανατολικής Ευρώπης διαθέτουν ήδη δίκτυο καταστημάτων που προσεγγίζει τις 3000 μονάδες με προσωπικό άνω των 42000 ατόμων, όταν στην Ελλάδα τα αντίστοιχα μεγέθη είναι περίπου 3600 καταστήματα και 61000 υπάλληλοι.²⁶

Στην πραγματικότητα, η είσοδος των τραπεζών σε αγορές παρόμοιου, ή χαμηλότερου, σε σύγκριση με τη χώρα μας, επιπέδου οικονομικής-τεχνολογικής ανάπτυξης και τραπεζικής υποδομής αποτέλεσε εναλλακτικό τρόπο απόκτησης «κρίσιμου μεγέθους» από αυτόν των συγχωνεύσεων και των εξαγορών. Παρόλα αυτά, ακόμη και σήμερα, μόνο η Εθνική Τράπεζα μπορεί να θεωρηθεί ως μεσαίου μεγέθους τράπεζα για τα ευρωπαϊκά δεδομένα.

²⁶ Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2008, Η συμβολή του τραπεζικού συστήματος στην ελληνική οικονομία, Αθήνα, 21.

Ενδεικτικό της σημασίας που έχει για τις ελληνικές τράπεζες η εξω-συνοριακή δραστηριότητά τους είναι ότι για το 2007 τα εκτός Ελλάδας έσοδά τους ξεπέρασαν το 18% του συνόλου. Μάλιστα, η ταχεία επέκταση των έξω-συνοριακών εργασιών των μεγαλύτερων ελληνικών τραπεζικών ομίλων τα τελευταία χρόνια φαίνεται από την όλο και αυξανόμενη συμμετοχή τους στα βασικά μεγέθη τους που παρατίθενται στον πίνακα 26.

ΠΙΝΑΚΑΣ 26: ΓΕΩΡΓΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ % ΚΕΡΔΩΝ, ΕΣΟΔΩΝ, ΕΞΟΔΩΝ, ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2007 & 2008

5 όμιλοι*	Κέρδη προ φόρων		Έσοδα		Έξοδα(χωρίς τα έξοδα προβλέψεων)		Υπόλοιπα δανείων		Υπόλοιπα καταθέσεων**	
	Ελλάδα	Εξωτερικό	Ελλάδα	Εξωτ.	Ελλάδα	Εξωτ.	Ελλάδα	Εξωτ.	Ελλάδα	Εξωτ.
2008	71,9	28,1	71,5	28,5	67,6	32,4	74,5	25,5	85,1	14,9
2007	79,5	20,5	78,2	21,8	72	28	76,7	23,3	84,7	15,3

* Όμιλοι Εθνικής, Αλφα, ΕFG, Πειραιώς και ΑΤΕbank. Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τον όμιλο της Εμπορικής.

** Στις καταθέσεις, ο μέσος όρος προέκυψε από τέσσερις τράπεζες, διότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία και για την ΕFG.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων από τους οικονομικούς υπολογισμούς των τραπεζικών ομίλων κατά τα αντίστοιχα έτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η Κρίση και οι Επιπτώσεις της

Αν και η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση βρίσκεται ακόμα σε πλήρη εξέλιξη, είναι χρήσιμο να συνοψισθούν κάποια πρώτα συμπεράσματα που μπορεί να αποτελέσουν οδηγό για την αποτροπή και την αντιμετώπιση παρόμοιων κρίσεων στο μέλλον, ιδιαίτερα για τις οικονομίες των χωρών της Ευρωζώνης.

Η χρηματοπιστωτική κρίση κατέρριψε το ιδεολόγημα της αυτορύθμισης των αγορών και ανέδειξε την καθοριστική σημασία του εποπτικού, ελεγκτικού και κοινωνικού ρόλου του κράτους για την αποφυγή της κερδοσκοπίας, της αστάθειας, των ανισοτήτων και της φτώχειας.

Σε μια παγκοσμιοποιημένη αγορά, ιδιαίτερα κάτω από καθεστώς ελεγχόμενων συναλλαγματικών διακυμάνσεων, η διαχείριση της συνολικής ζήτησης και ρευστότητας σε διεθνές επίπεδο αποκτά καθοριστική σημασία και πρέπει να αποτελεί αντικείμενο συντονισμένης δημόσιας πολιτικής. Οι μακροοικονομικές ανισορροπίες τροφοδοτούν κρίσεις όπως απέδειξε η παρατεταμένη χρηματοδότηση των διευρυνόμενων δημοσιονομικών ελλειμμάτων των ΗΠΑ από την αποταμίευση των χωρών της ΝΑ Ασίας, με αποτέλεσμα τη διατήρηση χαμηλών επιτοκίων και αποδόσεων για τα Αμερικανικά κρατικά ομόλογα. Το γεγονός αυτό πυροδότησε τόσο την αυξανόμενη ζήτηση για χαμηλότοκα δάνεια εκ μέρους των καταναλωτών, όσο και το κυνήγι υψηλών κερδοσκοπικών τοποθετήσεων εκ μέρους των Τραπεζών. Η διαιώνιση τους αποτελεί πηγή συστημικής αστάθειας στο διεθνές σύστημα και χρήζει συντονισμένης ρύθμισης.

Η υπερβολική συγκέντρωση πλούτου και εξουσίας στα χέρια ολίγων εγκυμονεί τεράστιους κινδύνους όχι μόνο για την διατήρηση της κοινωνικής συνοχής, αλλά και για την προάσπιση της συστημικής σταθερότητας του πολιτικού και οικονομικού συστήματος. Οι Τράπεζες αναδείχθηκαν κυρίαρχες με αποτέλεσμα τη σταδιακή απώλεια αυτονομίας του πολιτικού συστήματος, την αδράνεια των ελεγκτικών μηχανισμών, την ανάληψη υπερβολικού κινδύνου εκ μέρους Τραπεζικών στελεχών προς ίδιο όφελος και την προκλητική διεύρυνση των ανισοτήτων. Έγιναν τόσο σημαντικές για την οικονομία ώστε να μην μπορούν να «τιμωρηθούν» για την ανεύθυνη στάση τους και την ανάληψη υπερβολικού κινδύνου στο κυνήγι κέρδους πόσο μάλλον να πτωχεύσουν. Η κρίση ανέδειξε τη σημασία χρηστής εταιρικής

διακυβέρνησης, λελογισμένων αμοιβών για τα τραπεζικά στελέχη και ενεργητικών πολιτικών αναδιανομής.

Η χρηματοπιστωτική κρίση ανέδειξε περίτρανα, επίσης, την ανάγκη μεταρρύθμισης του συστήματος της διεθνούς παγκόσμιας διακυβέρνησης. Η εποπτεία χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων είναι κατακερματισμένη. Η συμμετοχή και παρουσία των ισχυρών αναδύομενων οικονομιών αλλά και των αναπτυσσομένων χωρών στους διεθνείς οργανισμούς παραμένει ισχνή με αποτέλεσμα ο διάλογος να διεξάγεται περιστασιακά. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Διεθνής Τράπεζα αδυνατούν να αναλάβουν πρωτοβουλίες για την αποτελεσματική συνεργία πολιτικών αναπτυξιακής συνεργασίας και βοήθειας, εμπορίου, επενδύσεων, διαχείρισης χρέους, προστασίας του περιβάλλοντος και μετανάστευσης. Η ανάληψη διεθνών πρωτοβουλιών για την θεσμική ανασυγκρότηση του παγκόσμιου συστήματος διακυβέρνησης προβάλλει ως επιτακτική ανάγκη.

Τέλος, οι νέο-συντηρητικές ηγεσίες στην Ευρώπη - και ιδιαίτερα αυτές των χωρών της Ε.Ε. - αποδείχθηκαν κατώτερες των περιστάσεων. Η αδράνεια που επέδειξαν στην ανάληψη κοινών ρυθμιστικών πρωτοβουλιών για τον έλεγχο των αγορών και των φορολογικών παραδείσων και για την αναθέρμανση της Ευρωπαϊκής οικονομίας ενίσχυσαν το αίσθημα ανασφάλειας και αβεβαιότητας, ενώ χάθηκαν σημαντικές ευκαιρίες για την ανάληψη ηγετικού ρόλου της Ευρώπης στον κόσμο.

Ελλάδα

Οι διαπιστώσεις αυτές αφορούν όχι μόνο την Ευρώπη αλλά και τη χώρα μας. Η θωράκιση αλλά και η αναπτυξιακή δυναμική της ελληνικής οικονομίας εξαρτάται καθοριστικά από τη συγκρότηση και λειτουργία των θεσμών πολιτικής και οικονομικής διακυβέρνησης, την ποιότητα και αποτελεσματικότητα της κρατικής ρύθμισης και εποπτείας στις αγορές και την συνέργια ολοκληρωμένων πολιτικών για την ανάταξη της οικονομίας, την αναδιάρθρωση της παραγωγικής βάσης και τη δημοσιονομική εξυγίανση.

Στην Ελλάδα, η χρηματοπιστωτική κρίση έφερε στην επιφάνεια χρόνιες παθογένειες του ελληνικού συστήματος που αγγίζουν τόσο το δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό τομέα. Η συμμετοχή της Ελλάδας στην ευρωζώνη και ο σχετικά εσωστρεφής χαρακτήρας της ελληνικής οικονομίας έχουν μειώσει μέχρι τώρα τις συνέπειες της

κρίσης, που έγιναν εντονότερες μέσα στο 2009. Οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζει το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα σχετίζονται κυρίως με την ποιότητα των δανείων που έχουν χορηγηθεί, συμπεριλαμβανομένων ειδικά των πιστωτικών και συναλλαγματικών κινδύνων στις βαλκανικές χώρες. Σε περίπτωση υποτίμησης των συναλλαγματικών ισοτιμιών στα Βαλκάνια, τα κεφάλαια των ελληνικών τραπεζών κινδυνεύουν να απομειωθούν σημαντικά.

Συνολικά, η Ελλάδα χρειάζεται ένα ουσιαστικό σύστημα ανασυγκρότησης. Βραχυπρόθεσμες πολιτικές ιδίως σε μορφή παροχών μπορεί να λειτουργήσουν ανάδρομα για την ελληνική οικονομία υποβαθμίζοντας τις δυνατότητες ταχείας ανάκαμψης. Έχει μεγάλη σημασία επομένως για τη χώρα να διαμορφωθεί ένα μακροπρόθεσμο πρόγραμμα διαρθρωτικής, δημοσιονομικής και θεσμικής προσαρμογής που να επικεντρώνεται στα κεφάλαια της ανταγωνιστικότητας και της ενίσχυσης των οικονομικά ασθενέστερων, και στην επανεκκίνηση της οικονομίας με την ευρεία συναίνεση του κοινωνικού συνόλου.

Με στροφή από τη χρηματοπιστωτική κερδοσκοπία, προσήλωση στους κλάδους αναπτυξιακής αιχμής και προσδιορισμό της ισορροπίας ανάμεσα στον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα, συμπεριλαμβανομένης και της αντιμετώπισης του φαινομένου της κομματικοκρατίας που αποτελεί έναν από τους βασικούς παράγοντες υστέρησης της οικονομίας.

Εδώ όμως βρίσκεται και το κλειδί της λύσης. Οι πολιτικοί άρχοντες έχουν τη μοναδική ευκαιρία να μεταρρυθμίσουν ριζικά τη χώρα και να καθιερώσουν δομές και συστήματα που θα προσφέρουν νέα προοπτική στον τόπο. Τώρα είναι η στιγμή να αναδιοργανωθεί το ελληνικό πανεπιστήμιο και να έλθει η μάθηση πιο κοντά στις απαιτήσεις της αγοράς και τις προκλήσεις του μέλλοντος. Τώρα πρέπει να τεθούν οι βάσεις με επενδύσεις στην καινοτομία, την έρευνα και τις νέες τεχνολογίες, ώστε να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας για τους νέους επιστήμονες, αντί να χτίζονται δρόμοι και γέφυρες. Τώρα πρέπει να πάρουν πραγματικό νόημα οι λέξεις αξιοκρατία και διαφάνεια και να εξαλειφθούν η διαφθορά και ο νεποτισμός.

Ο προσοδοφόρος ελληνικός τουρισμός πρέπει και αυτός να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες. Να αποκτήσει μία πράσινη και αειφόρο διάσταση. Να βελτιώσει το τουριστικό προϊόν και να γίνει πιο ανταγωνιστικός. Να χρησιμοποιήσει τις νέες τεχνολογίες και μεθόδους μάρκετινγκ, ώστε να προβληθεί στο εξωτερικό. Να προβάλλει συνετά και με συνέπεια τα στοιχεία της μοναδικότητάς του, ώστε να ξεπεράσει τον έντονο ανταγωνισμό από τις άλλες χώρες της Μεσογείου.

Με την προϋπόθεση ότι θα γίνουν οι απαραίτητες βαθιές μεταρρυθμίσεις, η Ελλάδα θα μπορέσει να βρεθεί στην πρώτη σειρά, όταν η διεθνής οικονομία ξαναμπει σε τροχιά ανάπτυξης. Οι κυβερνώντες πρέπει να σταθούν στο ύψος των περιστάσεων. Το οφείλουν στις επόμενες γενιές.

Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα

Οι επιπτώσεις της κρίσης στις ελληνικές τράπεζες είναι μέχρι στιγμής σημαντικές αλλά συγκριτικά περιορισμένες. Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα εμφανίζεται περισσότερο ανθεκτικό και σταθερό από εκείνο των ΗΠΑ και πολλών χωρών της ΕΕ. Αυτό πρέπει να αποδοθεί στους εξής λόγους:

- Οι ελληνικές τράπεζες τόσο συνολικά όσο και σε ατομική βάση έχουν πολύ μικρή έκθεση σε σύνθετα επενδυτικά προϊόντα υψηλού κινδύνου, αφού, μεταξύ άλλων, η αυξημένη ρευστότητά τους διοχετεύτηκε κυρίως στην πιστωτική επέκταση στην Ελλάδα και τη χρηματοδότηση των έξω-συνοριακών επενδυτικών πρωτοβουλιών τους. Τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα δεν είχαν ιδιαίτερο κίνητρο να επενδύσουν σε υψηλού κινδύνου χρηματοπιστωτικά προϊόντα, καθώς υπήρχαν οι ιδιαίτερα θετικές προοπτικές ανάπτυξης στην Ελλάδα και τις χώρες της ΝΑ Ευρώπης. Έτσι, η αποδοτικότητα και η κεφαλαιακή επάρκειά τους επηρεάστηκαν κατά μέσον όρο σε πολύ χαμηλότερο βαθμό σε σύγκριση με τις περισσότερες αμερικανικές και ευρωπαϊκές τράπεζες. Βέβαια, αντιμετωπίζουν τις έμμεσες επιπτώσεις της κρίσης από τη μειωμένη εμπιστοσύνη και την περιορισμένη ρευστότητα στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές, καθώς και τις αρνητικές επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην πραγματική οικονομία.
- Διαθέτουν ικανοποιητική ρευστότητα στο βαθμό που η ανάπτυξή τους στηρίζεται κατά κύριο λόγο σε κεφάλαια που προέρχονται από καταθέσεις. Σήμερα, ο λόγος των δανείων προς καταθέσεις διαμορφώνεται κατά μέσον όρο γύρω στο 100%. Έχουν έτσι συγκριτικά μικρότερη εξάρτηση από τις διεθνείς αγορές χρήματος και

κεφαλαίου που μόλις από τις αρχές του 2009 και μετά άρχισαν να λειτουργούν ικανοποιητικά.

- Το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων, παρά την αύξησή του στο 5% το Δεκέμβριο του 2008 και στο 6.8% τον Ιούνιο του 2009 (από 4.5% στα τέλη του 2007), εξακολουθεί να παραμένει σε ικανοποιητικά επίπεδα.²⁷
- Η εμπιστοσύνη των αποταμιευτών στις ελληνικές τράπεζες παραμένει ιδιαίτερα υψηλή καθώς, ακόμη και στην κορύφωση της χρηματοπιστωτικής κρίσης το δ' τρίμηνο του 2008, δεν υπήρξε μείωση των καταθέσεων.²⁸ Σε αυτό συνέβαλε και η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να εγγυηθεί με νόμο ποσό € 100000 ανά τράπεζα και καταθέτη και να αναλάβει πολιτική δέσμευση για την εγγύηση του συνόλου των καταθέσεων.
- Η αγορά ακινήτων στην Ελλάδα δεν έχει εμφανίσει χαρακτηριστικά «φούσκας» και οι τιμές των ακινήτων δεν αναμένεται σε μεσοπρόθεσμο ορίζοντα να εμφανίσουν έντονη πτωτική τάση.
- Σύμφωνα με έρευνες της ΤτΕ, μόλις τα μισά από τα ελληνικά νοικοκυριά έχουν κάποιου είδους τραπεζική δανειακή επιβάρυνση. Από αυτά, η πλειονότητά τους δεν φαίνεται να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα υπερχρέωσης.²⁹ Ανάλογη εικόνα καταγράφεται από τις διάφορες έρευνες αγοράς και στις επιχειρήσεις.
- Τέλος, οι ελληνικές θυγατρικές ξένων τραπεζών ανήκουν σε ισχυρούς διεθνείς τραπεζικούς ομίλους που προς το παρόν δεν εμφανίζουν σοβαρά προβλήματα λόγω της κρίσης.

Για τη διαχείριση των συνεπειών της κρίσης, οι ελληνικές τράπεζες έχουν υιοθετήσει μια σειρά από δράσεις και πολιτικές. Μεταξύ αυτών, περιλαμβάνονται:

- ✓ Η στροφή προς την άντληση προθεσμιακών καταθέσεων από το τραπεζικό κοινό, με την προσφορά ελκυστικών επιτοκίων σε σχέση με

²⁷ Τράπεζα της Ελλάδος, 2009, Νομισματική πολιτική-ενδιάμεση έκθεση 2009, 34.

²⁸ Σύμφωνα με έρευνα κοινής γνώμης που διεξήχθη κατά την κορύφωση της κρίσης τον Οκτώβριο του 2008, επτά στους δέκα καταθέτες εμφανίστηκαν να εμπιστεύονται τις ελληνικές τράπεζες δηλώνοντας ότι δεν προτίθενται να αποσύρουν τις αποταμιεύσεις τους. Βλέπε Ναυτεμπορική, 17 Οκτωβρίου 2008, 4.

²⁹ Τράπεζα της Ελλάδος, 2008, Νομισματική πολιτική-ενδιάμεση έκθεση 2008, 129.

τα επιτόκια των αγορών (ΕΚΤ, Euribor) και τη διάθεση νέων αποταμιευτικών / επενδυτικών προϊόντων που συνδυάζουν χαρακτηριστικά των λογαριασμών ταμιευτηρίου, προθεσμίας και αμοιβαίων κεφαλαίων.

- ✓ Η τιτλοποίηση στοιχείων του ενεργητικού, η έκδοση καλυμμένων ομολογιών και η χρησιμοποίηση δανείων με εγγύηση του ελληνικού Δημοσίου, προκειμένου να τα προσφέρουν ως ενέχυρο στην ΕΚΤ για άντληση ρευστότητας.
- ✓ Η εντατικοποίηση της προσπάθειας ώστε η πιστωτική επέκταση προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά να χρηματοδοτείται από νέες καταθέσεις. Αυτή η προσπάθεια αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία για τις θυγατρικές τράπεζες των ελληνικών τραπεζών στο εξωτερικό.
- ✓ Η αναβάθμιση των διαδικασιών εκτίμησης και διαχείρισης του πιστωτικού κινδύνου και η εναρμόνιση με τις επιταγές του αυστηρότερου κανονιστικού πλαισίου της Βασιλείας ΙΙ και τις οδηγίες της ΤτΕ για τη συγκράτηση στα σημερινά επίπεδα του ποσοστού των μη εξυπηρετούμενων δανείων.
- ✓ Η στενότερη παρακολούθηση της πορείας αποπληρωμής των υφιστάμενων δανείων ώστε τα όποια προβλήματα εμφανίζονται να αντιμετωπίζονται αφενός έγκαιρα και αφετέρου, όπου είναι εφικτό, με ρυθμίσεις που λαμβάνουν υπόψη πρόσκαιρες δυσχέρειες των πελατών τους.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι ελληνικές τράπεζες καλούνται να αντιμετωπίσουν τρεις σοβαρές προκλήσεις. Καταρχάς, η μεγαλύτερη πρόκληση απορρέει από τη διαμόρφωση συνθηκών ύφεσης στην ελληνική οικονομία ως αποτέλεσμα της συνεχώς επιβραδυνόμενης ιδιωτικής κατανάλωσης, της μείωσης των επενδύσεων και των αρνητικών προοπτικών βασικών οικονομικών κλάδων όπως ο τουρισμός, η ναυτιλία και οι κατασκευές. Η εξέλιξη αυτή αναπόφευκτα περιορίζει το ρυθμό μεγέθυνσης της τραπεζικής αγοράς, εντείνει τα προβλήματα στην ομαλή εξυπηρέτηση των δανείων από τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις και συμπιέζει την κερδοφορία των τραπεζών. Ήδη, το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων φαίνεται να ξεπερνά σήμερα το 7%, ενώ στα τέλη του 2009 δεν αποκλείεται να

διαμορφωθεί γύρω στο 8-9%.³⁰ Για αυτόν το λόγο, οι ελληνικές τράπεζες, παράλληλα με την αναδιάρθρωση των δανείων όσων αντιμετωπίζουν προβλήματα ομαλής αποπληρωμής τους, προχωρούν και σε μεγάλες αυξήσεις των προβλέψεων για την κάλυψη επισφαλών απαιτήσεων.

Η δεύτερη μεγάλη πρόκληση είναι η αποτελεσματική διαχείριση των κινδύνων που προκύπτουν από την έξω-συνοριακή δραστηριοποίησή τους. Προς το παρόν, οι ελληνικοί τραπεζικοί όμιλοι τηρούν στάση αναμονής παγώνοντας τα σχέδια περαιτέρω επέκτασής τους έως ότου αποκτήσουν καθαρότερη εικόνα για το εύρος των συνεπειών της κρίσης στις οικονομίες αυτών των χωρών. Πέρα όμως από την επιδείνωση των γενικότερων οικονομικών συνθηκών και προοπτικών αυτών των χωρών, ο μεγαλύτερος κίνδυνος προέρχεται από το γεγονός ότι οι εγχώριες χορηγήσεις ξεπερνούν κατά πολύ τις αντίστοιχες καταθέσεις. Έτσι, η προσπάθεια επικεντρώνεται στη συγκράτηση της πιστωτικής επέκτασης στο πλαίσιο που διαμορφώνουν οι εγχώριες καταθέσεις.

Η τελευταία σοβαρή πρόκληση που οι ελληνικές τράπεζες πρέπει να αντιμετωπίσουν σχετίζεται με τις επιπτώσεις που είχε η κάθετη πτώση των τιμών των αξιόγραφων στα ίδια κεφάλαιά τους κατά το 2008. Οι ζημιές που καταγράφηκαν στα επενδυτικά χαρτοφυλάκια των τραπεζών μείωσαν την καθαρή θέση τους και κατά επέκταση τους δείκτες κεφαλαιακής επάρκειάς τους. Η πίεση στα ίδια κεφάλαια γίνεται ακόμη πιο ισχυρή αν συνυπολογιστούν οι έντονες διακυμάνσεις που παρατηρούνται στις αγορές συναλλάγματος και που επηρεάζουν την καθαρή θέση και τα αποτελέσματα μέσω των ενοποιούμενων ξένων θυγατρικών τους.

Είναι γεγονός ότι η συμμετοχή του ελληνικού Δημοσίου στο μετοχικό κεφάλαιο της συντριπτικής πλειοψηφίας των ελληνικών τραπεζών με τη μορφή προνομιούχων μετοχών στο πλαίσιο του πρόσφατου Νόμου για την ενίσχυση της ρευστότητας της ελληνικής οικονομίας, κάλυψε προσωρινά τις ανάγκες πρόσθετων κεφαλαίων. Ωστόσο, η ετήσια απόδοση 10% που απαιτούν με τη μορφή μερίσματος αυτές οι μετοχές, υποχρεώνουν την πλειοψηφία των τραπεζών σε σύντομο χρονικό διάστημα να προχωρήσουν σε αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου και σε εκδόσεις υβριδικών τίτλων για να αντικαταστήσουν αυτά τα κεφάλαια με μονιμότερου χαρακτήρα και χαμηλότερου κόστους κεφάλαια.

³⁰ Ενδεικτικό του δυσμενούς κλίματος που έχει διαμορφωθεί στην ελληνική αγορά είναι ότι από τον Οκτώβριο του 2008 και μετά αυξήθηκαν δραματικά οι απλήρωτες επιταγές και οι συναλλαγματικές τόσο σε αριθμό όσο και σε συνολική αξία.

Γενικότερα, η βιωσιμότητα και οι προοπτικές ανάπτυξης των ελληνικών τραπεζών σε μακροπρόθεσμη βάση θα εξαρτηθούν από την επιτυχή αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας, με αιχμή το δημοσιονομικό έλλειμμα, το δημόσιο χρέος και το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών που επιδεινώθηκαν ως αποτέλεσμα της κρίσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Επίλογος

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, της όλης εργασίας θα θέλαμε να δώσουμε απαντήσεις σε θεμελιώδη ζητήματα που αφορούν τη δημιουργία της ευρωπαϊκής νομισματικής ένωσης. Μπορεί να είναι πραγματικά βιώσιμο ένα ενιαίο νόμισμα για 13 και πλέον 15 κυρίαρχες κατά τα άλλα χώρες; Υπάρχει μεν μια Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η οποία χαράσσει και εφαρμόζει ενιαία νομισματική πολιτική για το σύνολο της ζώνης του ευρώ, δεν υπάρχουν όμως Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης ή όπως αλλιώς θα μπορούσαμε να ονομάσουμε μια ευρωπαϊκή πολιτική οντότητα με χαρακτηριστικά έθνους-κράτους. Μπορεί ένα «νόμισμα χωρίς κράτος» να είναι πραγματικά σταθερό και αξιόπιστο μακροπρόθεσμα;

Η επιτυχία του ευρώ κατά τα πρώτα χρόνια της ύπαρξής του αποδεικνύει ότι έχουμε βρει τις κατάλληλες απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα: Πρώτον, κατά τον ίδιο τον σχεδιασμό της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης ελήφθη υπόψη ο διαχωρισμός μεταξύ αφενός μιας υπερεθνικής ενιαίας νομισματικής πολιτικής και αφετέρου οικονομικών πολιτικών, όπως η δημοσιονομική, η διαρθρωτική πολιτική ή η πολιτική απασχόλησης, που εξακολουθούν να emπίπτουν στην αρμοδιότητα των χωρών μελών, και δημιουργήθηκαν οι κατάλληλοι θεσμοί. Οι ισχυροί και κατάλληλα σχεδιασμένοι θεσμοί είναι απολύτως απαραίτητοι. Η επιτυχής και βιώσιμη πορεία της νομισματικής ένωσης απαιτεί ωστόσο και άλλα συστατικά. Η δεύτερη σημαντική προϋπόθεση αφορά το πλαίσιο άσκησης πολιτικής το οποίο πρέπει να περιλαμβάνει: σαφείς στόχους πολιτικής, ευφυείς και εκτελεστούς κανόνες, αποτελεσματικά μέσα άσκησης πολιτικής σε κατάλληλη αντιστοίχιση προς τους στόχους, και σταθερή προσήλωση στους στόχους και κανόνες.

Όσον αφορά το νομισματικό σκέλος της ONE, η ανεξαρτησία της ΕΚΤ, που διασφαλίζεται στη Συνθήκη και διαφυλάσσεται από τους πολίτες, και ο σαφής και ξεκάθαρος προσανατολισμός της νομισματικής πολιτικής προς τη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών αποτελούν τα βασικά στοιχεία της θεσμικής οργάνωσης και του πλαισίου άσκησης της νομισματικής μας πολιτικής. Αυτά τα στοιχεία είναι ισχυρά και βάσιμα, ανεξάρτητα από τις διαφορετικές απόψεις που κατά καιρούς διατυπώνονται. Το θεσμικό αυτό πλαίσιο λειτουργεί ομαλά, εξασφαλίζει τη

σταθερότητα των τιμών και ευνοϊκές συνθήκες χρηματοδότησης και, ως αποτέλεσμα, συνεισφέρει διαρκώς στη διατηρήσιμη οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας στην Ευρώπη. Πέραν του ότι οι ρυθμοί πληθωρισμού είναι συμβατοί, κατά μέσον όρο, με τον ορισμό της ΕΚΤ για τη σταθερότητα των τιμών – δηλαδή ρυθμό πληθωρισμού πλησίον αλλά χαμηλότερα του 2%, οι μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες προσδοκίες για τον πληθωρισμό είναι επίσης σταθεροποιημένες στα επίπεδα που προβλέπει ο εν λόγω ορισμός. Τα γεγονότα αυτά καταδεικνύουν ότι οι αγορές και το κοινό έχουν εμπιστοσύνη στο ευρώ, καθώς και στην ικανότητα και αποφασιστικότητα της ΕΚΤ να διατηρήσει τη σταθερότητα των τιμών.

Εκτός από τους καλά σχεδιασμένους θεσμούς για τη νομισματική ένωση, η στρατηγική της νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ και η ίδια η άσκηση της πολιτικής έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην επίτευξη του στόχου μας για σταθερότητα των τιμών και στην εύρυθμη λειτουργία της νομισματικής ένωσης. Η προσανατολισμένη στο μέλλον, μεσοπρόθεσμη κατεύθυνση αυτής της στρατηγικής και το πλαίσιο ανάλυσης που χρησιμοποιείται, το οποίο βασίζεται τόσο στην οικονομική όσο και στη νομισματική ανάλυση και χρησιμοποιεί όλες τις συναφείς διαθέσιμες πληροφορίες, συμβάλλουν στην εξασφάλιση μιας ολοκληρωμένης αξιολόγησης των προοπτικών και των κινδύνων για τη σταθερότητα των τιμών και, ως εκ τούτου, αποτελούν μια σταθερή βάση για τη λήψη αποφάσεων νομισματικής πολιτικής. Επιπλέον, η διαφανής επικοινωνία ενισχύει την κατανόηση, την αποτελεσματικότητα και την αξιοπιστία της νομισματικής πολιτικής σε ολόκληρη τη ζώνη του ευρώ. Σε τελική ανάλυση, η αποτελεσματικότητα και η αξιοπιστία της ενιαίας νομισματικής πολιτικής εξαρτώνται από τη συνέπεια μεταξύ στόχων, λόγων και πράξεων και από την ικανότητα της πολιτικής να διατηρεί τη σταθερότητα των τιμών, σύμφωνα με το στόχο της, σε μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα.

Η αξιοπιστία του ευρώ αντικατοπτρίζεται στην ελκυστικότητά του, η οποία έχει περάσει τα σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το ευρώ χρησιμοποιείται από πολλούς οικονομικούς παράγοντες εκτός της ζώνης του ευρώ – ιδιώτες, επιχειρήσεις, επενδυτές και συμμετέχοντες στις χρηματοπιστωτικές αγορές, συναλλασσόμενους, καθώς και δημόσιες αρχές – ως μέσο αποθήκευσης αξίας, μέσο πληρωμής ή μέσο συναλλαγών. Το ευρώ είναι πλέον το δεύτερο πιο διαδεδομένο νόμισμα στις συναλλαγές παγκοσμίως. Η ΕΚΤ συλλέγει στοιχεία για το διεθνή ρόλο του ευρώ από το 1999 και οι εξελίξεις που σημειώνονται είναι πράγματι εντυπωσιακές: στο τέλος του 2006, πάνω από 30% του συνόλου των διεθνών χρεογράφων εκφράζονταν σε

ευρώ, γεγονός που καταδεικνύει το ρόλο του ευρώ ως νομίσματος χρηματοδότησης· 40 χώρες έχουν συναλλαγματικά καθεστώτα που είναι συνδεδεμένα με το ευρώ, γεγονός που αποδεικνύει το ρόλο του ως νομίσματος αναφοράς· και πάνω από 25% των διεθνών συναλλαγματικών διαθεσίμων τηρούνται σε ευρώ και πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι τέτοιου είδους στοιχεία δεν δημοσιοποιούνται από όλες τις χώρες. Αυτά είναι μόνο μερικά στατιστικά στοιχεία. Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι το γεγονός ότι οι οικονομικοί παράγοντες εκτός της ζώνης του ευρώ προτιμούν το ευρώ αποδεικνύοντας την εμπιστοσύνη που δείχνουν στη σταθερότητα και την αξιοπιστία του. Αυτή η εμπιστοσύνη αποτελεί τιμητική διάκριση για το ευρώ.

Η αποτελεσματική λειτουργία των θεσμών και η αξιόπιστη εφαρμογή των εθνικών οικονομικών πολιτικών είναι ουσιώδεις. Προκειμένου να ενισχυθεί η άσκηση της ενιαίας νομισματικής πολιτικής και η εύρυθμη λειτουργία της νομισματικής ένωσης, προκειμένου να εξασφαλιστεί και να συντονιστεί καλύτερα η εφαρμογή υγιών, βιώσιμων και συνεπών εθνικών δημοσιονομικών πολιτικών, και προκειμένου να προαχθεί ένας υψηλότερος ρυθμός αύξησης του προϊόντος και της απασχόλησης, είναι απαραίτητη η θέσπιση ενός πλαισίου άσκησης της οικονομικής πολιτικής. Το πλαίσιο αυτό αποτελείται από ένα σύνολο θεσμών, καθώς και από κοινούς προσανατολισμούς πολιτικής, κανόνες και διαδικασίες, που ήδη έχουν τεθεί σε εφαρμογή. Μεταξύ αυτών συμπεριλαμβάνονται το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, οι Γενικοί Προσανατολισμοί για την Οικονομική Πολιτική και το πρόγραμμα δράσης της Λισσαβόνας.

Ως προς το θέμα της αποτελεσματικότητας αυτού του πλαισίου, οι παλιότερες επιδόσεις είναι μάλλον αντιφατικές, αλλά τα τελευταία έτη έχουν σημειωθεί θετικές εξελίξεις και οι προοπτικές παρουσιάζουν βελτίωση. Από την εισαγωγή του κοινού νομίσματος, έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος προς μια πιο αποδοτική ευρωπαϊκή οικονομία και η αύξηση της απασχόλησης είναι εντυπωσιακή. Ωστόσο, οφείλουμε να παραδεχθούμε επίσης ότι η άνοδος της παραγωγικότητας και η οικονομική ανάπτυξη την τελευταία δεκαετία δεν ήταν τόσο ισχυρές όσο θα θέλαμε επομένως υπάρχουν πεδία προς βελτίωση και προς αυτά πρέπει να στρέψουμε την προσοχή μας.

Το τελικό συμπέρασμα για το ποιο θα μπορούσε να είναι το μέλλον της Ευρώπης είναι αδύνατον να εξαχθεί με βεβαιότητα. Ωστόσο, υπάρχουν δύο βέβαια γεγονότα στα οποία μπορούμε να βασιζόμαστε.

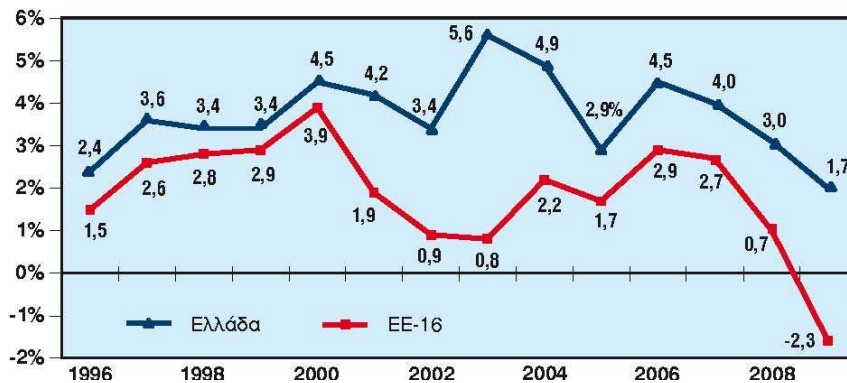
Πρώτον, εξακολουθεί να υφίσταται η εγγενής δυναμική της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Και δεύτερον, όποια μορφή και αν λάβει μελλοντικά η «ολοένα στενότερη ένωση» της Ευρώπης, τα στέρεα θεμέλια της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης και το ευρώ, το κοινό μας νόμισμα και σύμβολο της κοινής μας ταυτότητας, θα εξακολουθήσουν αδιαμφισβήτητα να αποτελούν τα κύρια συστατικά του ευρωπαϊκού μας μέλλοντος.

Ελλάδα

Το 2008 ήταν το 13ο κατά σειρά έτος υψηλού ρυθμού αναπτύξεως της ελληνικής οικονομίας (Διάγραμμα 27). Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αναπτύξεως της Ελλάδος στην περίοδο 1996-2008 ανήλθε στο 3,9%, έναντι 2,2% στη Ζώνη του Ευρώ (EE-16). Αυτή η μακρόχρονη δυναμική αναπτυξιακή πορεία ακολούθησε μία περίοδο 16 ετών, 1981-1996, στην οποία ο μέσος ετήσιος ρυθμός αναπτύξεως της ελληνικής οικονομίας δεν ξεπέρασε το 1,0%, έναντι 2,2% στις χώρες της ΖτΕ (EE-12). Επί 16 έτη η ανάπτυξη της Ελλάδος υστερούσε της αναπτύξεως των χωρών της Ζώνης του Ευρώ (ΖτΕ). Ως αποτέλεσμα, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας μας (σε συναλλαγματικές ισοτιμίες ισότιμης αγοραστικής δυνάμεως, ή PPPs) είχε μειωθεί στο 70,8% του ΑΕΠ της EE-15 το 1996, από 88,2% το 1980. Αντιθέτως, στην περίοδο των 13-ετών της υψηλής αναπτύξεως το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδος ανήλθε στο 88,9% του ΑΕΠ της EE-15 το 2008, από το 70,8% το 1996. Η ανάπτυξη αυτή βασίσθηκε στις μεγάλες εισροές κεφαλαίων από το εξωτερικό που συνέβαλαν στον υψηλό ρυθμό αυξήσεως της εγχώριας ζήτησεως και ιδιαίτερος των επενδύσεων, τόσο σε υποδομές όσο και σε σύγχρονο παραγωγικό εξοπλισμό.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 27

Ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ στην περίοδο 1996-2009

Πηγή: European Commission, "Statistical Annex of European Economy, Autumn 2008",
2009: Προβλέψεις ΔΟΜ Alpha Bank

Ωστόσο, η πιο σημαντική εξέλιξη στην περίοδο 1996-2008 δεν ήταν τόσο η αύξηση του ΑΕΠ αλλά οι καταλυτικές μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν, οι οποίες μετέτρεψαν την ελληνική οικονομία σε μία από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες οικονομίες της ΖτΕ. Το επίτευγμα αυτό αποκτά ιδιαίτερη αξία εάν ληφθεί υπ' όψιν ότι έως τις αρχές της δεκαετίας του 1990 η ελληνική οικονομία ήταν μία από τις πιο κλειστές, προστατευμένες από τον εξωτερικό ανταγωνισμό και εξαρτημένες από το κράτος, οικονομίες. Ήταν μία οικονομία υπερχρεωμένη και σε μόνιμη στασιμότητα, που μετατράπηκε σε λίγα σχετικά έτη σε μία δυναμικά αναπτυσσόμενη οικονομία που έγινε δεκτή το 2001 ως πλήρες μέλος της Ζώνης του Ευρώ. Έτσι, από τις νομισματικές και συναλλαγματικές κρίσεις, τον υψηλό πληθωρισμό και τα υπερβολικά υψηλά επιτόκια της δεκαετίας του 1990, η οικονομία μας λειτουργεί τα τελευταία έτη χωρίς καμία δυνατότητα ασκήσεως νομισματικής ή/ και συναλλαγματικής πολιτικής και με αυστηρούς περιορισμούς στην άσκηση δημοσιονομικής πολιτικής. Η επιτυχία της λειτουργίας της στη ΖτΕ είναι τόσο μεγάλη, ώστε σήμερα να θεωρείται (δικαίως) ως ένδειξη αποτυχίας της οικονομικής πολιτικής η μείωση του ρυθμού αναπτύξεως στο 3,0% το 2008 και του ελλείμματος της γενικής κυβερνήσεως στο 3,7%. Επίσης, θεωρείται ως αποτυχία της οικονομικής πολιτικής η αύξηση του περιθωρίου κινδύνου (spread) των ελληνικών κρατικών ομολόγων στις 2,35 ποσοστιαίες μονάδες (π.μ.), εν μέσω της μεγαλύτερης παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσεως από το κραχ του 1929.

Επιπλέον των ανωτέρω, στην περίοδο της υψηλής αναπτύξεως: α) Χτίσθηκε και αναπτύχθηκε ουσιαστικά η οικονομική και κοινωνική υποδομή της χώρας, με τη συμβολή των ΚΠΣ Β' και Γ' και διοργανώθηκαν με επιτυχία στην Ελλάδα οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004. Επίσης, πραγματοποιήθηκε ένας μεγάλος όγκος επενδύσεων σε σύγχρονο παραγωγικό εξοπλισμό και σε νέες παραγωγικές μονάδες από τις ελληνικές επιχειρήσεις, που έχουν συμβάλει στη σημαντική αύξηση της παραγωγικής βάσεως της ελληνικής οικονομίας τόσο σε τομείς που παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα προϊόντα όσο και στους κατ' εξοχήν ανταγωνιστικούς κλάδους της οικονομίας. β) Πραγματοποιήθηκε η οργανωτική, διοικητική και επιχειρηματική αναδιάρθρωση των ελληνικών επιχειρήσεων, με αύξηση του μεγέθους τους, με είσοδό τους στο χρηματιστήριο και άντληση σημαντικών κεφαλαίων από αυτό και διεθνοποίησή τους, με επέκταση των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων στην ΝΑ Ευρώπη και όχι μόνο. Μάλιστα, η αγορά των χωρών της ΝΑ Ευρώπης αποτελεί σήμερα στην πράξη εσωτερική αγορά για τις ελληνικές επιχειρήσεις, οι οποίες έχουν πραγματοποιήσει σημαντικές επενδύσεις σε αυτές τις χώρες και έχουν ουσιαστική συμβολή στην ανάπτυξή τους. γ) Αναπτύχθηκε το χρηματοοικονομικό σύστημα της χώρας, με τα ελληνικά χρηματοοικονομικά ιδρύματα να έχουν ήδη ηγετική θέση στην ελληνική αγορά αλλά και στη ΝΑ Ευρώπη ανταγωνιζόμενα ισότιμα μεγάλα χρηματοοικονομικά ιδρύματα παγκοσμίου εμβέλειας. Η δε ανάπτυξη των ελληνικών τραπεζών πραγματοποιήθηκε με κατοχύρωση της οικονομικής τους σταθερότητας έτσι ώστε να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν με επιτυχία τις εξαιρετικά αρνητικές επιπτώσεις της σημερινής παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσεως.

Τράπεζες

Τα τελευταία δεκαπέντε περίπου χρόνια το ελληνικό τραπεζικό σύστημα γνώρισε ριζικές αλλαγές. Από ένα εθνικά αυτόνομο, αυστηρά ρυθμιζόμενο και κρατικά ελεγχόμενο τραπεζικό σύστημα εξελίχθηκε σε ένα απελευθερωμένο, εξωστρεφές και στο μεγαλύτερο μέρος του ιδιωτικό σύστημα, ενταγμένο στο ευρύτερο ευρωπαϊκό, όπου στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος βρίσκεται ο πελάτης και η αρτιότερη εξυπηρέτησή του. Πράγματι, το είδος και η ποικιλία των τραπεζικών προϊόντων και υπηρεσιών που σήμερα παρέχονται, αλλά και το εύρος των διαύλων

εξυπηρέτησης του πελάτη απέχουν πολύ από την εικόνα που επικρατούσε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90.

Διαχρονικά, παρά το πλήθος των συγχωνεύσεων και εξαγορών που πραγματοποιήθηκαν, η διάρθρωση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος επιδεικνύει μια αξιοθαύμαστη σταθερότητα. Έχουν πλέον παγιωθεί έξι μεγάλοι τραπεζικοί όμιλοι, που αντιπροσωπεύουν σχεδόν τα τρία τέταρτά του με κριτήριο τα βασικά τραπεζικά μεγέθη.

Το επιχειρηματικό μοντέλο στο οποίο τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα στήριζαν την ανάπτυξή τους και πέτυχαν εντυπωσιακή βελτίωση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητάς τους ήταν αυτό της κλασικής τραπεζικής διαμεσολάβησης. Το ευνοϊκό μακροοικονομικό πλαίσιο της ελληνικής οικονομίας με τους υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης δημιούργησαν ένα περιβάλλον στο οποίο τα μέχρι τότε συγκριτικά υπομοχλευμένα νοικοκυριά και επιχειρήσεις ενθαρρύνονταν να αναλάβουν περισσότερες δανειακές υποχρεώσεις. Έτσι, τα νοικοκυριά βελτίωναν τις συνθήκες διαβίωσής τους και οι επιχειρήσεις τις υποδομές και την παραγωγική ικανότητά τους ή χρηματοδοτούσαν την είσοδό τους σε νέες αγορές. Παράλληλα, οι ελληνικοί τραπεζικοί όμιλοι έθεσαν τις βάσεις για την ανάδειξή τους σε πρώτου μεγέθους περιφερειακές δυνάμεις επενδύοντας σημαντικού ύψους κεφάλαια στις χώρες της ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής.

Οι στρατηγικές αυτές επιλογές προφύλαξαν τις ελληνικές τράπεζες από το να υποστούν άμεσα και σε έντονο βαθμό τις συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης, καθώς δεν είχαν στραφεί έντονα σε υψηλού κινδύνου χρηματοοικονομικές δραστηριότητες και δεν επένδυσαν αξιοσημείωτου μεγέθους κεφάλαια σε σύνθετα, υψηλού κινδύνου, επενδυτικά προϊόντα.

Σήμερα, η χρηματοπιστωτική κρίση έχει μεταφερθεί και επηρεάζει αρνητικά και τα θεμελιώδη μεγέθη της πραγματικής οικονομίας στη χώρα μας. Οι ελληνικές τράπεζες καλούνται για πρώτη φορά μετά από πολλά χρόνια να λειτουργήσουν σε συνθήκες παρατεταμένου καθοδικού κύκλου της οικονομίας - όπου δεν υπάρχουν ιστορικά δεδομένα συμπεριφοράς των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων σε τέτοιες δύσκολες οικονομικές συνθήκες - και να αντιμετωπίσουν τους σοβαρούς κινδύνους που απορρέουν από την έξω-συνοριακή δραστηριοποίησή τους.

Παράλληλα, η κρίση έφερε στην επιφάνεια και επιδείνωσε τις διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας. Τα υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα, το μεγάλο δημόσιο χρέος και το υψηλό έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών αντανακλούν

το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και περιορίζουν τα περιθώρια ενεργότερης διαχείρισης της κρίσης από την πλευρά της κυβερνητικής πολιτικής.

Σε αυτό το δυσμενές εξωτερικό περιβάλλον, η αποτελεσματική διαχείριση των αναλαμβανόμενων κινδύνων, και ιδίως του πιστωτικού, αναδεικνύεται ως ο πλέον κρίσιμος παράγοντας για τη βιωσιμότητα σε μέσο-μακροπρόθεσμη βάση των ελληνικών τραπεζικών ομίλων. Έτσι, ο κίνδυνος οι τελευταίοι να εμφανίσουν μεγάλους ύψους επισφάλειες στην Ελλάδα και ακόμη περισσότερο στο εξωτερικό έχει οδηγήσει τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα σε αμυντικές πολιτικές, όπως η αποθεματοποίηση κερδών, η συμπίεση του κόστους, η ενίσχυση των δεικτών κεφαλαιακής επάρκειας και η συγκράτηση της έξω-συνοριακής ανάπτυξής τους. Αν η κρίση διαρκέσει, δεν αποκλείεται να οδηγήσει και στην εκδήλωση νέου κύματος συγχωνεύσεων και εξαγορών, καθώς το μεγαλύτερο μέγεθος αυξάνει τη δυνατότητα απορρόφησης των κραδασμών της κρίσης ενώ οι τράπεζες που θα αποδειχθούν ασθενέστερες θα αποτελέσουν ελκυστικό στόχο εξαγοράς από τις ισχυρότερες.

Αναμφίβολα, τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα βιώνουν σήμερα τη μεγαλύτερη πρόκληση των τελευταίων χρόνων. Όμως, η επιτυχής προσαρμογή τους στα νέα, αυστηρότερα και πιο ανταγωνιστικά δεδομένα της ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς και η συγκριτικά καλύτερη οικονομική κατάστασή τους δημιουργούν αισιοδοξία ότι θα καταφέρουν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις επιπτώσεις της κρίσης.

Πραγματική Σύγκλιση

Η αντικατάσταση της δραχμής από το ευρώ και η εφαρμογή της ενιαίας νομισματικής πολιτικής στη χώρα μας διασφαλίζουν τη διατήρηση συνθηκών νομισματικής σταθερότητας μακροπρόθεσμα. Ο χαμηλός πληθωρισμός που επιτεύχθηκε με τόση προσπάθεια εκείνα τα χρόνια θα μπορούσε να αποδειχθεί προσωρινό επίτευγμα εάν στο μέλλον μετεβάλλετο η κατεύθυνση της εθνικής νομισματικής πολιτικής και, γενικότερα, της μακροοικονομικής πολιτικής. Με τη μετάβαση στο ενιαίο νόμισμα, εξασφαλίζεται υψηλός βαθμός σταθερότητας σε μονιμότερη βάση, επειδή ο πληθωρισμός προσδιορίζεται κυρίως από νομισματικούς παράγοντες και επειδή, όπως είναι γνωστό, πρωταρχικός σκοπός της κοινής

νομισματικής πολιτικής είναι η σταθερότητα των τιμών. Επιπλέον, το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης θέτει περιορισμούς στους κρατικούς προϋπολογισμούς των χωρών-μελών της Ένωσης, οι οποίοι αποσκοπούν στη διατήρηση δημοσιονομικής πειθαρχίας και τη στήριξη της αντιπληθωριστικής νομισματικής πολιτικής.

Αξίζει να σημειωθεί ότι όπως δείχνει και η πείρα των χωρών που είναι μέσα στη ζώνη του ευρώ, η εφαρμογή της ενιαίας νομισματικής πολιτικής δεν μπορεί από μόνη της να εξασφαλίσει βραχυπρόθεσμα χαμηλό πληθωρισμό στις χώρες-μέλη της ζώνης. Απαιτείται παράλληλα η άσκηση πρόσφορης εθνικής οικονομικής πολιτικής και συγκρατημένη πολιτική τιμών και αμοιβής εργασίας από τις επιχειρήσεις και τους κοινωνικούς εταίρους, η οποία να είναι συνεπής με την ενίσχυση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας και την αύξηση της παραγωγής και της απασχόλησης.

Γενικά, πάντως, η υιοθέτηση του ευρώ εξασφαλίζει υψηλό βαθμό νομισματικής σταθερότητας στη χώρα μας, που αποτελεί ουσιαστική προϋπόθεση για την οικονομική της ανάπτυξη. Επιπλέον συντελεί στην επιτάχυνση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης λόγω της ευνοϊκής επίδρασης και άλλων παραγόντων, όπως η εξάλειψη του συναλλαγματικού κινδύνου στις διασυνοριακές συναλλαγές, ο μηδενισμός του κόστους μετατροπής της δραχμής σε ευρώ και, κυρίως, το χαμηλότερο κόστος χρηματοδότησης της οικονομίας, ως συνέπεια της σύγκλισης των επιτοκίων και της ευχερέστερης πρόσβασης των επιχειρήσεων στην πανευρωπαϊκή χρηματοπιστωτική αγορά. Το κρίσιμο ερώτημα πάντως είναι κατά πόσο η προβλεπόμενη επιτάχυνση του ρυθμού ανόδου της οικονομικής δραστηριότητας θα είναι διαρκής και επαρκής, ώστε να πετύχουμε τη σύγκλιση του βιοτικού μας επιπέδου προς το μέσο όρο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσα στα επόμενα χρόνια.

Ο στόχος της πραγματικής σύγκλισης είναι σχετικός και η επίτευξή του εξαρτάται και από τον ρυθμό ανόδου του μέσου όρου του πραγματικού εισοδήματος στη ζώνη του ευρώ. Η πραγματική σύγκλιση θα πρέπει να επιτευχθεί στο νέο διεθνές οικονομικό περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από έντονο και αυξανόμενο ανταγωνισμό και ταχύτερο και μονιμότερο ρυθμό ανόδου της παραγωγικότητας. Οι εξελίξεις αυτές είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων: της τεχνολογικής προόδου στην πληροφορική και τις τηλεπικοινωνίες, της απελευθέρωσης και παγκοσμιοποίησης των χρηματοπιστωτικών αγορών, της μεγαλύτερης ευελιξίας των αγορών αγαθών και εργασίας λόγω και της μείωσης των κανονιστικών περιορισμών που διέπουν τη

λειτουργία των αγορών αυτών. Η άρση ορισμένων περιορισμών εν μέρει αντανακλά φορολογικές μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούν στην ενίσχυση της προσφοράς αγαθών και υπηρεσιών. Στην Ευρώπη, η εισαγωγή του ενιαίου νομίματος και η ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς εντείνουν περαιτέρω τον ανταγωνισμό.

Στο νέο αυτό περιβάλλον, η πραγματική οικονομική σύγκλιση μπορεί να επιτευχθεί κυρίως, αν όχι αποκλειστικά, με μέτρα διαρθρωτικής προσαρμογής που αποσκοπούν στην αύξηση της παραγωγικότητας και τη βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων. Η προσαρμογή αυτή είναι σκόπιμο να κινηθεί στους εξής άξονες: απελευθέρωση των αγορών, προώθηση της τεχνολογικής έρευνας και των καινοτομιών, εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης, στήριξη της επιχειρηματικής δράσης, βελτίωση της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης, αλλά και αποτελεσματικότερη λειτουργία της αγοράς εργασίας και του χρηματοπιστωτικού τομέα.

Η σημασία της απελευθέρωσης και της αποτελεσματικότερης λειτουργίας των αγορών για την αύξηση της παραγωγικότητας και της διεθνούς ανταγωνιστικότητας δεν πρέπει να υποεκτιμάται. Ένα ενδιαφέρον συμπέρασμα που προκύπτει από πρόσφατες αναλύσεις της αμερικανικής οικονομίας, είναι ότι ο υψηλότερος ρυθμός ανόδου της παραγωγικότητας και το χαμηλό ποσοστό ανεργίας που χαρακτηρίζει τη λεγόμενη «νέα οικονομία» δεν οφείλεται μόνο ή κυρίως στην τεχνολογική πρόοδο, αλλά αντανακλά σε μεγάλο βαθμό την αποτελεσματικότερη λειτουργία των αγορών καθώς και την προσαρμοστικότητα και καλύτερη οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας. Συνοπτικά και κάπως σχηματικά, η πραγματική σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας, σε συνδυασμό με τη διατήρηση της νομισματικής σταθερότητας, μπορεί να πραγματοποιηθεί τα επόμενα χρόνια εάν η εθνική οικονομική πολιτική και ο ιδιωτικός τομέας επιτύχουν, μέσα από την αναδιάρθρωση της οικονομίας, την αύξηση της συνολικής προσφοράς του όγκου, του εύρους και της ποιότητάς της με υψηλό ρυθμό ο οποίος δεν υπολείπεται του ρυθμού ανόδου της συνολικής ζήτησης. Το εγχείρημα είναι σύνθετο και απαιτεί ποικίλες παρεμβάσεις σε πολλούς τομείς καθώς και συντονισμό ενεργειών. Μπορούμε όμως να είμαστε αισιόδοξοι και επειδή οι υπεύθυνοι γνωρίζουν τα μέτρα που απαιτούνται για την επίτευξη των στόχων, αλλά και επειδή η απελευθέρωση των αγορών και η ενίσχυση του ανταγωνισμού θα συνεργήσουν, υπό την προϋπόθεση της καλής εποπτείας και της υιοθέτησης σταθερών κανόνων, στην ταχύτερη άνοδο της παραγωγικότητας και της συνολικής προσφοράς.

Η μετάβαση από τη δραχμή στο ευρώ έχει ήδη αποφέρει πολλά οφέλη στην ελληνική οικονομία, διότι προϋπέθετε και οδήγησε στη σταθεροποίησή της: στο χαμηλό πληθωρισμό, τη μεγάλη βελτίωση των δημόσιων οικονομικών και την ενίσχυση της δραχμής. Η υιοθέτηση του ευρώ από τη χώρα μας αποφέρει και πρόσθετα οφέλη: τη διασφάλιση της οικονομικής σταθερότητας μακροπρόθεσμα, τη θωράκιση της οικονομίας από εξωγενείς νομισματικές αναταράξεις και τέλος προαγάγει την οικονομική ανάπτυξη. Παράλληλα ενεργεί καταλυτικά, ώστε να επιταχυνθεί η αναδιάρθρωση της οικονομίας και να επιτευχθεί η πραγματική σύγκλιση. Για όλους αυτούς τους λόγους, η αντικατάσταση της δραχμής από το ευρώ δημιουργεί αισθήματα ικανοποίησης για την πρόοδο που σημειώθηκε στο παρελθόν και ευνοϊκές προσδοκίες για την πορεία της ελληνικής οικονομίας στο μέλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. Ελληνική

Αγγελόπουλος, Π., 2008, Τράπεζες και χρηματοπιστωτικό σύστημα, Αθήνα, Σταμούλης.

Αλεξάκης, Π. και Π. Πετράκης, 1990, Το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα κάτω από τις εσωτερικές, τις κοινοτικές και άλλες διεθνείς εξελίξεις, Αθήνα, Παπαζήσης.

Αλεξάκης, Π., Τ. Γιαννίσης, Σ. Θωμαδάκης, Μ. Ξανθάκης και Ν. Χατζηγιάννη, 1994, Απελευθέρωση αγορών και μετασχηματισμοί στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, Αθήνα, Παπαζήσης.

Αθανασίου Έρση, 2009, Η Δημοσιονομική Πολιτική και η Ύφεση: Η Περίπτωση της Ελλάδας, Αθήνα.

Alpha Bank,

2002, Συγκέντρωση και ανταγωνισμός: το ελληνικό τραπεζικό σύστημα», Οικονομικό Δελτίο, 83, 11-19.

2005, Συγκέντρωση αγοράς και αποτελεσματικότητα: η περίπτωση των ελληνικών τραπεζών, Οικονομικό Δελτίο, 93, 12-24.

2005, Στροφή των τραπεζών στη λιανική τραπεζική: κερδοφορία με σταθερότητα, Οικονομικό Δελτίο, 94, 28-41.

2009, Η κρίση του 2007-2009: η άνοδος και η πτώση της χρηματοοικονομικής μοχλεύσεως, Οικονομικό Δελτίο, 108, 3-17.

Βενιζέλος Ευάγγελος, 2000, Ελληνική Οικονομία μετά την Ένταξη στην ΟΝΕ, Αθήνα.

Γκίκας Α. Χαρδούβελης, 2008, Διεθνής Χρηματοοικονομική Κρίση 2007 & Οικονομικές Επιπτώσεις, Αθήνα

Γκόρτσος, Χ., Χ. Κεφαλάς και Φ. Σαχινίδης, 2001, Ευρώ: οι επιδράσεις από την εισαγωγή του ευρώ στις τραπεζικές εργασίες, 2η έκδοση, Αθήνα, Ελληνικό Τραπεζικό Ινστιτούτο της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών.

Gibson, H., 2005, Η κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών: πρόσφατες εξελίξεις, το Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, 24, 7-27.

Gibson H. και Ν. Δεμέννας, 2002, Ο ανταγωνισμός στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα: εμπειρική μελέτη για την περίοδο 1993-1999, στο Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, 19, 7-21.

Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2008, Η συμβολή του τραπεζικού συστήματος την ελληνική οικονομία, Αθήνα.

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, 2008, Ετήσια Έκθεση 2007, Φρανκφούρτη.

Θωμαδάκης Σταύρος και Ξανθάκης Μανώλης, 1990, Αγορές Χρήματος και Κεφαλαίου, Αθήνα.

Hardy D. και Γ. Συμιγιάννης, 1998, Ανταγωνισμός και αποτελεσματικότητα στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, στο Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, 11, 7-30.

Κλήμης Κ. και Τσοπόγλου Σ., 2007, Διαχρονική ανάλυση του ελληνικού τραπεζικού τομέα (περίοδος 1990-2003), Δελτίο της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών, Ά Τρίμηνο, 77-93.

Κορρές Μ. Γεώργιος και Χιόνης Π. Διονύσιος, 2003, Ελληνική Οικονομία, Αθήνα.

Μουμούσης Νίκος, 2003, Ευρωπαϊκή Ένωση, Αθήνα.

Παπακώστας Χ., 1999, Προσδιοριστικοί παράγοντες της αποδοτικότητας του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, Μεταπτυχιακή διατριβή, Αθήνα, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Προβόπουλος Γ. και Καπόπουλος Π., 2001, Η δυναμική του χρηματοοικονομικού συστήματος, Αθήνα, Κριτική.

Τράπεζα της Ελλάδος,

1987- 1998, Έκθεση του Διοικητή, Αθήνα

1999, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 1998, Αθήνα.

2004, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2003, Αθήνα.

2005, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2004, Αθήνα.

2006, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2005, Αθήνα.

2007, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2006, Αθήνα.

2008, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2007, Αθήνα.

2009, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2008, Αθήνα.

Τράπεζα της Ελλάδος,

2004, Νομισματική πολιτική 2003-2004, Αθήνα.

2007, Νομισματική πολιτική 2006-2007, Αθήνα.

2008, Νομισματική πολιτική/ ενδιάμεση έκθεση 2008, Αθήνα.

2009, Νομισματική πολιτική 2008-2009, Αθήνα.

2009, Νομισματική πολιτική-ενδιάμεση έκθεση 2009, Αθήνα.

Τράπεζα της Ελλάδος

2009, Οικονομικό δελτίο τεύχος 32, Αθήνα

Τράπεζα της Ελλάδος,

2001, Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας, Αθήνα.

2003, Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας, Αθήνα.

2006, Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας, Αθήνα.

2008, Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας, Αθήνα.

2009, Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας, Αθήνα.

Τράπεζα της Ελλάδος,

2009, Έκθεση για τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα, Αθήνα.

Τριγώνη Μ., 2004, Ανταγωνισμός στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, Αθήνα.

Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, 1999, Τρέχουσες εξελίξεις και προοπτικές της ελληνικής και της διεθνούς οικονομίας, Αθήνα.

Υπουργείο Οικονομίας & Οικονομικών, 2008, Φάκελος Ελληνική Οικονομία 2004 – 2008, Αθήνα.

II. Αγγλική

Athanasoglou, P., S. Brissimis, and M. Delis, 2005, Bank-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of bank profitability, Working Paper, 25, Athens, Bank of Greece.

Alexakis P., S. Thomadakis and M. Xanthakis, 1995, Bank liberalization and profitability: evidence from Greek commercial banks, Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, 5, 181-192.

Baumol, W.J., J.C. Panzar and R.D. Willig, 1982, Contestable markets and the theory of industrial structure, New York, Harcourt Brace Jovanovich.

Eichengreen B. and Gibson H., 2001, Greek banking at the dawn of the new millenium, στο Bryant, R., N. Garganas and G. Tavlas (eds.), Greece's economic performance and prospects, Athens, Bank of Greece and The Brookings Institution, 545-597.

European Central Bank,

2006, EU banking structures, Frankfurt.

2007, EU banking structures, Frankfurt.

2008, EU banking structures, Frankfurt.

European Central Bank,

2006, EU banking sector stability, Frankfurt.

2007, EU banking sector stability, Frankfurt.

European Central Bank,

2006, Financial stability review, Frankfurt.

2007, Financial stability review, Frankfurt.

2008, Financial stability review, Frankfurt.

European Central Bank, 2009, Monthly Bulletin, June.

European Commission, 2001, Economic Forecasts Spring.

Eichengreen B. and Gibson H., 2001, Greek banking at the dawn of the new millenium, στο Bryant, R., N. Garganas and G. Tavlas (eds.), Greece's economic performance and prospects, Athens, Bank of Greece and The Brookings Institution, 545-597.

Hardouvelis, G., I. Lekkos and E. Simintzi, 2006, The Greek banking system in 2006: comparative performance, Athens, Eurobank EFG.

Kamberoglou, N., E. Liapis, G. Simigiannis and P. Tzamourani, 2004, Cost efficiency in Greek banking, Research Paper, 9, Athens: Bank of Greece.

III. Χρήσιμες Ιστοσελίδες

Τράπεζας της Ελλάδος: www.bankofgreece.gr

Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών: www.hba.gr

ΕΣΥΕ: www.statistics.gr

European Central Bank: www.ecb.int

<http://www.oecd.org> OECD Organization for Economic Co-operation and Development

<http://www.europedia.moussis.eu>

Europa <http://europa.eu/>

Ιστοσελίδες των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων

IV. Άλλες Πηγές

Εκθέσεις εργασιών των ελληνικών και κυπριακών τραπεζών για τα έτη 1995-2008.

Οικονομικοί Απολογισμοί των ελληνικών τραπεζών για τα έτη 1992-2008.

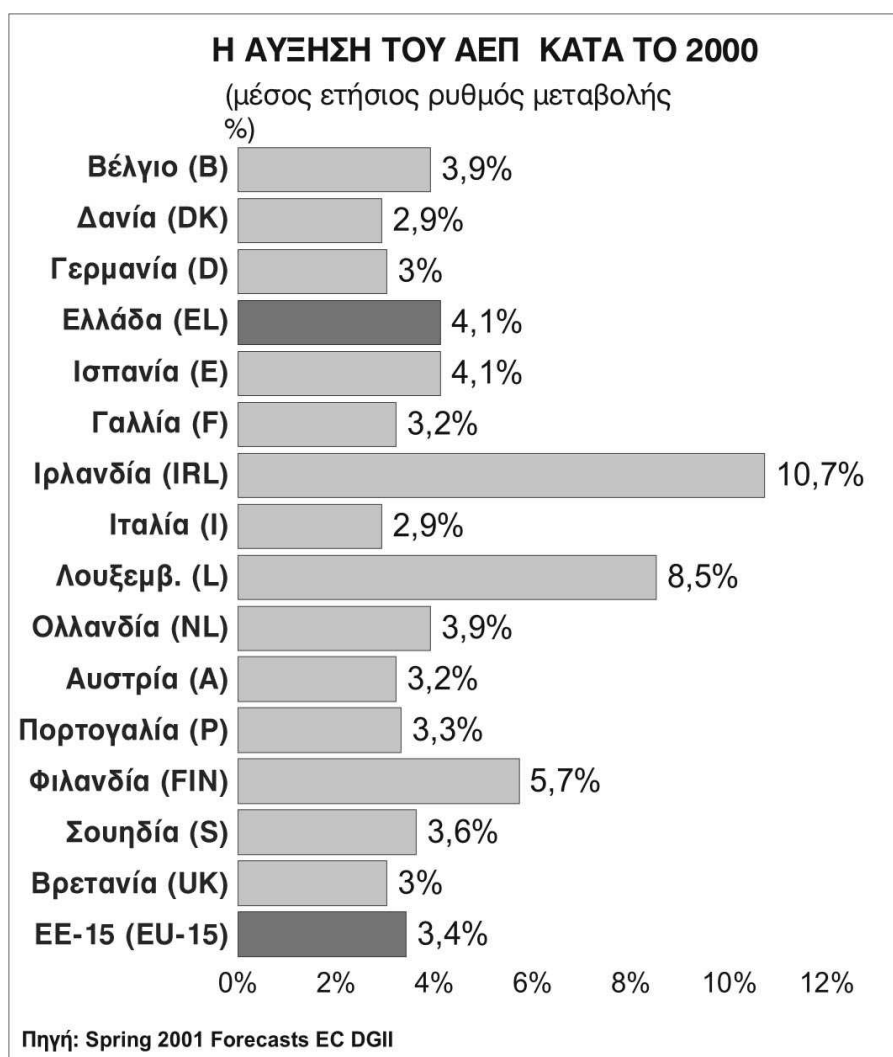
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ – ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

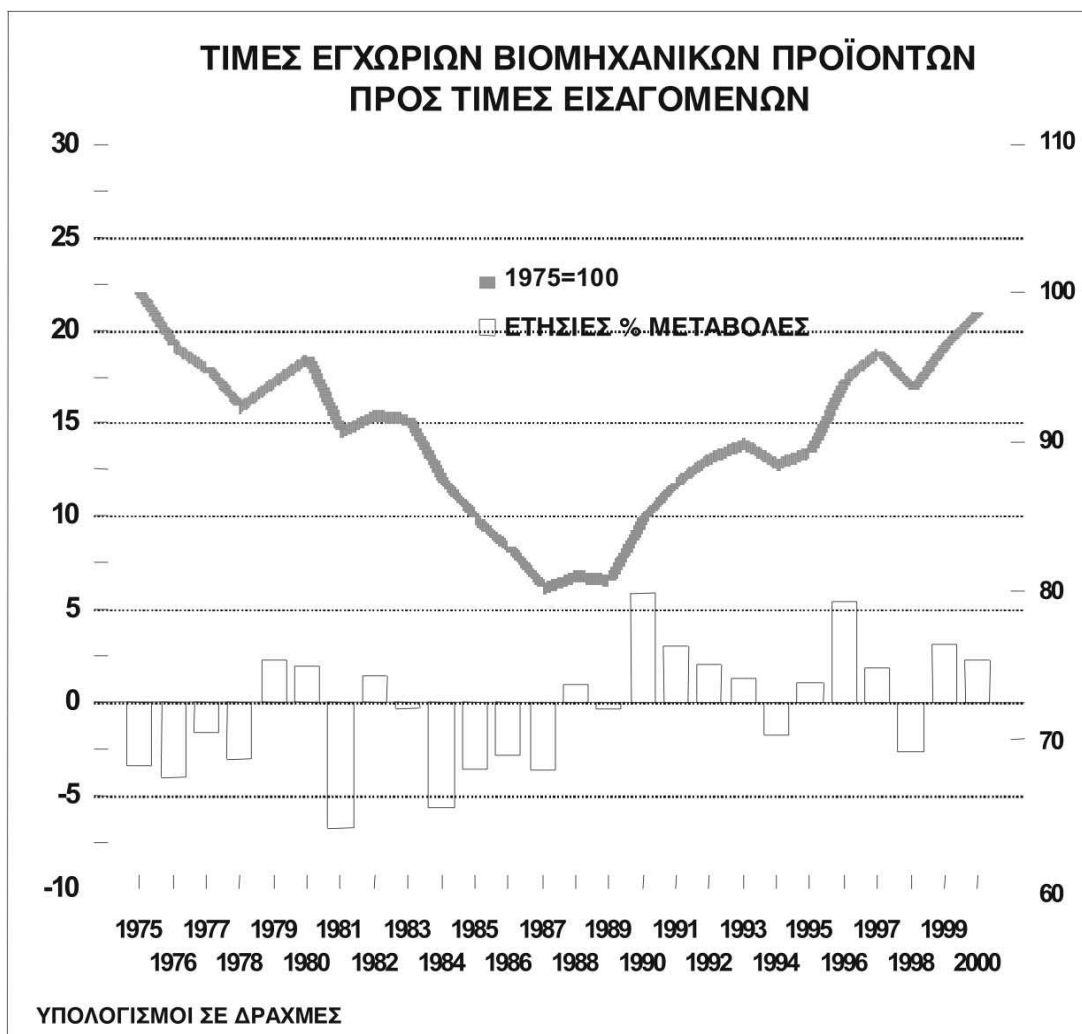
ΠΙΝΑΚΑΣ 1
ΑΕΠ ΚΑΙ ΤΙΜΕΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ ΕΛΛΑΔΑ – ΕΥΡΩΖΩΝΗ

	Πραγματικό ΑΕΠ			Τιμές Καταναλωτή			
	1998	1999	2000		1998	1999	2000
Ελλάδα	3,7	3,5	4,1		4,5	2,2	2,5
Ζώνη Ευρώ (11)	2,7	2,4	3,5		1,1	1,2	2,1

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 ΑΕΠ

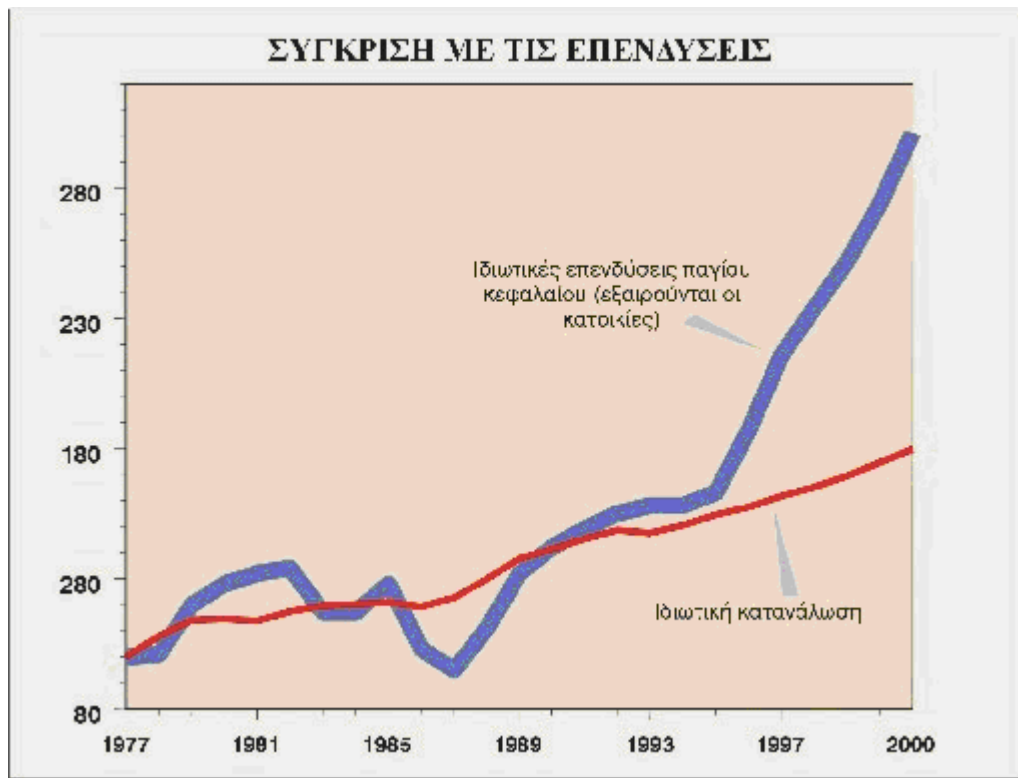
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

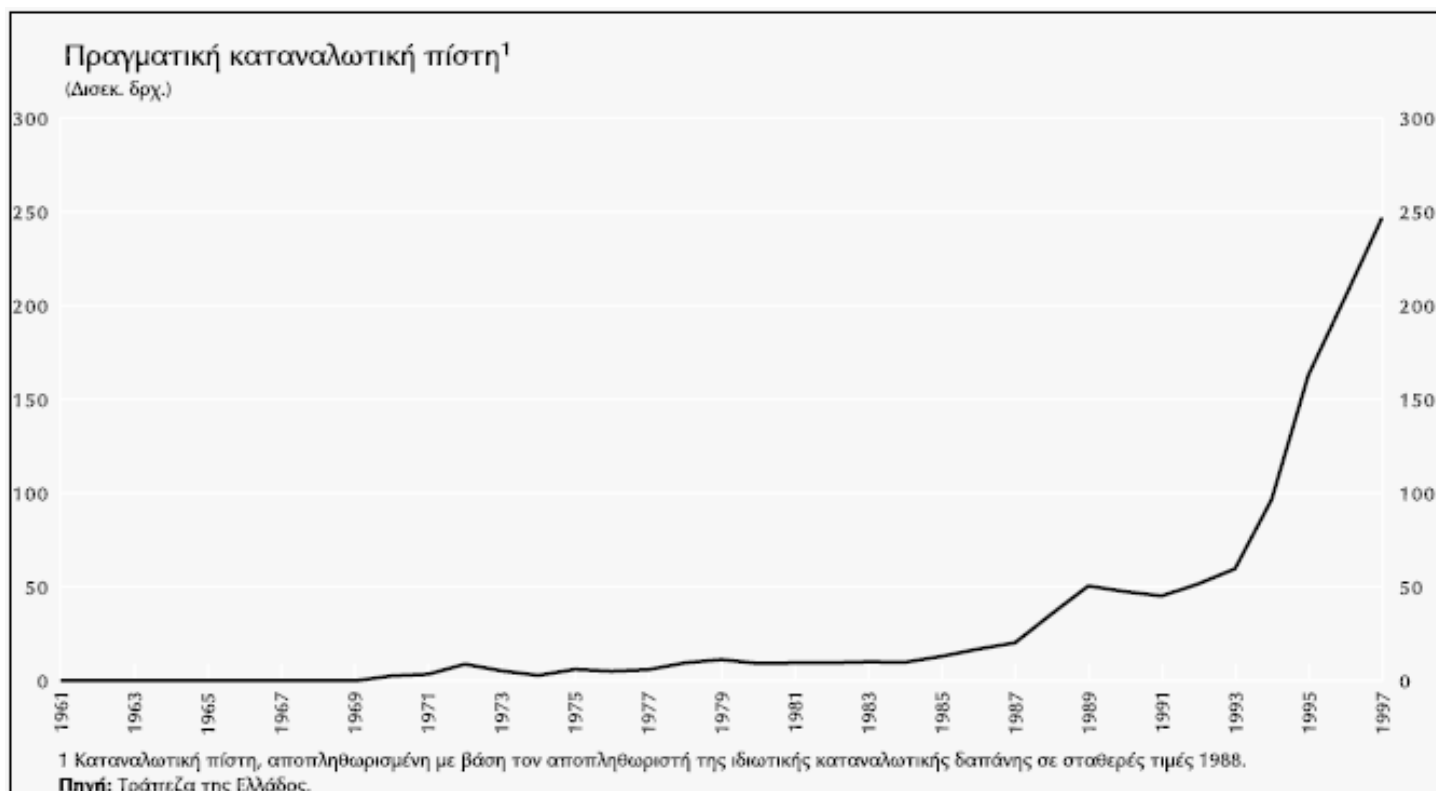
Περίοδος	Επιτόκια Καταθέσεων %			Επιτόκια Χορηγήσεων %				Απόδοση %		Δ.Τ.Κ. %
	Ώψεως	Ταμειευτηρίου	Προθεσμ 12 μην.	Βραχυπρόθεσμα		Μακροπρόθεσμα		Ετήσια ΕΓΕΔ	10ετή Ομόλογα	
				Επιχει.	Νοικοκ.	Επιχειρ.	Νοικοκ.			
1995	5,8	13,7	15,9	23,1		22,1		15,5		8,9
1996	5,9	11,9	13,5	21		18,9		12,8		8,2
1997	5,4	9,2	10,2	18,9		16,8		10,4	9,8	5,5
1998	5,3	9	10,7	18,6		16,6		11,6	8,5	4,8
1999 I	3,4	8,2	9,4	15	20,4	14	13,1	9,2	6,1	3,6
II	3,4	8	8,6	15	20,4	13,4	12,5	8,7	5,9	2,4
III	3,4	8	8,4	15	20,4	13,4	12,4	8,8	6,6	2
IV	3,4	8	8,3	14,9	20,5	13,4	12,5	8,8	6,7	2,5
2000 I	3,3	7	7,1	13,8	19,6	12,8	11,2	6,9	6,4	2,9
II	2,8	6,1	6,2	12,6	18,1	11,7	9,9	6,4	6,1	2,7
III	2,4	5,3	5,9	12	15,5	11,3	9,3	6	6,1	2,9
ΟΚΤ.	2,6	4,7	5,5	11,3	15	10,5	8,9	5,5	6	4
ΝΟΕ.	2,6	4,7	5,5	11,1	14,9	10,4	8,8	5,3	5,9	4,2

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΠΙΝΑΚΑΣ 7 ΜΕΤΡΑ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ

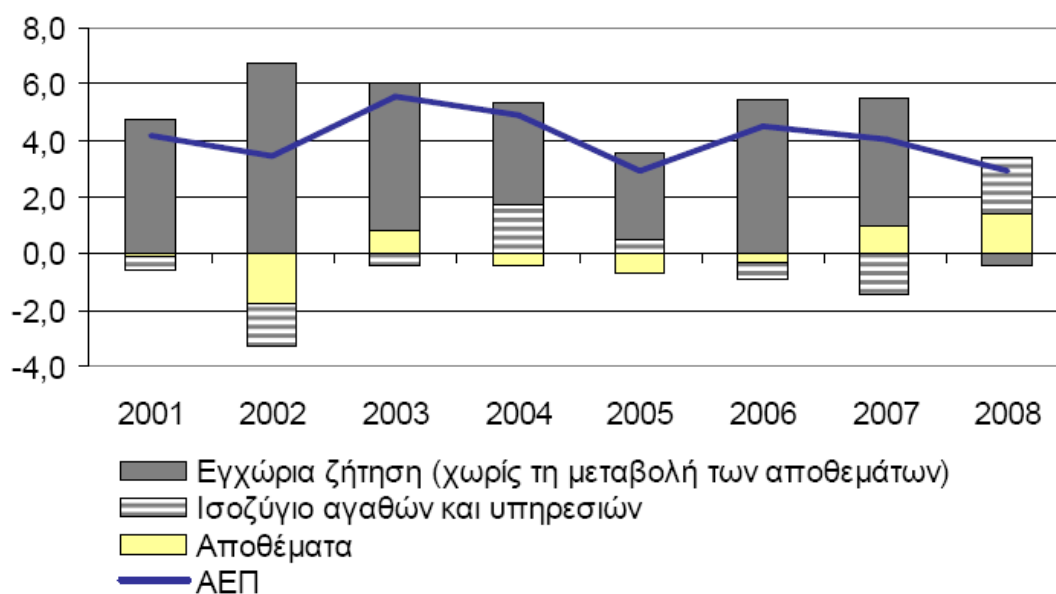
Μέτρα απελευθέρωσης του Ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος	
Έτος	Μέτρο απελευθέρωσης
1982	Καταργείται η Νομισματική Επιτροπή
1984	Η Τράπεζα της Ελλάδος αρχίζει να ελαττώνει τους πιστωτικούς ελέγχους και θέτει ανώτατο όριο στην πιστωτική επέκταση.
1985	Καθιερώνονται οι πιστωτικές κάρτες. Το ελάχιστο επιτόκιο των βραχυπρόθεσμων δανείων προς τη γεωργία και τη βιομηχανία αυξάνεται. Έντοκα γραμμάτια του Δημοσίου πωλούνται στο κοινό για πρώτη φορά τον Αύγουστο και τα επιτόκια τους αυξάνονται τον Οκτώβριο.
1987	Καταργείται το ανώτατο όριο της πιστωτικής επέκτασης των τραπεζών μέσω πιστωτικών καρτών και διπλασιάζεται το ανώτατο όριο των εν λόγω πιστώσεων ανά πελάτη. Αρχίζουν να πωλούνται στο κοινό ομόλογα του Δημοσίου δυο ή τριών ετών με σταθερό επιτόκιο. Εγκρίνεται η έκδοση πιστοποιητικών καταθέσεων και ομολόγων με επιτόκια που υφίστανται διαπραγμάτευση ελεύθερα. Τα 4/5 των δανείων των εμπορικών τραπεζών προς το ιδιωτικό τομέα μπορούν να χορηγούνται χωρίς ειδικούς περιορισμούς. Απελευθερώνονται τα επιτόκια των καταθέσεων προθεσμίας , ταμειυτηρίου και ομολόγων. Καταργείται το ανώτατο όριο του επιτοκίου των βραχυπρόθεσμων τραπεζικών δανείων.
1989	Απελευθερώνονται τα επιτόκια των τρεχούμενων λογαριασμών και των λογαριασμών καταθέσεων όψεως.
1990	Διενεργείται από την Τράπεζα της Ελλάδος η πρώτη δημοπρασία έντοκων γραμματίων. Το ποσοστό των υποχρεωτικών αποθεματικών ορίζεται στο 9%.
1991	Καθιερώνονται τα γeros. Επιβάλλεται φόρος στο εισόδημα από τόκους τραπεζικών καταθέσεων. Εγκρίνεται η έκδοση πιστωτικών καρτών εκ μέρους των εμπορικών τραπεζών , της Κτηματικής και της Αγροτικής Τράπεζας, καθώς και η πώληση των καρτών αυτών μέσω άλλων τραπεζών χωρίς έγκριση της Τράπεζας της Ελλάδος. Απελευθερώνονται οι πληρωμές μέσω πιστωτικών καρτών εκ μέρους Ελλήνων που ταξιδεύουν στις χώρες της ΕΕ (Μάιος).Επιτρέπεται στις κτηματικές τράπεζες επενδύσεων να δέχονται καταθέσεις σε δραχμές και να χορηγούν δάνεια για κεφάλαιο κίνησης καθώς και στην Αγροτική Τράπεζα να χορηγεί τους ίδιους τύπους δανείων με τις εμπορικές τράπεζες.
1991-92	Καταργείται η υποχρέωση των τραπεζών να διαθέτουν 9% των καταθέσεων τους για την χρηματοδότηση δημόσιων επιχειρήσεων. Οι τράπεζες πλέον καθορίζουν ελεύθερα το επιτόκιο σχεδόν του 90% του συνόλου των πιστώσεων. Καταργούνται έλεγχοι συναλλάγματος
1992	Απελευθερώνεται το επιτόκιο των καταθέσεων που είναι μετατρέψιμες σε δραχμές
1993	Καταργείται το ελάχιστο επιτόκιο καταθέσεων (Μάρτιος).Καταργείται το υποχρεωτικό ποσοστό επενδύσεων των εμπορικών τραπεζών σε έντοκα γραμμάτια. Απελευθερώνεται η κίνηση κεφαλαίων με τις χώρες της ΕΕ (Μάρτιος).Καταργείται ο φόρος 3% επί των τραπεζικών δανείων (Ιούνιος). Καταργείται η δέσμευση του ποσοστού των καταθέσεων που περιοριζόταν για δάνεια προς μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (Ιούλιος).
1994	Το ανώτατο όριο των προσωπικών δανείων ορίζεται στα 8 εκατ. Δραχμές. Απαγορεύεται πλέον η νομισματική χρηματοδότηση του δημοσιονομικού ελλείμματος (Ιανουάριος). Καταργείται ο φόρος 8% επί του κύκλου εργασιών των τραπεζών (Ιανουάριος)
1995	Καταργείται Σύστημα Εγγύησης Τραπεζικών Καταθέσεων. Αποϋλοποιούνται οι τίτλοι του Δημοσίου.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9

Ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ της Ελλάδας και συνιστώσες της ανάπτυξης (%)

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

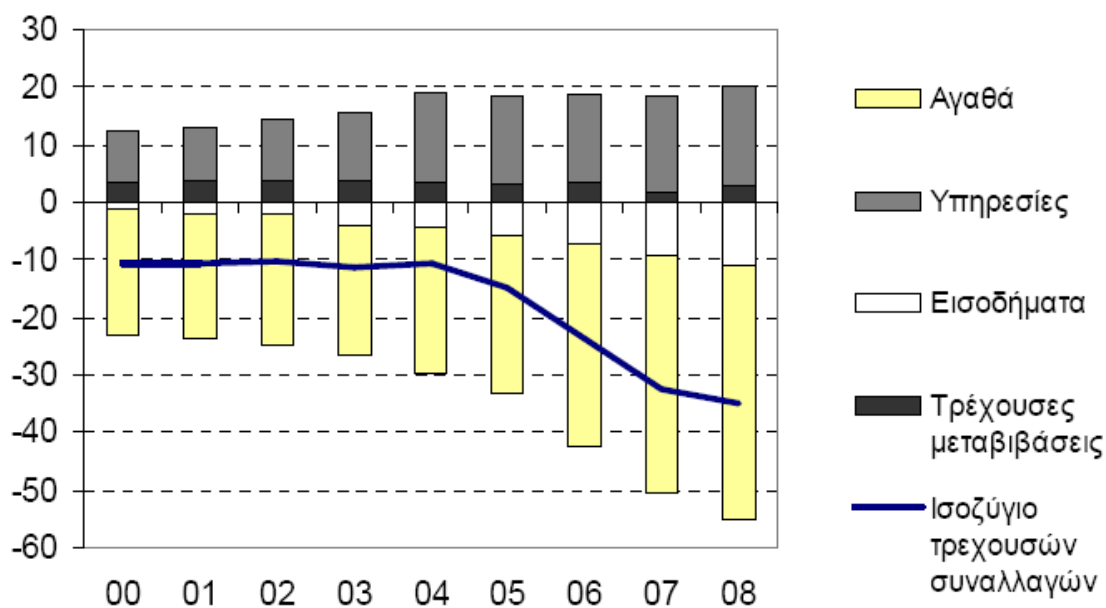
Εξέλιξη του δημοσίου και του ιδιωτικού χρέους και καθαρή αποταμίευση/ καθαρός δανεισμός της ελληνικής οικονομίας (% του ΑΕΠ)

	Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης	Δημόσιο Χρέος	Χρέος Εγχώριων Επιχειρήσεων*	Χρέος Εγχώριων Νοικοκυριών*	Καθαρή Αποταμίευση	Καθαρός Δανεισμός της Οικονομίας
2000	-3,7	103,2	31,1	12,5	-0,1	9,6
2001	-4,5	103,6	34,3	16,3	0,2	10,2
2002	-4,7	100,6	35,1	20,1	0,0	11,7
2003	-5,7	97,9	37,1	23,5	0,0	11,0
2004	-7,5	98,6	38,4	28,3	1,4	8,9
2005	-5,1	98,8	41,0	34,9	-0,6	9,3
2006	-2,8	95,9	43,9	40,3	-0,6	9,1
2007	-3,5	94,8	48,8	45,6	-2,2	12,1
2008	-5,0	97,6	54,5	48,2	-2,7	11,0

*Αφορά τη χρηματοδότηση από τα εγχώρια Νομισματικά Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα (ΝΧΙ).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11

Εξέλιξη του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και των συνιστωσών του (δισ €)

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Ακαθάριστο εξωτερικό χρέος της ελληνικής οικονομίας

	Γενική κυβέρνηση		Υπόλοιπο οικονομίας		Σύνολο	
	δισ €	% του ΑΕΠ	δισ €	% του ΑΕΠ	δισ €	% του ΑΕΠ
2003	101	59%	62	36%	162	95%
2004	125	67%	61	33%	186	100%
2005	145	73%	78	39%	223	113%
2006	154	72%	96	45%	250	117%
2007	178	78%	132	58%	311	136%
2008	192	79%	171	70%	363	149%

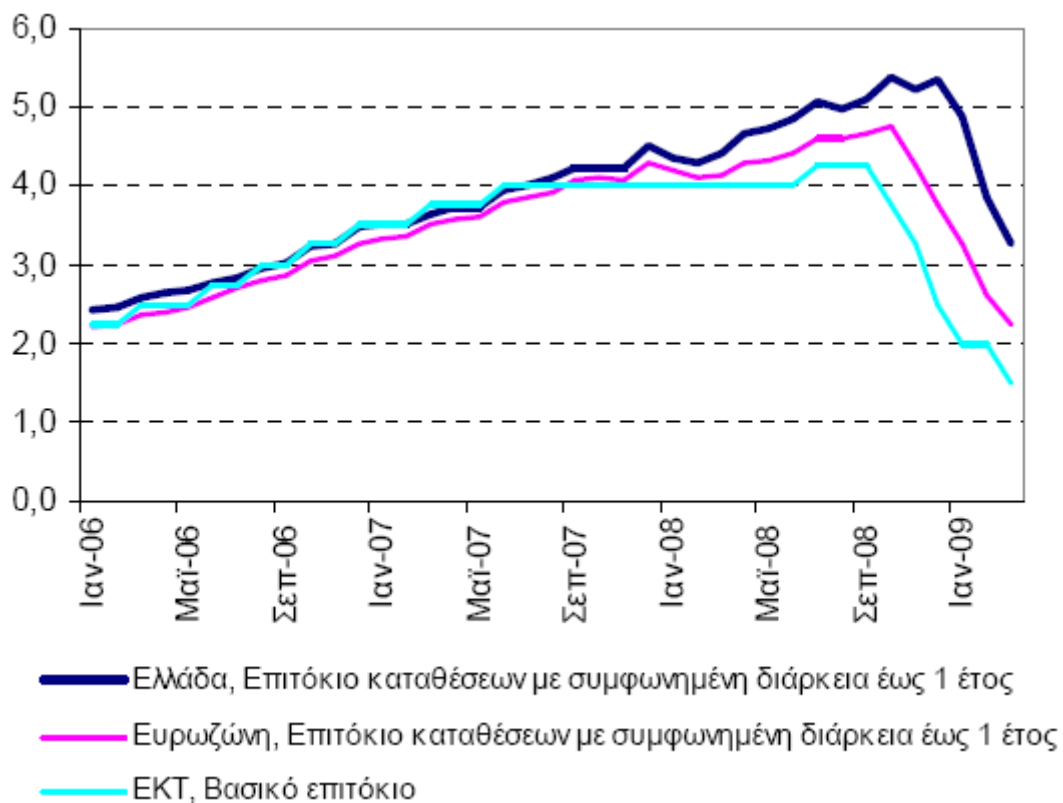
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13

Αποδόσεις 10ετών κρατικών ομολόγων (%)

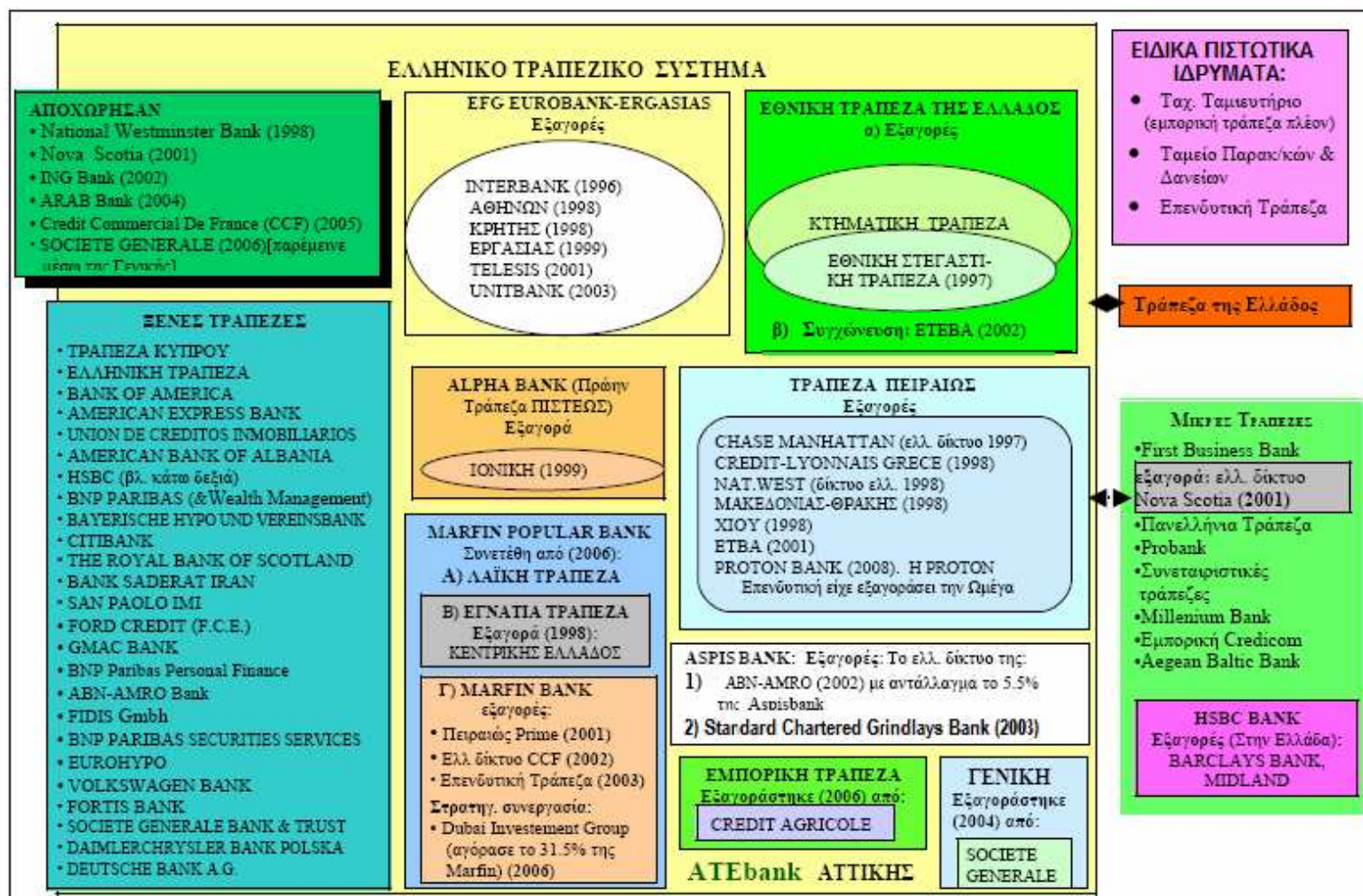

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 14

Επιτόκια καταθέσεων και βασικό επιτόκιο ΕΚΤ (%)

ΓΡΑΦΗΜΑ 15 ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 16: Η ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ (ΤΕΛΟΣ 2008)

Κατηγορία πιστωτικών ιδρυμάτων	Αριθμός Τραπεζών	Καταστήματα	Εκτιμώμενα μερίδια (%) σε:		
			Ενεργητικό	Χορηγήσεις	Καταθέσεις
Εμπορικές τράπεζες	49	3967	97.8	95.8	97.1
α) Με έδρα την Ελλάδα	19	3640	89.3	87.2	89.5
β) Με έδρα το εξωτερικό	30	327	8.5	8.6	7.6
Συνεταιριστικές Τράπεζες	16	126*	0.8	1.4	1.0
Ειδικά πιστωτικά Ιδρύματα (ΤΠ & Δ)	1	4	1.4	2.8	1.9
Σύνολο	66	4097*	100.0	100.0	100.0

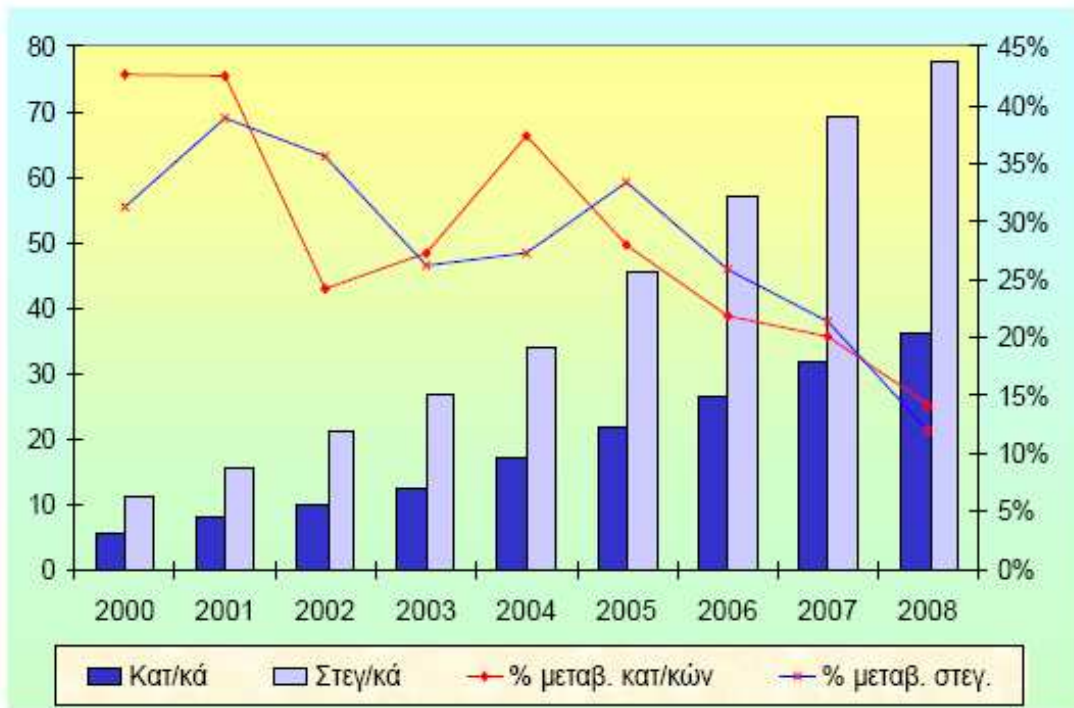
**ΠΙΝΑΚΑΣ 17 : ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΣΟΔΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΩΝ
ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1995, 2001, 2007**

ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ	1995* (ΕΛΠ)	2001** (ΕΛΠ)	2007*** (ΕΛΠ)
Ανάλυση Εσόδων			
Τόκοι & Εξομοιούμενα Έσοδα	86.7%	79.4%	85.7%
Έσοδα Προμηθειών	8.2%	9.2%	7.9%
Έσοδα από Μερίσματα			1.6%
Έσοδα από Τίτλους	1.3%	2.6%	2.7%
Αποτελέσματα Χρημ/κων Πράξεων	2.3%	6.8%	1.2%
Λοιπά Έσοδα Εκμετάλλευσης	1.5%	2.0%	1.0%
Ανάλυση Εξόδων			
Τόκοι & Εξομοιούμενα Έξοδα	76.3%	56.7%	61.9%
Έξοδα Προμηθειών	0.6%	1.9%	1.5%
Δαπάνες Προσωπικού	13.9%	21.4%	17.4%
Λοιπά Έξοδα Διοίκησης	4.6%	10.1%	8.8%
Αποσβέσεις	1.7%	4.0%	1.8%
Λοιπά Έξοδα Εκμετάλλευσης	0.2%	0.3%	1.3%
Προβλέψεις	2.6%	5.6%	7.3%
<p>* 19 Π.Ι.: Εθνική, Αγροτική, Εμπορική, Πίστewος, Ιονική, Εργασίας, Αθηνών, Eurobank, Μακεδονίας-Θράκης, Χίου, Πειραιώς, Αττικής, Κεντρικής Ελλάδας, Εγνατία, ΕΤΒΑ, Telesis, Aspis, Γενική, ΕΤΕΒΑ</p> <p>** 15 Π.Ι.: Εθνική, Αγροτική, Εμπορική, Αlpha, Eurobank-Ergasias, "Νέα" Πειραιώς, Αττικής, Εγνατία, ΕΤΒΑ, Aspis, Γενική, ΕΤΕΒΑ, Nova, Κύπρου (ελληνικό τμήμα), Λαϊκή (ελληνικό τμήμα)</p> <p>*** 18 Π.Ι.: Εθνική, Αγροτική, Εμπορική, Αlpha, Πειραιώς, Αττικής, Εγνατία, Aspis, Γενική, Millennium, Κύπρου (ελληνικό τμήμα), Λαϊκή (ελληνικό τμήμα), Marfin Egnatia Bank, Marfin, Probank, FBB, Proton Bank, Πανελλήνια</p>			

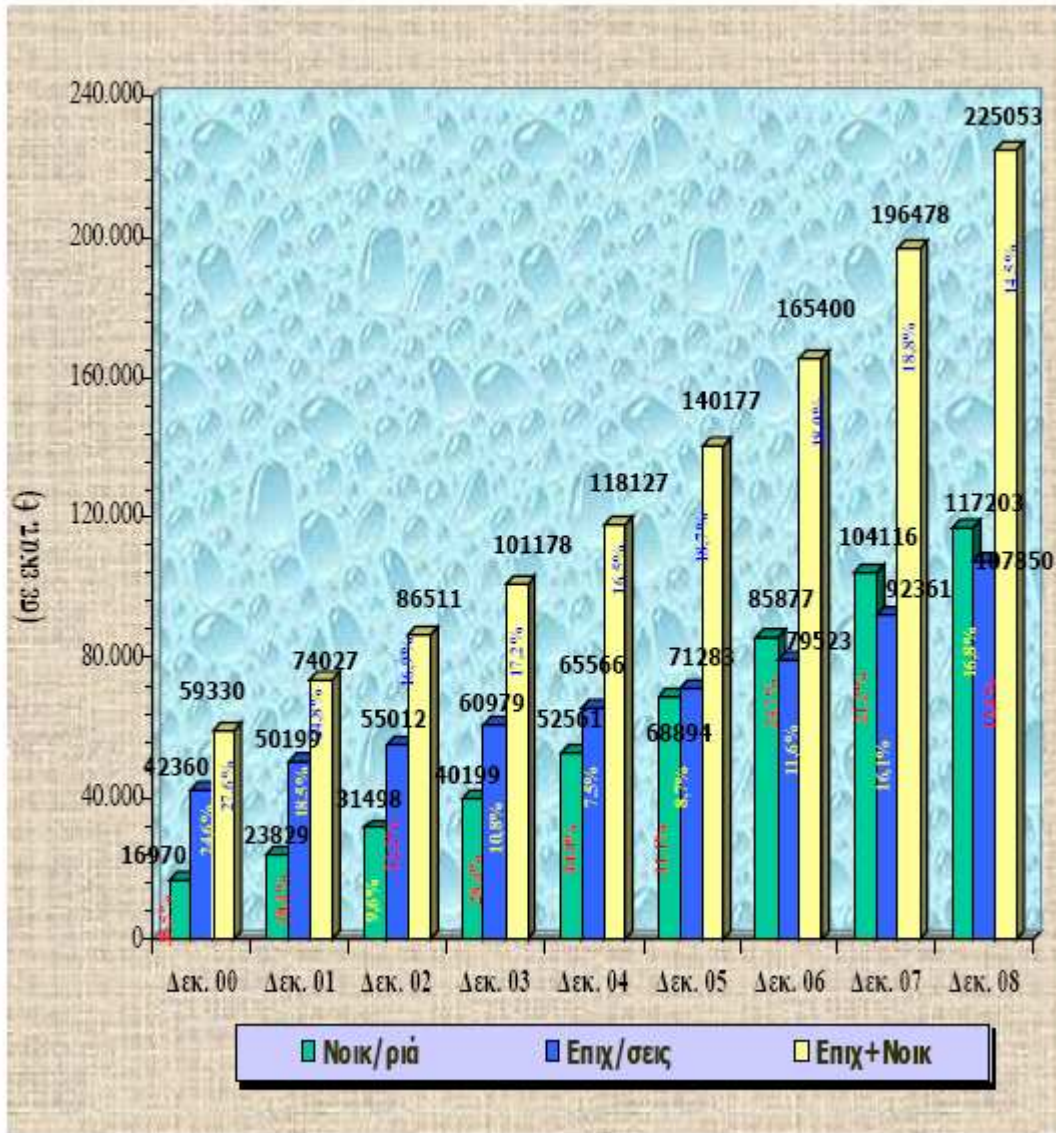
ΓΡΑΦΗΜΑ 18: ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΗ ΠΙΣΤΗ

Σε δισ. €

% ετήσιας μεταβολής

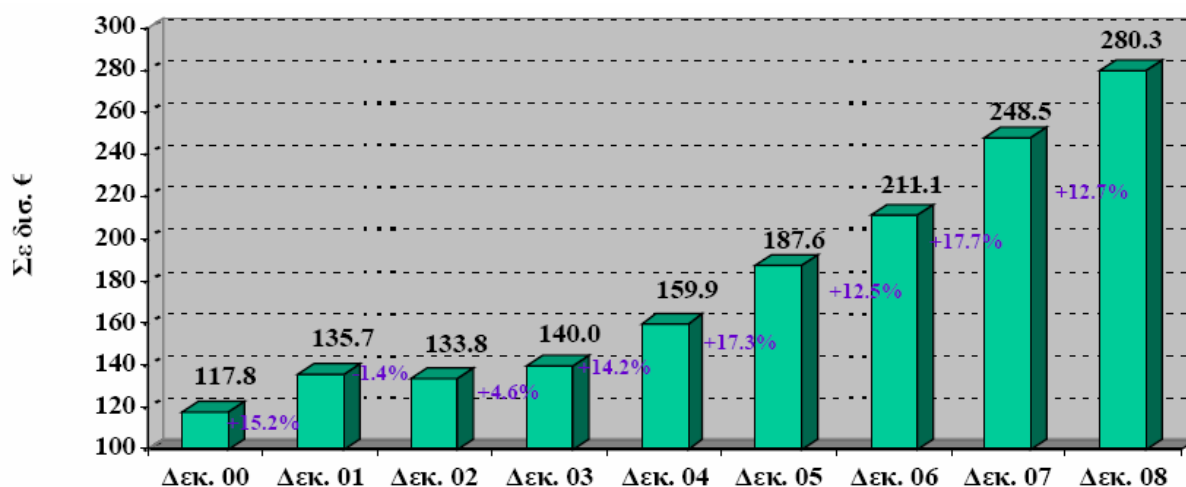
**ΓΡΑΦΗΜΑ 19 : ΔΑΝΕΙΑ ΠΡΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ
(ΧΩΡΙΣ ΟΜΟΛΟΓΑ)**

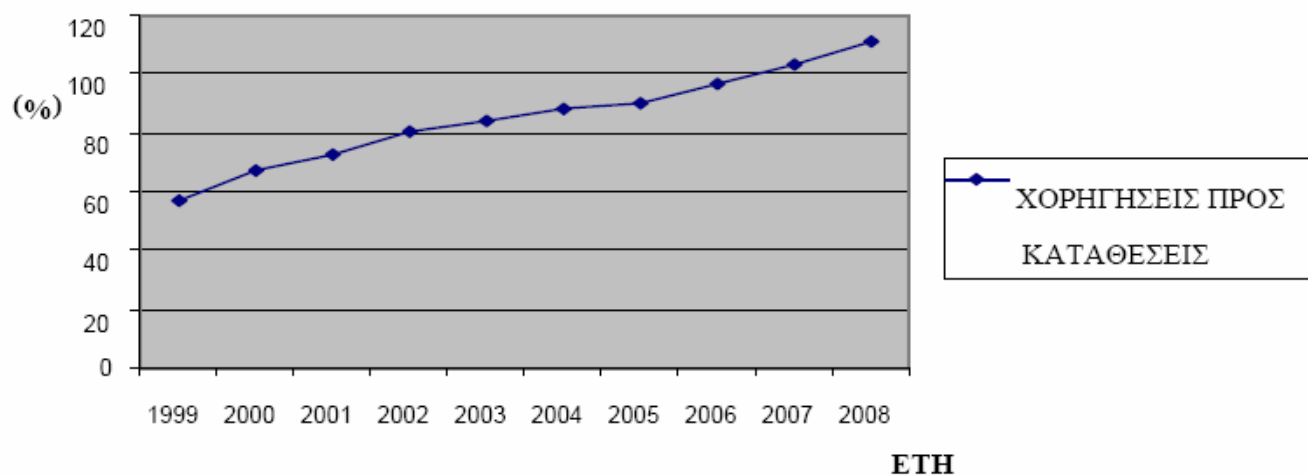
ΠΙΝΑΚΑΣ 20 : ΒΑΣΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΖΩΝΗΣ ΕΥΡΩ

	2001	2002	2007	2008
Στεγαστική πίστη (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα (περιέχει & τις τιλοποιώσεις των στεγ. δανείων)	12.0	15.0	30.3	32.0
Ζώνη ευρώ	29.5	30.8	38.0	37.6
Καταναλωτική πίστη (+λοιπά δάνεια) (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα	6.2	7.3	15.3	16.2
Ζώνη ευρώ	16.5	16.2	15.2	15.1
Σύνολο δανείων προς νοικοκυριά (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα (περιέχει & τις τιλοποιώσεις των στεγ. δανείων)	18.2	22.3	45.6	48.2
Ζώνη ευρώ	46.2	47.0	53.2	52.7
Επιχειρηματικά δάνεια (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα (περιέχει & τις τιλοποιώσεις & τα εταιρικά ομόλογα)		38.9	48.8	54.5
Ζώνη ευρώ		49.0	48.7	52.1
Σύνολο δανείων ιδιωτικού τομέα (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα (περιέχει & τις τιλοποιώσεις των στεγ. δανείων)	56.5	61.5	94.4	102.7
Ζώνη ευρώ		96.5	101.9	104.8
Καταθέσεις (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα		94.7	108.6	115.3
Ζώνη ευρώ		95.3	114.9	114.3

ΓΡΑΦΗΜΑ 21: ΕΞΕΛΙΞΗ ΣΥΝΟΛΟΥ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΡΕΠΟΣ ΣΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΑ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ

**ΓΡΑΦΗΜΑ 22: ΔΕΙΚΤΗΣ ΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΚΛΑΔΟΥ
(1999 - 2008)**

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23: ΔΕΙΚΤΕΣ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΡΑΠΕΖΩΝ
ΕΛΛΑΔΑ – ΖΩΝΗ ΕΥΡΩ**

	2005	2006	2007	2008
Αποδοτικότητα απασχολουμένων κεφαλαίων (ROA) (μετά τους φόρους-σε επίπεδο τραπεζών)				
Ελλάδα	0.9%	0.8%	1.0%	0.2%
Ζώνη ευρώ (τραπεζών που υιοθέτησαν τα ΔΛΠ)	0.6%	0.7%		
Αποδοτικότητα ιδίων κεφαλαίων (ROE) (μετά τους φόρους-σε επίπεδο τραπεζών)				
Ελλάδα	16.2%	12.8%	14.7%	3.0%
Ζώνη ευρώ (τραπεζών που υιοθέτησαν τα ΔΛΠ)	16.0%	18.7%	12.6%	

**ΠΙΝΑΚΑΣ 24: ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΑ ΔΑΝΕΙΑ ΩΣ %
ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ**

Κατηγορία δανείου	12/2003	12/2004	12/2005	12/2006	12/2007	12/2008
Συνολικά (μέσος όρος ελλ. εμπορ. τραπ.)	7%	7%	6.3% (Ε.Ε.:2.9%)*	5.4% (Ε.Ε.:2.9%)*	4.5%	5.0%
Καταναλωτικά	8%	7.2%	7.8%	6.9%	6.0%	8.2%
Στεγαστικά	4.8%	4.6%	3.6%	3.4%	3.6%	5.3%
Επιχειρηματικά	7.4%	7.8%	7.1%	6.0%	4.6%	4.3%

* Οι μεσαίου μεγέθους τράπεζες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 25: ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ & ΚΥΠΡΙΑΚΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΝ Ν.Α. ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΑΡΑΕΥΞΕΙΝΙΕΣ (ΔΕΚΕΜ. 2008)

Μορφή δραστηριοποίησης	Βουλγαρία	Ρουμανία	Αλβανία	Σερβία	ΠΓΔΜ	Τουρκία	Αίγυπτος	Ουκρανία	Σύνολο χωρών**
Καταστήματα Τράπεζας	120		70	0			7		199
Θυγατρικές *	4 (650)	8 (929)	2 (64)	5 (577)	2 (90)	2 (501)	1 (57)	4 (413)	29 (3281)
Σύνολο κατ/των	770	929	136	577	90	501	64	413	3480

* Οι "Θυγατρικές" περιλαμβάνουν μόνο όσες εταιρίες είναι τράπεζες. Σε παρένθεση είναι ο αριθμός των καταστημάτων τους.
 ** Επίσης λειτουργούν στην Πολωνία 331 κατ/τα και στη Ρωσία 35 κατ/τα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 26: ΓΕΩΡΓΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ % ΚΕΡΔΩΝ, ΕΣΟΔΩΝ, ΕΞΟΔΩΝ, ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2007 & 2008

5 μεγάλοι όμιλοι*	Κέρδη προ φόρων		Έσοδα		Έξοδα(χωρίς τα έξοδα προβλέψεων)		Υπόλοιπα δανείων		Υπόλοιπα καταθέσεων**	
	Ελλάδα	Εξωτερικό	Ελλάδα	Εξωτερικό	Ελλάδα	Εξωτερικό	Ελλάδα	Εξωτερικό	Ελλάδα	Εξωτερικό
2008	71,9	28,1	71,5	28,5	67,6	32,4	74,5	25,5	85,1	14,9
2007	79,5	20,5	78,2	21,8	72	28	76,7	23,3	84,7	15,3

* Όμιλοι Εθνικής, Αλφα, ΕFG, Πειραιώς και ΑΤΕbank. Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τον όμιλο της Εμπορικής.

** Στις καταθέσεις, ο μέσος όρος προέκυψε από τέσσερις τράπεζες, διότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία και για την ΕFG.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 27

ΕΤΗΣΙΟΣ ΡΥΘΜΟΣ ΑΥΞΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΕΠ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ

1996-2009

